

Op weg naar honderd jaar SGP

Missie - Identiteit - Perspectief

Samenstelling:

dr.ir. J.S. van den Brink

dr. W. Fieret

mr. A. Klaassen

drs. J.A. Schippers (redacteur)

Jubileumbundel ter gelegenheid van het negentigjarig bestaan van de Staatkundig Gereformeerde Partij (1918-2008), uitgegeven door de Guido de Brès-Stichting, het wetenschappelijk instituut voor de SGP

Inhoud

Woord vooraf – <i>dr. W. Fieret</i>	5
DEEL A: Staatskundig Gereformeerd: waarom en met welk doel?	7
1. Met twee woorden spreken. Gerechtigheid en barmhartigheid als pijlers van staatskundig gereformeerde politiek - <i>drs. M.J. Kater VDM</i>	9
Grenzeloze economie - <i>prof. dr. J.J. Polder</i>	18
Gebed in en voor de politiek - <i>drs. J. Koppelaar VDM</i>	21
2. Politieke partijen ter discussie – <i>drs. J.W. van Berkum & drs. J.A. Schippers</i>	24
Als ranken in de Wijnstok - <i>A.C. Baan & J. Kamphuis</i>	33
Samenwerking in de politiek - <i>W. Kolijn</i>	36
3. Over principes en partijfolklore van de SGP - <i>Interview met dr. M. de Blois en dr. B. J. Spruyt door mr. drs. P. Verhoeve & drs. J.A. Schippers</i>	39
DEEL B: Waaraan is de SGP('er) te herkennen?	47
4. Waar de SGP voor staat. Politieke kernthema's van de partij	49
<i>drs. J.W. van Berkum</i>	
Internationale samenwerking met een gezicht	
<i>mw. drs. M. de Kloe & mw. drs. J.H. Kreijkes</i>	59
Zorg, de moeite waard - <i>dr. R. Seldenrijk</i>	62
5. Een partij onder druk. Ontwikkelingen in de achterban van de SGP	
<i>dr. C.S.L. Janse</i>	65
Propagandamachine - <i>dr. ir. S.M. de Bruijn</i>	73
Het gezin in goede banen - <i>mw. drs. P.G. van Maldegem-Luteijn</i>	76
6. Bid en werk. Methode en optreden van de SGP in de lokale politiek	
<i>H. Pool</i>	79

© 2008 Guido de Brès-Stichting, Gouda
ISBN 978-90-78323-07-5
www.wi.sgp.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, digital, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

DEEL C: Staatkundig Gereformeerde Perspectieven: na tien jaar en verder	91
7. Politiek in een seculier land en een seculiere tijd - <i>drs. W. Visscher VDM</i>	93
Integratie, godsdienst en tolerantie - <i>mr. G. Holdijk</i>	104
Op naar een EU zonder statelijke pretenties! – <i>drs. B. Belder</i> & <i>drs. D.J. Diepenbroek</i>	108
8. Met het oog op morgen. Erfenis, erflaters en erfgenamen van de SGP <i>drs. H.J. Nijssink & J. Kloosterman</i>	111
Milieubeleid in Oost en West - <i>drs. J.C. Bazen</i>	119
Voor een duurzame landbouw en visserij - <i>ir. B.J. van der Vlies</i>	122
9. Theocratie is innerlijke zaak, maar niet los van samenleving <i>Interview met prof. dr. G.C. den Hertog en dr. H. van den Belt</i> <i>door dr. K. van der Zwaag</i>	125
Slotbeschouwing	
10. Op de bres voor waarheid en humaniteit - <i>drs. J.A. Schippers</i>	133
Bijlage	
Bijlage 1 - Vragenlijst en uitslag van de enquête onder SGP-raadsleden	141

Woord vooraf

Op 24 april 2008 was het negentig jaar geleden dat de Staatkundig Gereformeerde Partij werd opgericht. Dit gebeurde in de Zeeuwse hoofdstad Middelburg. Ds. G.H. Kersten was een van de drijvende krachten achter dit gebeuren.

Bij het 75-jarig jubileum van de partij is een jubileumboek verschenen onder de titel *Van Goedertierenheid en Trouw*. Dit forse, goed gedocumenteerde en rijk geïllustreerde werk past bij een dergelijk jubileum. Het negentigjarig bestaan leent zich minder voor een groots opgezette herdenking. Toch hebben we aan dit gedenkwaardige feit niet voorbij willen gaan. Daarom is onder verantwoordelijkheid van het bestuur van de Guido de Brès-Stichting, het wetenschappelijk instituut voor de SGP, een bundel samengesteld met bijdragen vanuit diverse invalshoeken. Daarin wordt niet alleen teruggeblikt. Dit is wel hoofdzakelijk gedaan in het reeds genoemde boek *Van Goedertierenheid en Trouw*. In deze bundel komt meer aandacht voor de toekomst naar voren. De werktitel luidde om die reden: *90+10*. De redactie-commissie geeft daarmee aan dat het ook moet gaan om de vraag welke accenten er gelegd dienen te worden in het laatste decennium voor het honderdjarige bestaan van de partij.

De inhoud van de bundel is divers. Hij varieert van beschouwingen over maatschappelijke en politieke ontwikkelingen en trends tot een interview met raadsleden, een wethouder, een statenlid en een burgemeester over de praktische politiek. De essays en interviews zijn gegroepeerd rond drie hoofdthema's:

Staatkundig Gereformeerd: waarom en met welk doel?

Waarom is de SGP ('er) te herkennen?

Staatkundig Gereformeerde Perspectieven: na tien jaar en verder.

De tekst van de bijdragen wordt afgewisseld door twaalf columns die door deskundigen zijn geschreven. Deze 'illustraties' vergroten de leesbaarheid en de concretisering van de bundel. Qua inhoud zijn de bijdragen evenmin koekoek-één-zang. Er

worden ook kritische kanttekeningen geplaatst, die tot nadenken stemmen. Die opmerkingen zijn eveneens uitingen van betrokkenheid.

De herdenking van negentig jaar SGP stemt tot dankbaarheid. Dankbaarheid jegens de Heere God, Die gedurende deze negen decennia gelegenheid en kracht gaf om het geluid dat op de Bijbel is gebaseerd, te mogen laten horen in politiek en samenleving. Dat is een uiting van Gods goedheid en trouw. Ds. M.J. Kater refereert daaraan in het slot van zijn bijdrage. Met instemming citeer ik de slotzin van zijn artikel: “Onder de regenboog van Gods lankmoedigheid krijgt de SGP ruimte om haar werk te doen, haar boodschap in de politiek, in de wereld uit te dragen.”

Het moge de leden en vertegenwoordigers van de SGP gegeven zijn om ook in de toekomst verder te gaan met dit belangrijke werk, biddend om de genade en zegen van de Heere.

Dr. W. Fieret,
voorzitter van het bestuur van de Guido de Brès-Stichting

DEEL A - Staatkundig Gereformeerd: waarom en met welk doel?

Essay

1. Met twee woorden spreken. Gerechtigheid en barmhartigheid als pijlers van staatkundig gereformeerde politiek - *drs. M.J. Kater VDM*

Columns

Grenzeloze economie - *prof. dr. J.J. Polder*

Gebed in en voor de politiek - *drs. J. Koppelaar VDM*

Essay

2. Politieke partijen ter discussie – *drs. J.W. van Berkum & drs. J.A. Schippers*

Columns

Als ranken in de Wijnstok - *A.C. Baan en J. Kamphuis*

Samenwerking in de politiek - *W. Kolijn*

Interview

3. Over principes en partijfolklore van de SGP - *Interview met dr. M. de Blois en dr. B.J. Spruyt door mr. drs. P. Verhoeve & drs. J.A. Schippers*

1. Met twee woorden spreken

Gerechtigheid en barmhartigheid als pijlers van staatkundig gereformeerde politiek

Drs. M.J. Kater VDM

1.1 Inleiding

Iedere huidige negentigjarige heeft het geleerd: met twee woorden spreken. En dat niet alleen tegen de dokter, de dominee en de burgemeester, maar ook tegen een vader en moeder en in het algemeen tegen iedere oudere. Of de generatie die dit jaar geboren is het over tien jaar zal doen is zeer de vraag, gezien de ontwikkelingen in de laatste decennia.

Waarom aan het begin van deze jubileumbundel aandacht voor een ‘met twee woorden spreken’? Als een (aan)klacht van een negentigjarige met het oog op veranderde gezagsverhoudingen, het ontbreken van het fatsoen van burgerlijke beleefdheid en een pleidooi voor ‘fatsoen moet je doen’? Er is veel meer in het geding. Het gaat om wat de negentigjarige SGP vanuit haar beginselprogramma binnen de Staat der Nederlanden met twee woorden ter sprake heeft willen brengen tot heil

In de voetnoten is uiteraard niet naar volledigheid gestreefd. De bedoeling ervan is dat ze informeren over de bronnen (vanuit het verleden) en stimuleren tot onderzoek hiervan én tot verder onderzoek. Nergens wordt expliciet verwezen naar de *Toelichting op het Program van beginselen* (Houten 1996, gew. 2003). Wie echter nader wil kennismaken met hoe ‘het spreken met twee woorden’ vertaald wordt naar de praktijk neme die ter hand.

¹ Wie zich in deze woorden wil verdiepen verwijs ik naar o.a.: A. Noordergraaf e.a. (red.), *Woordenboek voor Bijbellezers* (Zoetermeer 2005) naast het oudere werk van F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim* ('s-Gravenhage 1964, 1987); uit het hele scala van (lexicografische) woordenboeken van de Hebreeuwse taal zie voor ‘gerechtigheid’: *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis (NIDOTTE)*, vol.3, pag. 744-769 en voor ‘barmhartigheid’: idem, pag. 1093-1097; voor de weergave van ‘gerechtigheid’ vanuit de Griekse taal, *New International Dictionary of New Testament Theology & Exegesis (NIDNTTE)*, vol.3, pag. 352-377 en voor ‘barmhartigheid’: idem, vol.2, pag. 593-601.

van het volk en hoe ze de komende tien jaar deze twee woorden tot klinken heeft te brengen, wil ze haar bestaansrecht niet ontkrachten. Om welke twee woorden gaat het dan? Gerechtigheid en barmhartigheid.¹ Twee woorden als ijkpunt voor Bijbels-genormeerde politiek. En dat wil staatkundig gereformeerde politiek zijn. In het licht van het spreken met deze twee woorden kan de SGP nooit een bedreiging zijn voor het welzijn van ons land, zoals wel eens gesuggereerd wordt. Integendeel: een samenleving waarin deze twee woorden een willekeurige, individualistische invulling krijgen of waarin men domweg verleerd is om met deze twee woorden te spreken, zal iedere samenhang gaan ontberen en in staat van ontbinding verkeren. Te grote woorden? De ‘negentigjarige’ mag alleen spreken nadat ze geluisterd heeft en blijft luisteren naar het hoogste Woord. Het is de bedoeling van dit eerste hoofdstuk dat te doen als een moment van bezinning ‘naar binnen’ en als verantwoording ‘naar buiten’.

1.2 Gerechtigheid en barmhartigheid

Drie tonen beluisterd

Zelfs op de klank af is duidelijk dat het woord gerechtigheid met het *recht* te maken heeft. Maar over welk recht gaat het dan? Het eerste waarover dan ook helderheid verschaft dient te worden, is wat de *rechtsbron* is. Een leven naar de normen van die rechtsbron kan een *rechtvaardig* leven genoemd worden. Niet zonder reden zijn daarom vele onderzoeken gedaan naar de bronnen van bijvoorbeeld ons huidig *staatsrecht* in het algemeen en wetten en wettelijke bepalingen in het bijzonder. Dit brengt ons bij de vraag naar de visie van de SGP op de bron van het recht, die bepalend is voor wat gerechtigheid is.

Het tweede dat gesignaleerd kan worden, is dat spreken over ‘het’ recht meteen heftige discussies op kan roepen. Wie zijn uitgangspunt kiest in h et ‘recht van het individu’ als tegenstelling van het ‘recht van de samenleving’ roept als vanzelf tegenspraak op waar twee individuen in het geding zijn. Niemand zal dan beweren dat dit recht van het individu, het ‘recht van de sterkste’ is. Evenmin zal men kunnen volstaan met een beroep op iemands positie (*quod licet Iovi, non licet bovi*). Maar wanneer deze twee individuen op hun rechten staan, blijkt ‘het’ recht van de

een nogal eens te botsen met ‘het’ recht van de ander. Deze conflicten worden opgeroepen waar gedacht wordt vanuit de rechten van de burger(s) als een ‘individu’ in plaats van uit de rechten en plichten van de burger(s) als een ‘persoon’. Hier raken we aan een ander wezenlijk aspect voor de visie van de SGP op wat gerechtigheid is.

Het strikt toepassen van het recht kan het grofste onrecht zijn (*summum ius, summa iniuria*). Dit gezegde is zo oud als het Romeinse recht en wijst erop dat het om meer gaat dan de letter van de wet. Het gaat om de geest, het wezenlijke doel, van het recht. Dit derde aspect brengt ons vooral bij de noodzaak van het spreken met twee woorden. Daarbij blijkt een schijnbare tegenstelling die nogal eens gehoord wordt tussen de twee woorden gerechtigheid en barmhartigheid juist een harmonieus duo te zijn. Het gaat om die gerechtigheid waarin de barmhartigheid tot uitdrukking komt en die barmhartigheid die een normatief kader ontvangt vanuit het recht.

De drie tonen als drieklank

Wat de ‘Bron’ van het recht betreft is de SGP van meet af aan duidelijk geweest dat niet – om maar iets te noemen – Rousseaus *Du contrat social* voor haar uitgangspunt is, maar datgene wat een centrale plaats heeft in het werk van de staatsman Groen van Prinsterer, het *Droit divin*.² Niet de soevereiniteit van het volk, maar de soevereiniteit van God op alle terreinen van het leven. Dit ‘Goddelijk recht’ kan men samengevat vinden in de Tien Geboden, waarvan de kern door Jezus Zelf weergegeven is in het dubbelgebod van de liefde en op talloze plaatsen in het Nieuwe Testament een uitwerking gekregen heeft. Het is in dit kader consequent wanneer in de geschiedenis van de SGP de spreuk ‘Gerechtigheid verhoogt een volk...’ vele keren opduikt in wat geschreven werd met het oog op het welzijn van de samenleving.³ Is

² Nu is dat helaas een besmette uitdrukking door het misbruik dat de Franse koningen ervan gemaakt hebben. Juist daartegen keerde Groen van Prinsterer zich. Waarom toch deze uitdrukking gebruikt? Omdat de erkenning van dit ‘Goddelijk recht’ juist bedoelt dat een mens zich laat gezeggen door dit recht.

³ Zo bijvoorbeeld in de eerste partijrede (1962) van ds. H.G. Abma n.a.v. Spreuken 14 vers 34; ‘Gerechtigheid verhoogt een volk’ was de SGP-verkiezingsleus in 1981 en in 1982; H.F. Massink (e.a.), *Dienstbaar tot gerechtigheid. SGP-visie op de aard en omvang van de overheidstaak* [SGP-nota 15] (Houten 1993); vgl. ook de laatstgehouden partijrede (15 maart 2008) door B.J. van der Vlies, *Trouw, in vreugde of smart*, waarin ook het bevorderen van recht en gerechtigheid en het ophouden van het overheidsschild voor ‘de zwakken’ een plaats krijgen.

dit een *fundamentalistisch* standpunt? Los van allerlei negatieve connotaties waarin een verband wordt gelegd met het zogenaamde *moslimfundamentalisme*: ja. Maar het is niet minder ‘fundamentalistisch’ wanneer men de rede verabsoluteert of zich bijvoorbeeld baseert op de gedachten van Machiavelli. Zeker, het uitgangspunt van het staatkundig gereformeerd denken brengt absolute waarden met zich mee voor het publieke domein. Is dat intolerant? Ook hierover lijkt in de 21^e eeuw een Babylonische spraakverwarring te bestaan. Het gebruik van geweld *religiona causa* (‘heilige oorlog’)⁴ behoort niet tot een gereformeerde theologie, waarin immers ook geen uitgewerkt concept voorkomt van een ‘heilige oorlog’. Dat de christenheid hier haar handen niet in onschuld kan wassen, mag haar wel voor hoogmoed en overmoed bewaren. Daar waar in de Bijbel gesproken wordt over geweld, dienen we dat te lezen in het geheel van het Woord van God.⁵

Maar leidt het erkennen van het *Droit divin*, het goddelijk recht, niet tot allerlei beperkingen van ‘het’ recht van het individu? Jazeker, en daar moeten we ook niet geheimzinnig over doen. Echter, iedere burger die uitgaat van het recht van het individu leeft onder een vorm van ‘geestelijke dictatuur’, hetzij zijn of haar eigen ‘ego’ of een verbreed ‘ego’ onder de vlag van belangengroeperingen in onze samenleving. Dit ‘ego’ dicteert als een dictator. Het erkennen van het Goddelijk recht op ons, onze samenleving, betekent inderdaad een inbreuk op de rechten van het ‘ego’. Maar dit is wel een bevrijdende inbreuk: de burger leeft niet langer meer los van God, zijn medemens en de natuur. Het erkennen van Gods rechten is de enige weg om bevrijd te worden uit de dictatuur van een individueel of collectief ‘ego’. Fundamenteel hierbij is dat de SGP niet uitgaat van de mens als een ‘individu’ maar als een ‘persoon’. Heel kort op formule gebracht: ‘persoon’ is vooral een *relationeel* begrip. Daarmee is aangegeven dat wanneer de cohesie in de samenleving⁶ ontbreekt – wanneer we misschien veel ‘online connected’ zijn, maar geen relaties meer hebben – een terugkeer tot het denken vanuit de mens als door God geschapen persoon

⁴ Zie het instructieve artikel van Joris van Eijnatten, ‘Religionis Causa. Moral Theology and the Concept of Holy War in the Dutch Republic’, *Journal of Religious Ethics* 34.4 (2006), pag. 609-635.

⁵ H.G.L. Peels, *God en geweld in het Oude Testament* [Apeldoornse studies 47] (Apeldoorn 2007).

⁶ Een boek dat hierover waardevolle gedachten aanreikt: Colin E. Gunton, *The One, the Three and the Many. God, Creation and the Culture of Modernity*. [The Bampton Lectures 1992].

heilzaam is.⁷ Voor ieder individu is een ander individu een (potentiële) bedreiging van zijn vrijheid en rechten. Wie de gerechtigheid van God tot uitdrukking laat komen in een *samenleving* erkent de ander als een mede-burger, als een persoon die me herinnert aan het ‘mijn naaste liefhebben als mijzelf’ én als mede-schepsel van God. Wie God dood verklaart (Nietzsche) heeft daarom ook het graf gedolven voor de mens als *persoon* en moet zich niet verbazen over een ‘samenleving’ die allerlei sporen van ontbinding vertoont.

Nu kan de gedachte dat iedere burger van Nederland alleen dan werkelijk een eigen persón is wanneer men erkent dat de relatie tot God en de medemens constituerend is voor iemands persoonlijkheid, wellicht toch als een bedreigende gedachte ervaren worden. Dat de SGP met twee woorden wil spreken heeft daarom diepe zin. De gerechtigheid wordt niet opgedrongen door ‘apostelen met het zwaard’, maar door en in het Evangelie verkondigd.⁸ Het is juist de ‘zaligmakende (= reddende, heilbrengende) genade van God’ (Titus 2 vers 11) die aan alle mensen is verschenen in de komst van Jezus Christus, die mensen ertoe brengt om rechtvaardig te leven. Hoe heilzaam deze gerechtigheid is, zou geïllustreerd kunnen worden aan de hand van de huidige gebrokenheid van vele kinderen die een ‘verscheurd’ leven hebben, omdat vader en moeder hun individuele vrijheid hoger achten dan om een ‘persoon’ te zijn met het oog op de kinderen. Het ‘ik’ van het kind wordt geen ‘ik’, omdat het ‘aangezicht van de ander’ ontbreekt, om het met een variant van de filosoof Emmanuel Levinas te zeggen. De beschermende gerechtigheid van Gods gebod luidt: ‘Gij zult niet echtbreken.’ Het zich houden aan dit gebod zonder liefde is eveneens in tegenspraak met deze gerechtigheid. Werkelijke gerechtigheid is een zaak van het hart, een hart ‘dat in brand staat’ van liefde, ofwel: barmhartigheid. Geen gerechtigheid zonder barmhartigheid.

⁷ Zie over de eenheid van de persoon in het kader van het recht: G. Holdijk, ‘Gedachten-woorden-werken’, *Zicht* 2001-2.

⁸ E.J. Brouwer (e.a.), *Getuigen in de politiek* [Commentaar 28] (Den Haag 2001); Alan Storkey, *Jesus and Politics. Confronting the Powers* (Grand Rapids 2005) geeft vanuit een andere context veel stof tot nadenken; een mooi beeld hoe aan het getuigen gestalte gegeven werd, biedt: J. Mulder (e.a.), *Tot welzijn van heel het volk. SGP-partij-redes van ds. H.G. Abma* (’s-Gravenhage 2002).

1.3 Barmhartigheid en gerechtigheid

Juist om het ‘met twee woorden’ spreken te accentueren, is gekozen voor de omgekeerde volgorde in het laatste deel van dit essay. Nu is het zo dat de negentigjarige partij het imago heeft een nogal vrouwonvriendelijke partij te zijn. Daar is veel over geschreven, zowel binnen als buiten de partij. In dit kader - iets speels, maar niettemin serieus bedoeld - slechts de volgende opmerking. Juist het woord barmhartigheid brengt ons in aanraking met het geheel unieke, het eigene van een vrouw.⁹ In de taal van de Bijbel, het Hebreeuws, wijst dit woord op de ‘moederschoot’, op het sterke punt van de vrouw die als geen ander kan invoelen, meevoelen en meelijden. Overigens, was het niet juist Jezus Die, in tegenstelling tot Zijn tijdgenoten, de vrouw haar eigen plaats gaf, haar hoogachtte en ‘in haar waarde’ liet? Het is in het licht van de Bijbel onbarmhartig en onrechtvaardig wanneer moeder de vrouw de arbeidsmarkt opgedreven wordt als een vorm van moderne slavernij.¹⁰

Een tweeklank

De betekenis van het woord barmhartigheid heeft te maken met het ‘hart’ van de mens voor zijn medemens en de hele schepping. Evenals bij het woord gerechtigheid gaat het hier om een *genormeerde* barmhartigheid vanuit het ‘beginsel’ en niet om een ‘doe wat je hart je ingeeft’. Dat plaatst deze barmhartigheid onder grote hoogspanning, waarin een compromis soms onvermijdelijk is binnen de gebrokenheid van het bestaan in deze wereld. Te denken valt dan bijvoorbeeld aan de lijdende mens en de vraag naar euthanasie. De gerechtigheid verbiedt om eigenmachtig over het leven te beschikken. De barmhartigheid roept om een alternatief dat niet om de problematiek van het lijden en die concrete mens in zijn lijden heen loopt: de palliatieve zorg.¹¹

Dat het genormeerde karakter van barmhartigheid geen afbreuk doet aan de reikwijdte ervan, maakt Jezus Christus duidelijk door een van de meest bekende gelijke-

nissen uit de Bijbel, de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Lukas 10 vers 25 tot 37). In een jubileumbundel mag de SGP zich ook wel afvragen of zij deze barmhartigheid in de jaren van haar bestaan in praktijk gebracht heeft en niet als de priester en de leviet uit de gelijkenis, misschien zelfs overtuigd van het eigen gelijk, de naaste medeburgers ‘links’ heeft laten liggen om er naar ‘rechts’ met een grote boog omheen te lopen. Onmiskenbaar heeft in de bezinning binnen de SGP dit aspect van het theocratisch denken, barmhartigheid bewijzen, altijd een plaats gehad. Maar ook in dit verband is de eenheid van leer en leven van levensbelang, wil een negentigjarige vitaal blijven. Want uiteindelijk gaat het erom dat in het spreken met twee woorden iets tot klinken wordt gebracht van de God Die Zich laat kennen als de volmaakt Rechtvaardige en Barmhartige, in Wet en Evangelie. Dit heeft ook te maken met de rechtvaardigheid van een economische orde waarin de barmhartigheid tot uitdrukking dient te komen, zodat er een ‘schild der zwakken’ is.¹²

Het gaat niet om twee woorden die een tegenstelling vormen, maar om een harmonieuze tweeklank. Dat heeft de Koning van het Koninkrijk der hemelen op een volmaakte wijze in Zijn leven laten zien. Het leven naar de normen van Zijn Vader was een leven dicht bij de nood van de schepping en schepselen. Sterker nog: Hij daalde af in die nood en werd volkomen solidair met wat veracht werd en uitgestoten. Hij was met innerlijke ontferming bewogen over een volk in nood.¹³

De SGP erkent dat we ten opzichte van de gerechtigheid en barmhartigheid – een leven in overeenstemming met Gods wil en Wet – allemaal staan als overtreders. Dat is een van de typeringen die de Bijbel geeft van ons bestaan waarin we zelf de maat van alle dingen willen zijn.

Rechtvaardigheid: Gods gerechtigheid kan in dat licht geen andere dan een straffende gerechtigheid zijn. De gerechtigheid van een rechtvaardige Rechter. Dat

⁹ R. Seldenrijk, *Man en vrouw in de traditie der eeuwen. Ethische overwegingen bij aspecten van levensstijl* (Heerenveen 1999), m.n. pag. 28-161.

¹⁰ Over de gevolgen voor het ‘kind van de rekening’, zie o.a. *Zicht* 2001-2, pag. 8-16; vgl. B. Levering en A.A.M. Kinninging, *In het belang van het kind. Gezien vanuit het kind en gezien vanuit de overheid* (Amsterdam 2007).

¹¹ H.G. Molenaar-Geurtsen (e.a.), *Op de grens van leven en dood. Over euthanasie en ander levensbeëindigend handelen* [SGP-nota 28] (Houten 2000).

¹² J.J. Polder (e.a.), *Tussen beginsel en belang. Normatieve gedachten over economie, markt en samenleving* [SGP-nota 25] (Houten 1998). Dat ook deze bezinning op marktwerking in relatie tot zorg, landbouw en milieu voortduurt, blijkt o.a. uit *Zicht* 2005-3 en *Zicht* 2008-1. Zie ook Peter H. Sedgwick, *The Market Economy and Christian Ethics* [deel 14 van *New Studies in Christian Ethics*] (Cambridge 1999).

¹³ Zie over ‘christelijk medelijden’ in het licht van de geschiedenis van ons land: H. Klink, *Opstand, politiek en religie bij Willem van Oranje 1559-1568. Een thematische biografie* (Heerenveen 1997), pag. 314-319.

er ondanks onze overtredingen toch een reddende gerechtigheid aan het licht gekomen is, heeft haar oorsprong in het hart van de Vader. Het is de rechtvaardigheid van dezelfde Rechter Die vrijspreekt van schuld en straf.

Barmhartigheid: solidair in de schuld, maar vanuit die gezindheid ook getuigend van Jezus Christus Die Zijn leven gaf, opdat wie in Hem gelooft, uitzien mag op een Koninkrijk waarin de SGP als partij geen plaats meer heeft, maar waar het *beginsel* van de SGP volmaakt open zal bloeien. Niet als een door haar bewerkte prestatie, maar dankzij verkregen gratie. Het belijden van de theocratie¹⁴ mag in dit perspectief een leven zijn onder de hoede van de hoop. Die reikt verder dan de komende tien jaar.

Met twee woorden spreken gebeurt zo in de harmonieuze tweeklank van rechtvaardigheid en barmhartigheid, waarin de heilige Wet van God én het heilig Evangelie ter sprake komen. Tevens kan zo beleden worden dat de SGP niet de partij is van slechts één artikel van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, namelijk artikel 36 dat spreekt over de taak van de overheid om aan het spreken met bovengenoemde twee woorden recht te doen bij haar staatsinrichting, wetgeving en kaderstellend beleid. Op artikel 36 volgt immers het slotartikel 37 dat zingt over het uitzien naar de wederkomst van de Heere Jezus Christus. In het licht van het verlangen naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde kan het nooit het grootste, diepste verlangen van de SGP zijn om haar *honderdjarig* jubileum te mogen vieren.

Maar zo staat de harmonieuze tweeklank wel onder de hoogspanning van een derde toon, die aan de harmonie die zo ontstaat een wonderlijke combinatie van hoog-

¹⁴ Bezinning op de betekenis hiervan is ook binnen de gelederen van de SGP een - ook in 2008 - steeds voortdurende bezinning. Dit mede in het licht van en confrontatie met andere visies vanuit de christelijke levensovertuiging, zoals: Stefan Paas, *Vrede stichten* (Zoetermeer 2007) [Guido-conferentie najaar 2007]; J. van der Graaf, *Een land van minderheden. Tolerantie: vraagstuk en waagstuk* (Heerenveen 2008) [zie boekbespreking door D.J.H. van Dijk, *RD* 2 april 2008] en het themanummer van *Zicht* jrg. 34 nr. 2 (juli 2008) over Tolerantie en theocratie. Voor een korte samenvatting: H.F. Massink (e.a.), *Theocratische politiek. Principes, geschiedenis en praktijk* [SGP-nota 18] (Houten 1994). Graag wijs ik nog op het gedreven boek van W. Aalders, *Theocratie of ideologie. Het dilemma van de huidige christenheid* (Den Haag 1977) en de grondige studie van K. van der Zwaag, *Onverkort of gekortwiek? (Heerenveen 1999)*, waarin een systematisch-historische interpretatie van artikel 36 NGB.

spanning en ontspanning geeft. Hierbij kan een derde Bijbels kernwoord genoemd worden: lankmoedigheid. Dat de Heere lankmoedig is, wil zeggen dat Hij lang van geduld is. Hij straft de zonde en zondaren niet meteen.¹⁵ De *hoogspanning* van de lankmoedigheid wil onderstrepen: het is weergaloos, maar geen eindeloos geduld. De *ontspanning* die ermee gegeven wordt, laat zich af en toe zien in de wolken. Onder de *regenboog* van Gods lankmoedigheid krijgt de SGP ruimte om haar werk te doen, haar boodschap in de politiek, in de wereld uit te dragen.

Ds. M.J. Kater is predikant van de Christelijke Gereformeerde kerk te Driebergen-Zeist en bestuurslid van de Guido de Brès-Stichting.

¹⁵ Graag verwijs ik hierbij naar o.a. 2 Petrus 3 vers 9: "De Heere vertraagt de belofte niet (gelijk enigen [dat] traagheid achten), maar is lankmoedig over ons, niet willende dat enigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekring komen."

Grenzeloze economie

Prof. dr. J.J. Polder

Het was avond geweest, en het was morgen geweest. En God zag alles wat Hij gewrocht had, en ziet, het was zeer goed. Adam zag het ook. En in de avondschemering zong hij zijn lied, samen met het dier dat hij vogel noemde: “De aarde en haar volheid zijn / des Heeren koninklijk domein / de wereld en die daarin wonen.” En met vreugde dacht hij aan de opdracht die hij van God had gekregen: de aarde bewonen, bebouwen en bewaren. Adam, zoon der aarde, econoom avant la lettre.

Het was avond geweest, en het was nacht geworden. Adam viel, en zijn val was groot. Maar de opdracht bleef, al zou het nooit meer zo paradijselijk worden als voor de val. Zweet, smart en verderf deden hun intrede, en de aarde zou voortaan haar zonen en dochters tegenwerken. Bouwen werd zwaar, bewaren nog zwaarder. Generatie op generatie ging heen en vermenigvuldigde zich met barensweeën. Niet alleen zichzelf, maar ook de techniek en de economie, het onrecht en de hoogmoed. En in Babel bereikte de door technologie en economie aangedreven cultuur zijn hoogtepunt. Men zou de hemel bereikt hebben, ware het niet dat hun eendrachtig gezongen lied, “Alle Menschen werden Brüder”, in een Babylonische spraakverwarring eindigde. Diaspora en verzuiling avant la lettre.

Het was vrijdag geweest, en het was zondag geworden. Het was volbracht, en de Heere was waarlijk opgestaan. Het voorhangsel was gescheurd, de middelmuur (scheidingsmuur) geslecht, en in de morgenschemering van de nieuwe bedeling zong de prille christengemeente haar lied: “Al de heid’nen, door Uw handen / voortgebracht in alle landen / zullen tot U komen, Heer.” En God wrocht mede, want Hij had het Zelf gezegd: “Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde, en ziet Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld.” De Heere regeert. Eeuw uit, eeuw in. Wereldwijd en grenzeloos. Theocratie avant la lettre.

Gereformeerde politiek ...

Het is 1918 geweest, en het is 2008 geworden. En in het parlement zingen de Staatkundig Gereformeerden hun geïnspireerde eenzame lied. Veelal overstemd door vogels van

allerlei pluimage, die, hoe ze zichzelf ook noemen, steeds weer laten blijken dat ze er geen notie van hebben welke opdracht de mannenbroeders drijft: God liefhebben boven alles, de naaste liefhebben als zichzelf en de aarde bouwen en bewaren. Staatkundig gereformeerde politiek is pendelen tussen rentmeesterschap en vreemdelingschap. Nu alweer negentig jaar.

... is mondiale politiek

En ook als het 2008 is geweest, en 90+10 is geworden, zal de opdracht blijven. En meer dan ooit zullen de mannenbroeders een wereldwijd perspectief moeten hanteren. Want staatkundig gereformeerde politiek is geen verzuilde politiek. Het wereldwijde flitskapitaal versterkt zijn greep op de internationale en nationale economie. De kredietcrisis vermenigvuldigt zichzelf en veroorzaakt wereldwijd wee. De euro neemt de positie van de dollar als internationale reservemunt over en zet de verhoudingen binnen Europa op scherp. Centra van economische activiteiten waaieren uit over de gehele wereld, van lagelonenland tot belastingparadijs, de comparatieven voordelen volgend, variërend van bodemschatten tot menselijk kapitaal. Economische en monetaire politiek is mondiale politiek. De wereldwijde en grenzeloze welvaartsontwikkeling trekt diepe voren in het milieu. Het westerse energiegebruik krijgt navolging in China en Azië. Fossiele brandstoffen raken uitgeput, en de schepping zucht als in barenswee. Klimaatverandering wordt steeds meer ‘an inconvenient truth’. Zeker voor rentmeesters die de Eigenaar kennen, en die zoeken naar evenwicht tussen bouwen en bewaren. Energie- en klimaatbeleid vergen een mondiale aanpak. Biobrandstoffen jagen de voedselprijzen op, en protectionistisch en op export gericht landbouwbeleid in de westerse wereld ondermijnt de positie van de kleine boer op het Afrikaanse continent. Landbouwpolitiek is mondiale politiek. Door overbevissing raken de wereldzeeën leeg. Primitieve keuters van het zuidelijk halfrond kunnen de concurrentieslag met de professionele kotters van het noordelijk halfrond nooit winnen. Visserijbeleid is mondiaal beleid. Wereldwijde migratiestromen komen op gang of worden versterkt, aangedreven door honger, armoede en geweld, en getrokken door voedsel, welvaart en vrede. Sociale politiek is mondiale politiek. Zeker voor rentmeesters die zichzelf in de vreemdeling herkennen, en in de vreemdeling diens Maker, en die zoeken naar evenwicht tussen eigenbelang en naastenliefde.

Staatkundig gereformeerde politiek is grenzeloze politiek. Want de aarde en haar volheid zijn, des Heeren koninklijk domein.

En als het 90+10 is geweest? Dan daalt de schemering over de vooruitgang, en zingt de moegewerkte rentmeester, die zichzelf ook vreemdeling noemt, zijn avondlied: "Uw koninkrijk koom' toch, o HEER!"

Prof. dr. J.J. Polder is onderzoeker bij het RIVM en bijzonder hoogleraar economie aan de Universiteit van Tilburg.

Gebed in en voor de politiek

Drs. J. Koppelaar VDM

"Ik vermaan dan voor alle dingen, dat gedaan worden smekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen, voor alle mensen; Voor koningen, en allen, die in hoogheid zijn; opdat wij een gerust en stil leven leiden mogen in alle godzaligheid en eerbaarheid. Want dat is goed en aangenaam voor God, onzen Zaligmaker" (1 Timotheüs 2 vers 1 tot 3).

Het eerste wat opvalt in de tekst is dat de apostel bij bidden denkt aan vele smekingen, gebeden enz. Dat zal ook toen in de binnenkamer en in de werkplaats plaatsgevonden hebben. Paulus zat immers vaak achter het weefgetouw om tenten te maken. Nu zegt een verklaarder dat het Paulus vooral ging over de zaligheid voor alle mensen. Opmerkelijk! Anselmus van Canterbury zei ooit: "Niemand is een zo groot zondaar, dat men niet voor hem zou moeten bidden; ook Paulus is op het gebed van Stefanus (Handelingen 7 vers 59 en 60) bekeerd geworden."

Calvijn hoorde eens, dat je niet voor de wereldse mensen moet bidden. Hij vond dat een abnormale opvatting en zegt dan dat we onze gebeden niet mogen beperken tot het lichaam der kerk. Voorbede voor alle mensen, voor koningen en andere autoriteiten is dus met name: "Red hen die ten dode wankelen." En daarnaast ook voor wijs beleid en dagelijks bestuur. Ook voor socialisten en liberalen, Wildersmensen en uniemensen. Een gebed voor de politiek, maar ook in de politiek. Wat dit laatste betreft: Het is begrijpelijk dat mensen van andere partijen soms denken dat wij alleen maar in de vergaderingen willen bidden om onszelf te profileren als christen. Hoe maken we hen dan duidelijk dat het ons om iets anders gaat? En wat is dat andere dan?

Het antwoord vinden we in de betekenis van het woord 'voorbiddingen'. Dit woord komt in de grondtekst alleen hier voor en in 1 Timotheüs 4 vers 5. Er wordt dan ook iets heel bijzonders mee gezegd. In Paulus' tijd gebruikte men dit woord namelijk in de betekenis van 'interview, vergadering, bezoek, conversatie.' Wellicht heeft Timotheüs verbaasd zijn wenkbrauwen gefronst toen hij dit woord las. De apostel bedoelde blijkbaar dat Timotheüs - met eerbied gezegd - een vraaggesprek met God moest beginnen en

met Hem vergaderen over de zaligheid van alle mensen en de overheid in het bijzonder. En dat gesprek moest gaan om nationale en internationale belangen. Timotheüs leefde immers in een ‘verenigd Europa’, dat zich had uitgebreid naar Noord-Afrika en het Midden-Oosten... Ja, ook nu mag het ons gaan om andere belangen dan die van onszelf. Het gaat ons om het profiel, de gestalte van Iemand anders, de Heere Jezus Christus, en om de anderen in de (raads)zaal.

Ook toen waren er evenals tegenwoordig weinig mensen in de samenleving, die dit begrepen. De overgrote meerderheid in die tijd gedroeg zich even vijandig tegenover de christenen als nu de mensen van de sociaal-liberale ‘religie’ en de islamitische religie dat doen. Het valt ook nu te vrezen, dat dit eenmaal tot vervolging van de kerk zal leiden, evenals toen.

De Heere vermeerderde daarom deze voorbiddingen. Dan zijn er voorvergaderingen met de Allerhoogste, voordat we naar politieke vergaderingen gaan. En als we in de politieke vergaderingen nog een ambtsgebed mogen uitspreken? Dan gaan we eerst vragen om de zaligheid (= behoud, redding) van mensen. Dit is een belangrijk punt. Het verband van onze tekst gaat letterlijk om zalig worden en het komen tot kennis der waarheid, om het rantsoen van Christus voor allen (vers 4 tot 6). Ja, het gaat ook om een stil en gerust leven voor de christenen zelf, maar het lijkt er alles op, dat zo’n leven verkregen wordt in de weg van voorbede voor anderen.

Als we het dus goed zien, dan zal ons openbare gebed beginnen met de ernstige en tere voorbede voor de redding van de mensen die om ons heen zijn. Dan zijn we in Hoge Vergadering. En in deze Vergadering bidden we om de toevergadering tot Christus van allen in de zaal en daarna ook om een goede (raads)vergadering. De mensen mogen het wel horen dat wij het Lam Gods eren, Dat ook bewogen is met de politieke wereld, verloren in schuld... Dat is goed en aangenaam voor God.

Het mag ons moed geven om te bidden, als we weten dat onze voorbede iets mag uitwerken (Spreuken 21 vers 1). Maar laten we niet vergeten, dat ook het nalaten iets uitwerkt. De Bijbelverklaring van Dächsel vertelt dat al in het Oude Testament was voorgescreven dat de Joden ook voor hun heidense overheden zouden bidden (Jeremia

29 vers 7, Ezra 6 vers 10). Dat heeft geduurd, totdat aan het begin van de Joodse oorlog het gebed voor de keizer werd afgeschaft, op aandringen van de Zeloten. Dit nalaten van het gebed voor de overheid werd enkele jaren later gevolgd door de verwoesting van Jeruzalem (70 na Chr.) ...

Ds. J. Koppelaar is predikant van de Hersteld Hervormde Kerk te Abbenbroek en oud-bestuurslid van de Guido de Brès-Stichting.

2. Politieke partijen ter discussie

Drs. J.W. van Berkum en drs. J.A. Schippers

2.1 Inleiding

Politieke partijen verkeren volgens velen in een crisis. Ledenaantallen nemen af. Burgers hebben de politieke partijen niet meer nodig om voor hun belangen op te komen. En de politieke besluitvorming vindt niet meer alleen in volksvertegenwoordigende lichamen plaats. Hebben politieke partijen nog bestaansrecht? Heeft de SGP als politieke partij toekomst? In deze bijdrage schetsen we verschillende ontwikkelingen die van invloed zijn op het functioneren van politieke partijen. Vervolgens analyseren we welke functies van politieke partijen onder druk zijn komen te staan. Tot slot geven we een aanzet voor de beantwoording van de vraag in hoeverre een revitalisering van politieke partijen in het algemeen en de SGP in het bijzonder mogelijk is.

2.2 Ontwikkelingen

De laatste decennia is het ledenaantal van politieke partijen drastisch verminderd. In 1950 waren ruim 600.000 mensen lid van een politieke partij. In 2000 waren dat er minder dan 300.000. In procenten van de totale bevolking is dat een teruggang van 6,3% naar 1,9%. Hiervoor zijn verschillende verklaringen te noemen.

Individualisering

Een eerste verklaring is dat burgers door de individualisering mondiger zijn geworden. Dat heeft ertoe geleid dat burgers zelf de weg weten te vinden naar ambtenaren en bestuurders. Men heeft geen politieke partij nodig om voor de eigen belangen op te komen. Door het afnemende ledenaantal lukt het politieke partijen steeds minder om uit het eigen ledenbestand geschikte kandidaten te vinden voor volksvertegenwoordigende lichamen. Dat heeft tot gevolg dat kandidaten niet alleen binnen,

maar ook buiten de partij worden geworven. Ook politici en kandidaten voor openbare functies hebben de politieke partijen niet meer nodig, omdat de werving voor deze functies deels buiten de partijen om plaatsvindt. Zo is er zelfs een stichting om partijloze kandidaten voor het ambt van burgemeester te begeleiden.

Secularisatie en ontzuiling

Ten tweede is door de secularisatie en de ontzuiling de vanzelfsprekendheid die er was om lid te zijn van de 'eigen' politieke partij nauwelijks meer aanwezig. De binding met politieke partijen is afgenomen, omdat steeds meer mensen moeite hebben om er boven-individuele en meer omvattende idealen op na te houden en die op consistente wijze na te streven. Mensen vinden dat ze anderen niet moeten of mogen lastigvallen met hun idealen. Het aanprijzen van idealen bij anderen wordt ook bemoeilijkt door de breed gedragen opvatting dat de idealen waarvoor de een kiest niet beter of hoger hoeven te zijn dan die waarvoor anderen kiezen. Deze steeds breder levende opvatting heeft geleid tot een veel groter aantal zwevende kiezers. Politieke partijen zijn in reactie hierop steeds meer het centrum gaan zoeken en op elkaar gaan lijken. Doordat veel politieke partijen geen duidelijk omliggende achterban meer hebben, worden marketingstrategieën gebruikt om een partijprogramma op te stellen. Dit heeft tot gevolg dat partijprogramma's steeds minder samenhang vertonen en minder visionair zijn. In wezen is hier sprake van een vercommercialisering van de politiek. Om kiezers aan zich te binden hebben politieke partijen steeds meer geld nodig.

Massamedia

De opkomst van de moderne massamedia is een derde verklaring. Politieke partijen waren altijd belangrijke informatiebronnen. De informatievoorziening vindt nu veel meer via de media plaats. Daardoor is de rol van politieke partijen bij de vorming en mobilisatie van kiezers geminimaliseerd. De moderne media hebben grote invloed op het beeld dat mensen van politieke partijen en politici hebben. Door de media-uitzendingen zien burgers hoe politici opereren. Helaas is dit beeld niet altijd positief. Veel gehoorde kritiek is dat de politiek onvoldoende oog heeft voor de maatschappelijke problemen. De politiek slaagt er onvoldoende in deze problemen op de agenda te zetten. Onvrede, onbehagen en cynisme krijgen steeds breder weer-

klank. Hierdoor is het vertrouwen in de politiek afgenomen. Er wordt zelfs gesproken over een kloof tussen de burger en de politiek.

Netwerksamenleving

Ten vierde hebben politieke partijen concurrentie gekregen van belangenorganisaties en pressiegroepen. Dergelijke organisaties zijn vaak veel beter in staat om aandacht te vragen voor specifieke problemen die leven in de samenleving. Zeker nu veel meer dan vroeger buitenparlementaire acties worden gevoerd. Daarbij komt dat bij de voorbereiding van regelgeving belangengroepen en experts worden betrokken. Via informele workshops, hoorzittingen en expertmeetings leveren zij hun inbreng. De inspraakmogelijkheden van (georganiseerde) burgers zijn toegenomen door de introductie van interactieve beleidsvorming. Een gevolg hiervan is dat de politieke besluitvorming niet meer alleen in het parlement of de raadszaal plaatsvindt, maar ook in allerlei zalencomplexen en wijkcentra. Deze ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat we in een netwerksamenleving leven waarin politieke partijen 'slechts' een van de spelers zijn in het politieke en maatschappelijke veld.

2.3 Waarom bestaan politieke partijen?

In hoeverre vormen de genoemde ontwikkelingen een bedreiging voor het voortbestaan van politieke partijen? Om de problematiek te duiden, is het eerst van belang vast te stellen wat de functies van een politieke partij zijn. Waarom bestaan politieke partijen?

Vier functies

In de literatuur worden vier functies onderscheiden. De belangrijkste en oudste functie van een politieke partij is het stellen van kandidaten voor volksvertegenwoordigende lichamen, zoals de Tweede Kamer, Provinciale Staten en gemeenteraden. Ook kandidaten voor openbare ambten zoals minister en burgemeester worden veelal geselecteerd op basis van hun politieke kleur. Het opstellen van partijprogramma's en het uitdragen van politieke standpunten is een tweede functie. Politieke partijen hebben beginselen of uitgangspunten. Op basis daarvan worden standpunten uitgedragen met betrekking tot de inrichting van de samenleving. Daarmee zijn politieke partijen de intermediair tussen staat en

samenleving. Ze hebben zo een representatieve functie. Een derde functie van politieke partijen is politieke vorming en mobilisatie. Tot deze functie behoort het organiseren van cursussen voor het partij kader en het verspreiden van affiches en publicaties. Het doel hiervan is kiezers en leden te mobiliseren, voor de ideeën van de partij te winnen, en de politieke kennis in het algemeen te vergroten.

Een vierde functie is het voeren van buitenparlementaire acties. Deze acties zijn bedoeld om het overheidsbeleid te beïnvloeden. Zo werden in de jaren tachtig van de vorige eeuw massale betogingen gehouden tegen kernwapens. Het stille protest tegen de euthanasiewetgeving in 2001 waarbij ook de SGP betrokken was, is ook een voorbeeld van een buitenparlementaire actie.

Bedreigde functies

Nu we de functies van politieke partijen hebben beschreven, kunnen we in kaart brengen in hoeverre de genoemde ontwikkelingen een bedreiging zijn voor politieke partijen. Voor de eerste functie, het stellen van kandidaten voor volksvertegenwoordigende organen, zijn politieke partijen nog steeds van groot belang. De representatieve functie van politieke partijen is echter wel onder druk komen te staan. Wanneer het vertrouwen in de politiek afneemt en burgers andere mogelijkheden hebben om aandacht te vragen voor hun problemen, dan is het te verwachten dat de ledenaantallen van politieke partijen afnemen. Voor het bestaansrecht van politieke partijen is het nodig dat het vertrouwen van de burger in de politiek herstelt. Welke maatregelen hiervoor nodig zijn, bespreken we in de volgende paragraaf.

De derde functie van politieke partijen, vorming en mobilisatie, is ook onder druk komen te staan. De toenemende mondigheid en het gestegen opleidingsniveau hebben ertoe geleid dat burgers ook hiervoor politieke partijen niet nodig hebben. Door de opkomst van moderne media hebben burgers buiten de politieke partijen om voldoende mogelijkheden om informatie te vergaren en kennis te verkrijgen. Politieke partijen hebben op dit punt hun relatieve monopoliepositie verloren. Het voeren van buitenparlementaire acties is ook niet meer voorbehouden aan politieke partijen. Omdat politieke partijen binnen de kaders van de parlementaire democratie willen functioneren, worden de mogelijkheden die hiervoor zijn ook zeer terughoudend benut.

Uit deze analyse blijkt dat de mogelijkheden voor een revitalisering van de politiek vooral moeten worden gezocht in een versterking van de representatieve functie van politieke partijen. Daar zit het grote probleem.

2.4 Toekomst van politieke partijen

Welke conclusie is uit de hiervoor genoemde ontwikkelingen te trekken? Heeft de representatieve democratie afgedaan en zijn politieke partijen uitgerangeerd? Moeten we op zoek naar nieuwe arrangementen waarmee we in onze samenleving politieke besluiten nemen? Zijn directere vormen van democratie een oplossing? Hierna zullen we aantonen dat de representatieve democratie nog steeds bestaansrecht heeft, maar dat wel een revitalisering van de politiek nodig is. Wat moet er gebeuren?

Herkenbaarheid

In de eerste plaats moeten we vaststellen dat het niet zo gemakkelijk is een volwaardig alternatief te vinden voor de representatieve democratie. In de politiek vindt vaak een afweging plaats van tegengestelde belangen. Belangenorganisaties zetten zich over het algemeen in voor het specifieke belang van de organisatie die ze vertegenwoordigen. Het is de taak van de politiek de verschillende belangen af te wegen en in samenhang te beoordelen. Keuzes maken is hierbij onvermijdelijk. De herkenbaarheid van politieke partijen kan juist op dit punt worden versterkt. Politieke partijen moeten beseffen dat ze zelf in belangrijke mate debet zijn aan de erosie van het partijstelsel, omdat zij in de strijd om de kiezer steeds verder zijn opgeschoven naar het 'veilige' midden en de consistentie van standpunten afneemt. Daardoor verliezen partijen hun herkenbaarheid. Maatschappelijke groeperingen en one-issuebewegingen hebben die herkenbaarheid wél en kennen een veel minder sterk ledenverlies. Politieke partijen moeten ook een scherp en duidelijk profiel hebben. Dat spreekt mensen aan. Het is niet voor niets dat met name de partijen die zich bevinden aan de buitenkant van het politieke spectrum (SGP, ChristenUnie, SP en GroenLinks) relatief de meeste leden hebben.

Rol van politieke partijen

Daarnaast is een bescheidener en tegelijk een krachtiger rol voor de volksvertegenwoordiging nodig. Politici moeten bij de burger niet de indruk wekken dat ze de enige speler zijn in het besluitvormingsproces. In onze netwerksamenleving zijn tal van andere organisaties betrokken bij de beleidsvorming. De macht ligt niet meer alleen bij politiek Den Haag. Tegelijkertijd moeten politieke partijen een krachtiger rol spelen bij de vaststelling van de politieke agenda en de kaders waarbinnen andere organisaties worden betrokken bij het besluitvormingsproces. Het betrekken van burgers en belangengroepen bij de beleidsvoorbereiding kan een waardevolle bijdrage leveren aan de kwaliteit van de politieke besluiten die worden genomen. De kennis die in de maatschappij aanwezig is moet zo optimaal mogelijk worden benut. De politiek moet wel duidelijke kaders stellen waarbinnen die betrokkenheid gestalte krijgt.

Tegelijk kan een politieke partij in de netwerksamenleving ook een nieuwe rol gaan vervullen. Zij kan de verbindende schakel vormen tussen de vele belangenorganisaties in de lokale samenleving en het gemeentebestuur. Veel wat politieke partijen niet kunnen realiseren, kunnen maatschappelijke organisaties via andere kanalen wel. Daarom is het ook belangrijk dat bijvoorbeeld kiesverenigingen hun achterbannen mobiliseren en ook belangenorganisaties en burgers wijzen op de mogelijkheden om hun stem in de beleidsvorming te laten horen. Zij kunnen hier zelfs een belangrijke coördinerende en ondersteunende rol in spelen.

Kloof burger en politiek

Vaak wordt voorgesteld meer vormen van directie democratie te introduceren om de kloof tussen burger en politiek te verkleinen. Allereerst is een nuancering van deze kloof op zijn plaats. Het is waar dat de politiek de signalen van onvrede van de burger onvoldoende heeft opgepakt. Maar er zijn ook voorbeelden dat de politiek juist te dicht bij de burger staat. Veel politieke discussies worden namelijk gevoerd op basis van incidenten. Dit is wel aangeduid als 'hyperventilatie in het politieke debat'. De politieke agenda is veel te kortademig en te incidentgevoelig geworden. De echte problemen blijven daardoor liggen. De redacties van actualiteitenprogramma's op radio en televisie lijken de Kameragenda van de volgende dag meer en meer te gaan bepalen, in plaats van de dames en heren politici zélf. De hypes volgen

elkaar in hoog tempo op. De politiek wordt steeds vaker geconfronteerd met uitkomsten van enquêtes waarin de opvattingen van burgers naar voren komen over maatschappelijke vraagstukken. Burgers verwachten van de politiek deze uitkomsten om te zetten in beleid. In deze benadering zijn burgers consumenten en is de politiek de producent die ervoor moet zorgen dat de klant koning is. De praktijk is dat de rechten van minderheden door dit consumptieve denken ook onder druk komen te staan. Rechtsprincipes moeten dan wijken voor de volkswil van het moment.

Politiek leiderschap en visie

In de visie van de SGP heeft de politiek een eigen verantwoordelijkheid. Dat betekent niet dat signalen uit de samenleving niet serieus genomen hoeven te worden. Integendeel. Maar de politiek moet het algemeen belang en de lange termijn in het oog houden. De meeste burgers streven hun eigen belang na. Om het algemeen belang te kunnen behartigen is visie nodig. Wat is goed voor ons land en waarom? Politici moeten leiderschap tonen. Leiderschap betekent: gaan voor de zaak waarvoor je staat en de burger proberen daarvoor in te winnen. Burgers moeten zich weer leren zien als deel van een groter geheel, waarvoor het eigen belang soms opzij gezet moet worden. Herstel van het primaat van de politiek en verantwoord burgerschap zijn dus noodzakelijk om de kloof tussen burger en politiek te overbruggen. Ook de politieke cultuur is van belang. Politici moeten herkenbaar en geloofwaardig zijn. Ons land heeft politici met visie nodig. Voor het vormen van een visie moet ook tijd worden vrij gemaakt. Bij de ontwikkeling van een politieke visie kunnen politieke partijen een spilfunctie vervullen. Politici moeten niet risicomijdend bezig zijn. Ze moeten afwijkende standpunten durven in te nemen, zonder bang te zijn daarop te worden afgerekend. Ze moeten verder vooruitkijken dan de komende verkiezingsperiode.

Communicatie

De burger moet ervan overtuigd zijn dat de politieke partijen oog hebben voor de problemen waar het werkelijk om gaat. Dat is wat anders dan dat ze alle wensen van kiezers moeten omzetten in politieke eisen. Politieke partijen hebben de belangrijke taak verschillende belangen af te wegen op grond van een samenhangende visie.

Om dat proces inzichtelijk te maken is het van belang dat partijen nadenken over de vraag hoe ze verantwoording afleggen aan hun leden. De moderne media bieden veel mogelijkheden om met leden en burgers te communiceren. Deze media kunnen worden benut om de kennis van leden en andere deskundigen te benutten voor bijvoorbeeld het schrijven van een verkiezingsprogramma, maar ook om de afwegingen die in debatten worden gemaakt voor de achterban en andere geïnteresseerden inzichtelijk te maken.

2.5 Bestaansrecht van de SGP

De SGP kan een zinvolle bijdrage leveren aan het politieke en maatschappelijke debat. Grootse, boven-individuele idealen en waarden lijken weliswaar weinig mensen nog te interesseren. Maar tegelijk is het opmerkelijk dat de onzekerheid en onrust veel mensen zoekend maakt. Soms zijn ze jaloers op de hechte overtuiging van christenen, die ontwikkelingen en vraagstukken kunnen plaatsen in een breder en zinvol verband. Wellicht ligt juist hierin het geheim en de kracht van het optreden van SGP-vertegenwoordigers. Hun bijdrage aan de politieke menings- en besluitvorming heeft beslist relevantie, omdat deze teruggaat op de Bijbel als bron van zingeving, spiegel van identiteit en kompas in de onbekende toekomst. Het verschil is groot met degenen die voor hun antwoord op politieke vragen geen enkel gezag aan de Bijbel toekennen – en lijkt welhaast onoverkomelijk. Maar uit welke bron van zingeving en identiteitsverlening putten anderen hun inzichten? Misschien uit de mens zelf? Het kan een eye-opener voor collega-politici en meeluisterend publiek zijn om op deze punten in het debat eens door te vragen.

Mobilisatie SGP'ers

Naar de SGP-kiezers toe moet de partij duidelijk maken dat in een netwerksamenleving niet volstaan kan worden met de gang naar de stembus. Stemmen op de SGP is belangrijk, want zonder stem geen fractie in gemeenteraad of Europees Parlement, en de Staten, Waterschappen en Kamers daar tussenin. Maar ook na de verkiezingen is het van belang dat kiezers aan het college van B&W of GS, aan regering en Europese Commissie hun mening kenbaar maken over zaken waar de politiek iets aan of tegen moet doen. Kiezers kunnen hun verantwoordelijkheid als burger voor de openbare ruimte niet delegeren aan de SGP-vertegenwoordigers. In de praktijk lijkt

dit vaak wel het geval te zijn. Er zit veel waars in de constatering van gemeenteraadsleden en bestuurders dat de SGP in de afgelopen decennia de reformatorische kerken (en kerkmensen) passief heeft gemaakt. Het is daarom hoog tijd dat christenen zelf weer in beweging komen als er op lokaal, provinciaal, nationaal of Europees niveau opgekomen moet worden voor Bijbelse waarden en normen. Aan de SGP de komende tijd de belangrijke taak mensen hiervoor te mobiliseren.

Drs. J.W. van Berkum en drs. J.A. Schippers zijn respectievelijk als wetenschappelijk medewerker en directeur werkzaam bij de Guido de Brès-Stichting, het wetenschappelijk instituut voor de SGP.

Als ranken in de Wijnstok

A.C. Baan en J. Kamphuis

Hoe kan de SGP de belangstelling van jongeren wekken voor politiek op basis van de Bijbel? Een vraag die niet alleen voor de SGP-jongeren van betekenis is, maar zeker ook voor de moederpartij. Daarom spitsen wij de vraag als volgt toe: hoe kan de SGP voorkomen dat er een kloof ontstaat tussen de partij enerzijds en de reformatorische jeugd anderzijds? Een spannende en belangrijke vraag voor de toekomst van de partij.

De eerste en meest kardinale voorwaarde die wij hierbij willen noemen is dat SGP-politici en -bestuurders gericht zijn op het bedrijven van waarachtige christelijke politiek. Dat is een politiek die de neutraliteitsgedachte van de meerderheid in ons land ontmaskert als onchristelijk - en niet zelden ook antichristelijk. Daaraan zal volgens ons de SGP herkenbaar moeten zijn, wil zij aantrekkelijk zijn voor jongeren. Want zij vragen voor alles om echtheid en een duidelijke, ondubbelzinnige keuze.

Vervolgens stellen wij dat waarachtige christelijke politiek niet enkel en alleen gericht moet zijn op het belang van een christelijke achterban en al helemaal niet op de populariteit van een christenpoliticus. Integendeel. Zij heeft ten doel om Christus present te maken in het midden van onze verwarde samenleving, zoals ds. H.G. Abma dit treffend onder woorden bracht. Dit hoge doel wordt licht uit het oog verloren wanneer er geen sprake is van het offer van zelfovergave. Wanneer een levende wandel met de Heere Jezus Christus niet wordt gekend, dan is het bedrijven van christelijke politiek vroeg of laat tot mislukken gedoemd. Voor alles is nodig dat kiezers en gekozenen, ouderen en jongeren, als ranken geënt en geworteld zijn in de Wijnstok Christus. We moeten ons bij het bedrijven van politiek niet blindstaren op gevestigde dogma's, politieke programmapunten of een op formules gebrachte beleidsvisie. Hoe nuttig deze ook mogen zijn, uiteindelijk zijn ze van minder groot belang.

Zoals gezegd, is het in onze ogen volstrekt onmogelijk goede christelijke politiek te bedrijven zonder een levend geloof in Christus Jezus, wil men jongeren betrekken bij datgene wat vanuit de Heilige Schrift wordt voorgestaan. Tegelijk willen we dankbaar zijn jegens de genadige hand van God dat in raadszalen en op vele andere plaatsen in en

buiten ons land mannen en vrouwen zich inzetten, gemotiveerd door het verlangen ons land in te richten overeenkomstig de wil van de Heere. Het is een zegen wanneer politici niet gaan voor hun eigen belang of dat van hun partij, maar wanneer hun beleidsvisies en standpunten gedragen worden door de intentie van een hartelijke overeenstemming met Gods Woord en Zijn heilzame geboden. Duidelijk zal dan zijn dat de 'spelers in het politieke speelveld' persoonlijk kennis moeten hebben van Christus en dat hun politiek en bestuurlijk handelen voortkomt uit een nauwe liefdesrelatie met Jezus, de Heiland der wereld. Dit is politiek van een andere kwaliteit en hogere orde dan belangenpolitiek. Zij stijgt ook ver uit boven de bekende methode waarin een politicus zich een beleidsvisie eigen maakt (waar deze dan ook op gestoeld is) en vervolgens te werk gaat vanuit de 'drive' om de samenleving te veranderen overeenkomstig die politieke visie.

Authentieke en echte christelijke politiek staat lijnrecht tegenover dubbelzinnige of dubbelhartige politiek. Eén ongeloofwaardige daad of overtreding tegen Gods heilig gebod maakt meer kapot in vertrouwen en beeldvorming van jongeren dan we ons maar kunnen voorstellen. Het plegen van fraude, het toestaan van illegale drankketen, het de hand lichten met duidelijke regels in de wet, het misbruik van macht... wanneer een SGP-politicus in de fout gaat, doet dat in de eerste plaats de Heere veel verdriet en het veroorzaakt zonder meer een vergroting van de kloof tussen SGP en reformatorische jeugd. Verkleining van de kloof zal daarom beginnen met een oprechte, levende navolging van Christus, een daaruit voortvloeiende levenswandel, vrijgemaakt door de Heilige Geest, zonder (opnieuw) bevangen te zijn door wetticisme. Op deze wijze zal een SGP'er ook een identificatiefiguur voor jongeren kunnen zijn!

Meer dan ooit heeft onze jeugd behoefte aan duidelijke standpunten over thema's zoals relatievorming, huwelijk en gezin. Over deze zaken zal een christenpoliticus een standpunt moeten formuleren en uitdragen dat niet voor meer dan één uitleg vatbaar is. Daarbij zou de SGP een belangrijke rol kunnen vervullen door kerken (ambtsdragers) te stimuleren om gezond Bijbels onderwijs te geven ten aanzien van huwelijksvoorbereiding, huwelijk (man-vrouwverhouding) en gezin (opvoeding). Misschien is het mogelijk om op regionaal niveau - in samenwerking met kerken - thema-avonden hierover te organiseren.

Wij leven in een tijd, waarin alles moet wijken voor de 'individuele vrijheid' (zelfs in het eigen lichaam). Daarom is het zo nodig om samen met jongeren de Bijbel te openen en deze voluit tot ons te laten spreken. Pas hierna komt de sociale argumentatie ter ondersteuning van een beleidsvisie aan bod. Verder is het belangrijk om in het gesprek met jongeren te laten zien dat het volgen van de Heere een liefdedienst is. De navolging bloeit op vanuit de wederliefde tot de Heere, als een antwoord op Zijn hartelijke zondaarsliefde. SGP'ers moeten het christelijke geloof niet vervormen tot een religie vol wetten en regels. Een wettische levenshouding verlaat onder ons haar tienduizenden, maar de samenleving wordt daardoor op geen enkele wijze aangetrokken tot het christelijk geloof. Dit loopt op niets anders uit dan op (geestelijke) vermoeidheid en fariëzisme. Daar prikken jongeren dwars doorheen.

Hoe blijven we staande als christenburger of christenbestuurder in deze wereld, waar satan kerk, school, gezin en de samenleving bedreigt? Alleen wanneer we als ranken ingeplant zijn in de levende Wijnstok: Jezus Christus! Zo worden we voortdurend gevoed door Zijn liefde. Zo houden we het oog gericht op Zijn kruis en stralen we, vanuit deze houding, de vrijheid in Christus uit in de raadszaal en op de zeepkist. Ons optreden is dan - zoals Groen van Prinsterer het eens zei - onbekrompen en ondubbelzinnig, omdat we gedreven worden door de kracht van Zijn opzoekende liefde. Op deze manier kan de SGP onze reformatorische jeugd interesseren voor politiek op basis van de Bijbel, in de wetenschap dat gewerkt wordt vanuit een levend Woord dat écht betrouwbaar is. Hier en nu en voor altijd!

De heren A.C. Baan en J. Kamphuis zijn op verschillende manieren werkzaam onder reformatorische jongeren.

Samenwerking in de politiek

W. Kollijn

Voorzichtig

Samenwerking met andere partijen kan in de politiek slecht uitpakken. D66 kan daarover meepraten. D66 drukte, als kleinste regeringspartij, een zwaar stempel op het regeringsbeleid, maar verloor desondanks de verkiezingen.

De Bijbel waarschuwt in het algemeen tegen het aangaan van verbonden; zeker wanneer die erop gericht zijn om macht en heerschappij te verkrijgen. Waarom? Omdat men het vertrouwen op God en niet op mensen moet stellen. In de rijke geschiedenis van ons land heeft Willem van Oranje, de Vader des Vaderlands, hierover indrukwekkende woorden geschreven. In 1573 vragen de belegerde inwoners van Haarlem of er hulp van buitenlandse vorsten te verwachten is. Die is er niet, maar, zo schrijft de Prins: “Eer wy oyt deese saecke ende beschermenisse der christenen ende andere verdruckten in desen Landen aengevanghen hebben, wij metten alderoppersten Potentatet der Potentaten alsulcken vasten verbont hebben gemaect, dat wy ende alle die gheene die vastelijck daer op betrouwen, door zijne gheweldighe ende machtighe hant ten lesten noch ontset sullen worden.”

Verantwoord

Worden daarmee politieke verbonden en samenwerkingsverbanden principieel afgewezen? Zeker niet. Die conclusie wordt weleens getrokken, maar de geschiedenis leert anders. De Prins van Oranje had, vóór hij deze waardevolle belijdenis neerschreef, zijn grote diplomatieke talenten besteed aan het verwerven van steun en samenwerking. Hij was daar zelfs mee bezig toen hij dit schreef én hij is zich daarvoor in blijven spannen tot zijn dood toe. Dat hij deze woorden gebruikte, had te maken met zijn geloofsovertuiging dat alle menselijke inspanningen gebaseerd moeten zijn op dat vaste verbond met de Heere der heren en de Koning der koningen. Zo zagen de Staten van Zeeland in de Tachtigjarige Oorlog ook de steun van Engeland. ‘Luctor et Emergo’: ontworstelen, niet aan het water, zoals velen denken, maar aan de macht van Spanje en Rome. Hoe? ‘Autore Deo, favente Regina’: als een werk van God en door de goedgunstigheid van de Koningin (Elisabeth I).

Ook de leus van Groen van Prinsterer ‘In ons isolement ligt onze kracht’ werd en wordt

door sommigen opgevat als een oproep tot een politiek en maatschappelijk isolement. In de historische context bevat dit devies echter een oproep, een marsorder, om op te trekken onder een eigen vaandel. Eerst en vooral het eigen standpunt afbakenen alvorens met anderen in discussie te treden. Pas vanuit een goed gemarkeerde en doordachte positie is het effectief de samenwerking met anderen te zoeken om een bepaald doel te bereiken. Daartoe riep Groen op. Reeds in zijn tijd werd zijn woord verkeerd opgevat. Daarom zei hij later: “Of wilt ge liever een Hollands woord? In onze zelfstandigheid, in onze beginselvastheid ligt onze kracht.” In deze ‘beginselverklaring’ worden de belangrijkste voorwaarden, waaronder samenwerking met andere partijen gezocht kan worden, kort en krachtig neergezet. Een partij die oprecht vanuit deze overtuiging werkt, zal altijd een betrouwbare samenwerkingspartner zijn (Psalm 15 vers 4).

Betrouwbaar

In het laatste decennium zijn in Nederland bewegingen opgericht die een alternatief zouden zijn voor starre, elitair geleide partijen. In tegenstelling tot partijen hebben politieke bewegingen geen systeem van interne controle. De leiding wordt niet door de leden gecontroleerd, een interne democratie zoals in een partij ontbreekt bij bewegingen. Een beweging bestaat bij de gratie van een aansprekende leider. Bij het wegvallen van deze leider stort de zaak in elkaar.

We kunnen hier van een zorgelijke ontwikkeling spreken. Naast een grote toename van het aantal ‘zwevende kiezers’ verschijnen nu ook ‘zwevende bewegingen’ in de politieke arena. Dat past bij de trend dat (langdurige) bindingen in de samenleving wegvallen. Individualisering ligt aan deze ontwikkelingen ten grondslag. Bewegingen spelen in op zaken die op dat moment als belangrijk of bedreigend worden ervaren. De leiders geven hierop een helder, maar eenzijdig antwoord. Naar uitvoerbaarheid en consistentie van hun ideeën wordt niet gevraagd. De ‘oneliners’ doen het immers goed. Ook zetten zij sterk in op zaken waar mensen zich aan ergeren, zonder verantwoorde oplossingen aan te dragen. En uit alle bestaande partijen voelen mensen zich aangetrokken door de retoriek. Dat moet ons alert en scherp maken bij de keuzes voor politieke samenwerking. De partners dienen immers wel betrouwbaar te zijn.

Noodzakelijk

Samenwerking kan, ja moet gezocht worden. Geen enkele politieke partij kan binnen ons democratisch bestel zonder enige vorm van samenwerking functioneren. Het gaat echter om de grenzen waarbinnen dit verantwoord kan gebeuren. De grens tussen compromis en compromitteren! Dat besefte ook de eerste SGP-parlementariër, ds. G.H. Kersten. In zijn eerste parlementaire redevoering gaf hij klip en klaar aan hoe hij zich op zou stellen. Hij citeerde de ARP-voorman H. Colijn die eens gezegd had: “Het parlement is de wereld van het compromis. (...) Maar op één punt moet men onverbiddelijk zijn. (...) Bij wat ingaat tegen het Woord des Heeren past geen vergelijk.” Dit waren geen loze woorden. Voor de verkiezingen van 1922 onderzocht de SGP een lijstverbinding met de ARP (samen met de CHU en de KVP in 1980 opgegaan in het CDA). Het argument was dat men ‘links’ niet aan een meerderheid wilde helpen. “Niet gaarne worden we de roden dienstbaar”, schreef ds. Kersten aan Idenburg, nadat hij eerder besprekingen gevoerd had met de antirevolutionaire partijleiding. Geen blokkade vooraf, maar wel onderhandelen nadat de eigen standpunten afgebakend waren. Met dezelfde motieven, namelijk om door gescheiden optrekken ‘links’ geen voordeel te bezorgen, zijn er vanaf de oprichting van de SGP langdurige gemeentelijke samenwerkingsverbanden geweest tussen SGP en CHU; SGP en ARP; SGP, CHU en ARP. Met het CDA wordt samengewerkt - door middel van een horizontale lijstverbinding van CDA, ChristenUnie en SGP - bij de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer en van het Europees Parlement. Met politieke bewegingen, die slechts bestaan bij de gratie van een aansprekende leider, kan geen nauwe en duurzame samenwerking worden aangegaan. Verdergaande samenwerking is er alleen met de ChristenUnie. Hoe deze samenwerking zich de komende jaren zal ontwikkelen hangt sterk af van de vraag of de ChristenUnie haar regeringsdeelname kan voortzetten én hoe de koers van deze partij zich dan verder zal ontwikkelen. Daarover bestaan zorgen. Wat de SGP betreft moeten we op deze samenwerking zuinig zijn. Maar nooit ten koste van ons beginsel.

De heer W. Kolijn is algemeen voorzitter van de Staatkundig Gereformeerde Partij.

3. Over principes en partijfolklore van de SGP

Interview met dr. M. de Blois en dr. B.J. Spruyt

Mr. drs. P. Verhoeve & drs. J.A. Schippers

Volgens dr. Bart-Jan Spruyt en dr. Matthijs de Blois is de Staatkundig Gereformeerde Partij een sympathieke partij. Zozeer zelfs dat ze overwogen om op de SGP te stemmen. Tegelijkertijd ervaren beide doctors ook enige distantie. “De SGP kiest regelmatig de verkeerde frontlinie.” Dr. M. de Blois is als universitair docent rechtsfilosofie verbonden aan de Universiteit Utrecht. Verder maakt hij als plaatsvervangend lid deel uit van de Commissie Gelijke Behandeling. Dr. B.J. Spruyt is historicus, was parlementair journalist bij het *Reformatisch Dagblad* en vervolgens directeur van de Edmund Burke Stichting. Tegenwoordig is hij als freelance auteur werkzaam en schrijft onder meer columns voor het weekblad *Elsevier*.

Wat is de kracht van de SGP en haar zwakte?

De Blois: “De grote kracht van de SGP is haar beginselvastheid. Ze is weinig gevoelig voor allerlei trends. Dat vind ik goed, dat vind ik ook Bijbels. Groen van Prinsterer doelde daar ook op met zijn gevleugeld woord ‘In het isolement ligt onze kracht’. Verder spreekt het velen aan dat de SGP een betrouwbare partij is.”

Spruyt: “Daar ben ik het wel mee eens. Als alles en iedereen op hol slaat, blijft de SGP tenminste nog rustig. Vermoedelijk komt dat door het sterke innerlijke kompas dat SGP’ers hebben. Iemand zei laatst eens tegen me: ‘Omdat we nergens meer in geloven en geen enkel houvast meer hebben, zien we alles als een bedreiging en raken we snel in paniek.’ Het is duidelijk dat dat niet voor SGP’ers geldt.”

De Blois: “Een zwakte van de partij? Ik heb wel eens vragen over de actualiteit van de frontlinies zoals de SGP die kiest. Die liggen soms in de 16^e eeuw, zo lijkt het wel. Van der Staaij ging bijvoorbeeld samen met Van der Laan van D66 tekeer tegen di-

plomatieke verhoudingen met het Vaticaan. Terwijl de Rooms-katholieke Kerk (RKK) als internationale speler een Bijbelgetrouw geluid laat horen over abortus en euthanasie. Moet je daar dan zó tegen strijden? Uit de protestantse hoek hoor je in Nederland bijvoorbeeld weinig Bijbelse opinies over euthanasie. Die komen wel uit de bisschoppenconferentie. Zou daarom een alliantie van orthodoxe christenen (rooms-katholiek, protestants, gereformeerd en evangelisch) niet beter zijn? Dat er theologisch en kerkelijk gezien een groot verschil zit tussen de RKK enerzijds en de reformatorische kerken en evangelische gemeenten anderzijds, lijkt mij heel duidelijk. Maar dan heb je het over een andere discussie.”

Spruyt: “Ook ik vind die keuze qua frontlinie vaak verkeerd bij de SGP. Om bij het voorbeeld van De Blois te blijven: ‘Liever paaps dan Turks’ mag nu zo langzamerhand toch wel het devies zijn. De zwakte van de SGP is natuurlijk ook in haar vrouwenstandpunt gelegen, waardoor je jezelf nodeloos isoleert (in de Gereformeerde Gemeenten in Amerika zijn wel degelijk vrouwen politiek actief) en waardoor je altijd in het nieuws komt op een manier die je niet wilt. Zwak vind ik ook de theocratische aspiraties van de partij. Ik geloof dat die onbijbels zijn en dat je er in het huidige debat over de islam je eigen handen mee afhakt. Ik denk dat het politieke denken binnen de SGP uiteindelijk – meer dan vaak expliciet wordt gezegd – op de trits ‘God, Nederland en Oranje’ is gebaseerd. Dat leidt tot een gouvernementalisme en lijdzaamheid, die in de Tweede Wereldoorlog vervelende gevolgen heeft gehad en die daarmee, dacht ik, voldoende zijn ontmaskerd.”

De Blois: “Wanneer je de geschriften van Burke leest, zie je dat hij zich afvraagt waar zijn frontlinie ligt. Engelse protestanten verwelkomden de Franse revolutie, omdat hierdoor de Rooms-katholieke Kerk op haar nummer werd gezet. Burke echter vond de revolutie een *common enemy*. In Nederland zie je dat de Franse revolutie en haar filosofie werden becommentarieerd door personen uit de Réveilkring. Daar komt vervolgens de christelijke politiek uit voort.”

Spruyt: “Ja precies, en Groen van Prinsterer heeft daaraan toegevoegd dat hij weinig respect had voor soldaten die overal te vinden waren, behalve op het punt waar de strijd moest worden geleverd. En dat moet je doen, juist dáár staan waar het kritiek en spannend is, vind ik, samen met alle behoudende krachten in een samenleving.”

De SGP staat deels in de traditie van Kuiper, in de zin dat ds. Kersten ook voor herkerstening van de samenleving pleitte. In hoeverre is dat in de postmoderne en postchristelijke maatschappij van vandaag nog relevant?

De Blois: “In de tijd van Kuiper en Kersten was er sprake van een breed christelijk besef in de maatschappij. Het bestrijden van immoraliteit en het bevorderen van het gezinsleven werden ook door liberalen en socialisten gedragen. In het Burgerlijk Wetboek stonden regels zoals het ontzag voor de ouders door kinderen, het huwelijk als een instelling voor man en vrouw en regels tegen echtscheiding. Dat is ontzettend veranderd. Je kunt zonder meer van een aardverschuiving spreken.”

Spruyt: “Als het waar is dat de situatie zó sterk is veranderd, en ik geloof dat het waar is, moet de SGP haar prioriteiten verleggen, en de democratie verdedigen als een orde die een begrensde diversiteit waarborgt – en niet als een proces dat er uiteindelijk toe moet leiden dat wij in Nederland allemaal dezelfde, liberale, postchristelijke, seculiere waarden gaan delen. En als je als SGP hoopt op een herkerstening van de samenleving, moet je denk ik bij het begin beginnen - en dat is niet de politiek. Je verandert een moraal immers niet door wetgeving. Het gaat om het bewerkstelligen van een nieuwe bewustwording, om culturele vernieuwing. Verder is voor dat ideaal van de herkerstening in de eerste plaats een belijdende volkskerk nodig. Zolang aan die voorwaarden niet is voldaan, blijft dat ideaal een wijkend perspectief.”

De Blois: “Ik zou het zo willen zeggen: als de SGP vandaag de dag een christelijke natie wenst, dan levert dat problemen op voor de partij en haar vertegenwoordigers. Je kunt je niet meer beroepen op christelijke normen en waarden, het recht is geseculariseerd en het enige wat rest is dat je nog het goede zoekt voor de samenleving, zoals Jeremia 29 vers 7 dat zegt. Als christenpoliticus probeer je de wetgeving te beïnvloeden om deze zo dicht mogelijk bij de Bijbelse moraal te laten aansluiten.”

Reageert u eens op de stelling van Reinhold Niebuhr: ‘It is the first duty of a Christian in politics to have no Christian politics.’

De Blois: “Daar ben ik het niet mee eens. Goede christelijke waarden over het huwelijk kun je rustig in het debat gebruiken. Dat is heilzaam. We moeten niet uitgaan van ons succes als maatstaf voor ons optreden. Maar in de politiek ben je present om een christelijke visie op het recht te vertolken en daarnaast om ruimte te vragen

voor niet-statelijke organisaties zoals kerk, gezin en school, zodat die hun goede invloed kunnen verkrijgen.”

Spruyt: “Dat klopt wel, maar als Niebuhr bedoelt dat je niet naar een christelijke staat moet streven, maar naar het behoud van een open, publieke ruimte waarin de christelijke kerk haar roeping kan volgen, dan snap ik dat weer wel en ben ik het daarin ook met zijn stelling eens. Een goede Amerikaanse vriend van mij, Darryl Hart, een orthodox-protestants theoloog van Westminster Theological Seminary, heeft daar een mooi boek over geschreven: *A Secular Faith*. Dit gaat in tegen het gebruik van het christendom voor politieke en sociale doeleinden. Een aanrader.”

Mag de overheid die het goede wil, dit ook afdwingen?

De Blois: “Datgene wat goed en kwaad is, is objectief, want dat kun je halen uit Gods Woord. Als mensen hebben we daar weliswaar een beperkt inzicht in. Toch mag je de Bijbel vrijuit gebruiken in de politiek. Politiek legt altijd een moraal op, dat is eigen aan politieke besluitvorming. Het is niet eerlijk om dit verwijt alleen aan christenen in de politiek te maken. Werkgevers die gewetensbezwaren hadden tegen het minimumloon, moesten het toch uitbetalen aan hun werknemers. Zo kun je ook christelijke normen via de politiek proberen tot gelding te brengen. Maar daar is wel een grens aan. De politiek moet niet, zoals een kerk, allerlei godsdienstige dwalingen bestrijden en ernaar streven dat bijvoorbeeld katholieke parochies, re-monstrantse broederschappen en de heterodoxe helft van de PKN een verbod opleggen om nog langer actief te zijn. De kerkelijke gemeente hanteert daar geestelijke middelen voor. In de nieuwtestamentische bedeling is het bestrijden van de afgoden niet meer de taak van de overheid.”

Spruyt: “Daar ben ik het helemaal mee eens. En ik zou daar nog een klassieke spreuk aan willen toevoegen: zonder zeden zijn wetten leeg en ijdel. Een overheid mag en kan een moraal niet met het recht en geweld afdwingen. Dat leidt tot tirannie.”

Moet de SGP haar visie op artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB) herzien? We vragen voor onszelf godsdienstvrijheid, mag je die tegelijkertijd dan aan een ander niet gunnen?

Spruyt: “Wanneer je voor jezelf rechten en vrijheden opeist, mag je die anderen niet

ontzeggen. Als er mensen zijn die artikel 36 van de NGB zo beperkend uitleggen - en ik ben bang dat die er zijn - dan moeten die naar een bijscholingscursus. In de Duitse Grondwet staat een bepaling die stelt dat groepen die hun vrijheden gebruiken om die, zodra ze de kans krijgen, anderen te ontnemen, met dat streven zelf hun aanspraak verliezen op die vrijheden. Dat vind ik een goed standpunt - al denk ik dan vooral aan de islam in dit verband.”

De Blois: “Een christelijke thuiszorgorganisatie krijgt wel subsidie. Zouden andere instellingen deze niet mogen krijgen? Dat is vreemd en onrechtvaardig. De voortgang van christelijke waarden is mijns inziens gebaat bij vrijheid. Dan gaat er ook overheidsgeld naar een antroposofische instelling, of een katholieke. Daar moet ruimte voor gegeven worden. Er zijn ook ouders die hun kinderen op een manier opvoeden en ideeën bijbrengen die ik vreselijk vind. Maar toch is het Bijbels om als overheid het gezin zijn eigen ruimte te geven. Theologisch grijpt artikel 36 NGB te ver. In de praktijk zullen de meeste SGP-politici voor godsdienstvrijheid zijn, in theorie niet. Wat mij betreft, kan dat laatste op grond van de Bijbel worden bijgesteld.”

En het pleidooi voor de zondag als rustdag voor heel de samenleving?

De Blois: “De zondag is niet gelijk aan de sabbat (zevende dag). Er zijn enkele Bijbelse gegevens dat de christenen samenkwamen op de eerste dag van de week. Ik ben ervan overtuigd dat een wekelijkse rustdag een gegeven is dat bij de scheppingsorde hoort. Ons bioritme heeft zo'n rustdag ook nodig. Maar moet het voor iedereen de zondag zijn? In Amsterdam waren in de jaren vóór 1940 vrijwel alle Joodse winkels open op zondag. De gereformeerde burgemeester hoorde je daar toen niet over. Het vierde gebod van de decaloo is het enige gebod dat we als christenen niet letterlijk houden. Voor mij is de kern dat de zondag een dag is om vrij te zijn van je dagelijkse werk. Als christen ga ik naar de samenkomst van de gemeente. Maar ik zou geen al te vergaande invulling van de rustdag aan anderen of aan medechristenen willen opdringen. Groen van Prinsterer ging op zondagmiddag bijvoorbeeld naar het museum in Brussel. Onze waardering voor hem wordt daar toch niet minder om?”

De SGP zou met haar vrouwenstandpunt een bedreiging voor de democratie vormen. Is dat reëel het geval?

Spruyt: “Ik heb in een aantal publicaties con amore het recht van de SGP op haar eigen vrouwenstandpunt verdedigd. Al ben ik het niet eens met dat standpunt en al weet ik dat heel veel SGP’ers dat standpunt niet meer delen. Maar ze zeggen dat niet hardop omdat zij ook wel begrijpen dat de partij zich hier in een onmogelijk dilemma heeft gemanoeuvreed.”

De Blois: “In een democratie moeten alle partijen aan bod kunnen komen. Ook als zij een andere visie op de verhouding man-vrouw hanteren dan wat volgens de meerderheid gangbaar is. Democratie betekent representatie, dat geldt dan voor de hele maatschappij, zo stelde de Raad van State. Terecht, meen ik. Daar komt nog bij dat de SGP vrouwen niet vernedert, maar de partij heeft een eigen opinie over de rolverdeling. Aan een politieke partij moeten zo min mogelijk eisen worden gesteld voor deelname in het parlement. Uitsluiting vind ik gerechtvaardigd wanneer een partij oproept tot geweld, een nazistische ideologie bepleit of de parlementaire regels niet respecteert. Verder gaande eisen zou ik niet willen stellen.”

Wat zijn volgens u de grootste uitdagingen van de SGP voor de komende tien jaar?

Spruyt: “Mijn advies zou zijn: ontwikkel je tot een christelijk-conservatieve partij. Daarmee ben je uniek in Nederland. Geef wat partijfolklore op. Het enige wat je verder hoeft te doen, is wat goede boeken lezen die je blik verruimen. Ik denk dat de SGP dan ook electoraal vleugels uit de ChristenUnie en het CDA kan aantrekken.”

De Blois: “Mijn suggestie is een wat andere. Voor de SGP is het belangrijk om het beginsel vast te houden. Blijf orthodox. Maar daar komt bij dat je voor anderen wel helder maakt wát dan je principiële uitgangspunten zijn in deze volstrekt seculiere samenleving.”

“Praktisch gezien zou de SGP duidelijk pro-life moeten blijven. Nu de ChristenUnie wat minder uitgesproken is, laat dan via de SGP deze stem wel helder blijven klinken. Het recht op abortus provocatus en euthanasie zijn menselijkerwijs niet snel meer te verwijderen uit ons recht. Maar laat als SGP het geweten van de samenleving geprikkeld en onrustig blijven. Bestrijd de vanzelfsprekendheid van seculiere standpunten. Soms word je dan, net als in het Israël van weleer de profeet Amos, weggezet als spelbreker. Als christenen zijn we echter niet tot gezelligheid geroepen,

om door anderen alleen maar aardig gevonden te worden. De SGP moet er niet op uit zijn om *salonfähig* te worden. Daarom is het belangrijk om je onverdroten in te blijven zetten voor huwelijk en gezin. Jeugdcriminaliteit is vrijwel geheel te wijten aan gebroken gezinnen. Een ontbrekende opvoeding thuis, in principe door beide ouders, blijkt fnuikend voor de samenleving. Daarom ben ik voor de zogenoemde pedagogische tik. Het verbaasde mij dat de SGP niet eens tegen het wetsvoorstel daarover heeft gestemd! Tot slot is ook het Israël-standpunt van de SGP zeer te waarderen. Dat moet de partij tegen de hoofdstroom van de Nederlandse samenleving in blijven volhouden. Het is niet interessant voor een christenpoliticus om zich in te zetten voor zaken waar in de politiek toch wel een breder draagvlak voor is. Ik denk dan aan de humane opvang van vluchtelingen of het bevorderen van een goed milieu. Je bestaansrecht ligt juist in je principes.”

De SGP is in het debat vaak genuanceerd. Hoe krijg je dan toch aandacht in de media?

De Blois: “De SGP is er goed in om op een loyale, correcte manier met anderen samen te werken in de politiek. In de Commissie Gelijke Behandeling, waar ik als eenling opereer, probeer ik naar anderen toe altijd vriendelijk te blijven. Een opstelling zoals Tweede Kamerlid Wilders past een christen niet. Hij is heel onvriendelijk en onfatsoenlijk. Zachtmoedigheid in de menselijke omgang is een wezenlijk aspect van christelijke politiek. Het is onvermijdelijk dat je dan in de media minder aandacht krijgt. Maar dat zou jullie jongerenorganisatie best kunnen compenseren. De SGP-jongerenorganisatie doet veel goeds. Ik waardeer de openheid, het feit dat zij op bijeenkomsten buitenstaanders uitnodigt en van zich laat horen als Madonna over de schreef gaat.” Spruyt: “Dat argument over de toon van Wilders heeft Kees van der Staaij ook eens in de Tweede Kamer gebezigd. Hij dacht zelfs dat Wilders zich ermee buiten de joods-christelijke beschaving plaatste. Hebben jullie wel eens een pamflet van Luther of Calvijn gelezen? Die konden er ook wat van, hoor! Dat argument over vriendelijke zachtmoedigheid is flauwekul. Je moet mannelijk en hard zijn, als dat moet, en dat moet vaak.”

“En wat die aandacht in de media betreft: het heeft mij verbaasd dat de SGP Van der Vlies alleen nog maar inzet als de nestor van de Kamer. Dat moet je niet doen, want dan moet je boven de partijen gaan staan. Een partijleider daarentegen moet de standpunten van zijn partij met verve naar voren brengen.”

Zou de SGP kunnen inspelen op de zwevende kiezers?

De Blois: “Ik vraag me dat af. Schreeuwers en ongenueanceerden in de samenleving krijgen aandacht. Maar de inhoud van hun politiek en hun optreden... dat is niet de stijl van de SGP. Alleen door haar bestaan houdt ze in ieder geval de christelijke partijen die nu aan de macht zijn, ChristenUnie en CDA, scherp.”

Spruyt: “Nee, niet zoals de SGP nu is. En verder ben ik van mening dat alle opmerkingen over schreeuwerigheid en dergelijke grenzeloos oppervlakkig zijn. Waar is die woede door opgeroepen? Omdat mensen zich niet meer gerepresenteerd en begrepen voelden. Of dat altijd terecht is, betwijfel ik ook, maar het geeft geen pas om verontwaardiging met een bepaalde air weg te wuiven, zonder dat je het verschijnsel wilt begrijpen en, anders dan alle andere partijen, er een inhoudelijk antwoord op wilt geven.”

Zou u zelf SGP stemmen?

De Blois: “Ja, ik ben het wel van plan nu. Ik ben niet zo tevreden over de ChristenUnie. De SGP blijkt veel belijnder te zijn, zoals bij het debat over de embryoselectie bleek. Met de Europese verkiezingen in 2009 zal ik op Belder stemmen. Ik ben wel een fan van hem, omdat hij het opneemt voor Israël en voor vervolgde christenen.”

Spruyt: “Op Belder stem ik zeker, en ach, de andere partijen zijn vaak zo teleurstellend dat je in de verleiding kunt komen om dan maar te stemmen op de getrouwheid van de SGP, ondanks enkele verschillen van mening. Maar als het goed is, wil de SGP natuurlijk helemaal mijn stem niet hebben. Bij wie zou ik dat eens kunnen navragen?”

Wat wenst u de jubilerende SGP toe?

Spruyt: “Getrouwheid, en het inzicht dat ze zich moet omvormen tot die christelijk-conservatieve partij die ze soms al bijna is.”

De Blois: “Als christen wens ik SGP’ers de zegen van de Heere toe op hun werk. En wijsheid om staande te blijven.”

Mr. drs. P. Verhoeve is als advocaat verbonden aan Bouwman en Van Dommelen advocaten. Daarnaast doceert hij rechten aan de Hogeschool Driestar Educatief. Hij was hoofdredacteur van In Contact en is thans redactielid van Zicht.

DEEL B - Waaraan is de SGP(’er) te herkennen?

Essay

4. Waar de SGP voor staat. Politieke kernthema’s van de partij - *drs. J.W. van Berkum*

Columns

Internationale samenwerking met een gezicht - *mw. drs. M. de Kloe & mw. drs. J.H. Kreijkes*

Zorg, de moeite waard - *dr. R. Seldenrijk*

Essay

5. Een partij onder druk. Ontwikkelingen in de achterban van de SGP - *dr. C.S.L. Janse*

Columns

Propagandamachine - *dr.ir. S.M. de Bruijn*

Het gezin in goede banen – *mw. drs. P.G. van Maldegem-Luteijn*

Interview

6. Bid en werk. Methode en optreden van de SGP in de lokale politiek – *H. Pool*

4. Waar de SGP voor staat

Politieke kernthema's van de partij

Drs. J.W. van Berkum

4.1 Inleiding

In 1918 werd de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) opgericht. De oprichters stond een duidelijk doel voor ogen. Het was hun overtuiging dat de Bijbelse boodschap moet doorklinken tot volk en overheid.¹⁶ Deze overtuiging is kernachtig omschreven in het beginselprogramma, dat tijdens de oprichtingsvergadering is vastgesteld: “De SGP stelt zich ten doel de beginselen van Gods Woord op staatkundig terrein tot meerdere erkenning te brengen in den lande.” Ook nu, negentig jaar later, is dat nog steeds het doel van de partij. De SGP wil politiek bedrijven op grond van de Bijbel en de daarop gebaseerde gereformeerde belijdenis. Dat is haar grondslag.

Zowel het doel als de grondslag is in negentig jaar tijd niet gewijzigd. De partij heeft de afgelopen negentig jaar wel voortdurend voor de vraag gestaan hoe Bijbelse beginselen kunnen worden vertaald naar de politieke praktijk. Telkens kwam de partij voor nieuwe vragen en ontwikkelingen te staan. Steeds is geprobeerd tot een Bijbels verantwoorde standpuntbepaling te komen.

In deze bijdrage staat de vraag centraal welke lijnen er zijn te ontdekken in de opstelling van de SGP in de afgelopen negentig jaar. Waaraan is de partij te herkennen? Wat zijn handelskenmerken? Deze benadering impliceert dat de aandacht uitgaat naar de constante factoren in het optreden van de SGP. Dit neemt niet weg dat er ook verschillen zijn, maar die blijven in dit artikel buiten beschouwing.

¹⁶ W.Chr. Hovius e.a., *Van Goedertierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, 1918-1993* ('s-Gravenhage 1993), pag. 19.

4.2 Visie op overheid

Een eerste belangrijke constante factor in het optreden van de SGP is de visie dat de overheid Gods dienares is. De overheid kan niet neutraal zijn. De SGP heeft de overheid altijd opgeroepen om haar verantwoordelijkheid te verstaan als Gods dienares. Dit betekent dat de overheid ervoor moet zorgen dat wet- en regelgeving niet in strijd zijn met de Tien Geboden. Een leven overeenkomstig Gods geboden is heilzaam voor alle mensen. Vaak werd hierbij verwezen naar artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. In het beginselprogramma van 1958 werd voor het eerst een verwijzing naar dit artikel opgenomen. Dit betekende echter geen koerswijziging. De zakelijke inhoud van artikel 36 NGB maakte vanaf de beginjaren van de SGP deel uit van de boodschap van de partij. Al in 1927 besteedde ds. Kersten er in een partijrede uitvoering aandacht aan. Ds. Zandt zette in zijn partijredes en in *De Banier* deze lijn voort.¹⁷

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw wordt ook het begrip theocratie gebruikt om aan te geven dat bij het ontwerpen van overheidsbeleid het gezaghebbende Woord van God uitgangspunt moet zijn. In de 21^e eeuw wordt het begrip theocratie veelal in verband gebracht met moslimfundamentalisme, met geloofsvervolgving en geloofsdwang. De invulling die de SGP aan theocratie geeft, is totaal anders dan de islamitische. De SGP wil Gods Woord tot meerdere erkenning brengen in het land, maar zal mensen nooit dwingen tot het christelijk geloof of vervolgen vanwege hun geloof. De laatste tijd wordt, om misverstanden over de bedoelingen van de SGP tegen te gaan, in plaats van theocratie gesproken over 'Bijbels genormeerde politiek'. De inhoud van de boodschap is echter onveranderd: de SGP roept de overheid op haar beleid te normeren aan Gods Woord.

4.3 Omvang overheidstaak

Een tweede constante factor in het optreden van de SGP is de visie op de taak van de overheid. Deze is in de ogen van de SGP begrensd. Er is een staatsvrije sfeer van de burgers waarin de overheid niet mag treden. In de beginjaren verzette de SGP zich niet alleen tegen te vergaande overheidsbemoeienis op het gebied van verzeke-

ringen, vaccinatie en sociale wetgeving, maar ook bijvoorbeeld tegen de dwang die de regering uitoefende om een aansluiting op de waterleiding te nemen. De partij betoogde dat de overheid niet in het huiselijke leven mocht ingrijpen en burgers niet in het geweten dwingen tot verzekering en vaccinatie. Ook de zorg voor armen en hulpbehoeftigen werd in die tijd niet gezien als een taak van de overheid, maar primair van familie en kerkgemeenschap. Dat de overheid het voortouw nam bij de armenzorg, werd zelfs aangeduid als staatsocialisme.

De opkomst van de verzorgingsstaat leidde ertoe dat overheid en maatschappij steeds meer vervlochten raakten. Dit had ook tot gevolg dat de overheid verantwoordelijkheden op zich nam, die voorheen bij maatschappelijke verbanden of het particuliere initiatief lagen. De overheid ging zich steeds intensiever met het maatschappelijke leven bemoeien. De ontzuiling en ontkerkelijking hadden tot gevolg dat taken die voorheen door levensbeschouwelijke organisaties of de kerk werden behartigd door de overheid werden overgenomen. De SGP heeft de verantwoordelijkheid van kerken en burgers voor de samenleving altijd benadrukt. De huidige ontwikkeling waarin de overheid de verantwoordelijkheid voor mensen die hulp en ondersteuning nodig hebben weer probeert terug te leggen bij de samenleving, sluit dan ook aan bij de visie van de partij. Wel heeft de SGP voortdurend bepleit dat de overheid een vangnetfunctie vervult voor mensen die tussen wal en schip dreigen te vallen.

4.4 Ideologische gevaren

Kenmerkend voor de SGP is ook de ideologische gevaren te benoemen die ons land bedreigen. In de beginjaren van de SGP was de macht van de Roomse kerk groot. De SGP verzette zich fel tegen het gezantschap bij de paus. De SGP zag het gezantschap als een erkenning van de politieke en geestelijke macht van de Roomse kerk. Ook het fascisme en het nationaal-socialisme, die de staat boven God stellen en de rechten van de mens boven de rechten van de Heere, worden onder kritiek gesteld. Na de Tweede Wereldoorlog wordt ook gewezen op het gevaar van het communisme. Ds. Zandt neemt het de overheid kwalijk dat de communisten hun zaad vrij en ongehinderd onder het volk hebben kunnen strooien. Ook de ARP en de CHU ondernamen hier niets tegen. Hoewel de Roomse kerk ook een bestrijder is van het communisme, moeten we volgens ds. Zandt geen bondgenootschap daarmee slui-

¹⁷ A.A. van der Schans, *Kuyper en Kersten. IJveraars voor herkerstening van onze samenleving* (Leiden 1993), pag. 115-116.

ten. Uiteindelijk gaat het de Roomse kerk namelijk om de alleenheerschappij. Ook ds. Abma spreekt zijn beduchtheid uit voor de macht van de Roomse kerk. Hij verwerpt het oecumenische streven van protestantse en Rooms-katholieke kerken. De breuk tussen Rome en de Reformatie is niet te negeren. In de jaren zestig en zeventig komt ook de secularisatie als bedreiging naar voren. Zij komt pregnant tot uitdrukking in de ontheiliging van de zondag, de afschaffing van de filmkeuring, de verruiming van de kansspelen, de toenemende geweldscriminaliteit en de openbare zedelijkheid. Deze ontwikkelingen tonen het verval van de Nederlandse samenleving op deze terreinen. Ds. Abma wijst erop dat het een wereld van verschil maakt of men belijdt dat de Heere regeert, of dat men tot de conclusie komt dat God niet bestaat: de revolutiegeest.

Door de immigratie van mensen uit vooral niet-westerse landen die in de tweede helft van de vorige eeuw op gang kwam, is Nederland een multiculturele samenleving geworden. In de jaren tachtig en negentig werd dit multiculturalisme door velen als ideaal aangeprezen, maar niet door de SGP. In de 21^e eeuw is duidelijk geworden dat de spanningen tussen bevolkingsgroepen en botsingen tussen culturen toenemen. Daarbij komt dat de radicale islam na 11 september 2001 een voortdurende bron van zorg is. De islamisering van de samenleving baart de SGP grote zorgen. Ir. B.J. van der Vlies wijst erop dat het een christelijke plicht is zoveel mogelijk vrede te houden met alle mensen. Maar daarbij mag niet worden vergeten dat we pas werkelijk het welzijn van onze medeburgers op het oog hebben wanneer we hen wijzen op Christus als de enige weg tot behoudenis. Voor de seculieren vormt de islam een bedreiging van de welvaart en van hun verworvenheden, zoals de legalisatie van homohuwelijk, abortus en euthanasie. Voor de SGP is het gevaar in de eerste plaats dat de islam een valse godsdienst is, omdat moslims Christus niet erkennen als de Zoon van God.

4.5 Behoud nationale soevereiniteit

In haar negentigjarig bestaan is de SGP altijd opgekomen voor het behoud van de nationale soevereiniteit van Nederland. De partij keerde zich tegen ontwikkelingen die een gevaar (zouden kunnen) vormen voor deze soevereiniteit. Het christelijke erfgoed in Nederland moest behouden blijven. De Volkenbond en de Verenigde Naties, waarin een humanistische geest openbaar kwam, werden daarom afgewezen.

Zelfs de NAVO kon aanvankelijk niet op de steun van de SGP rekenen. Daarin kwam verandering toen de Koude Oorlog de internationale politiek ging beheersen. Het streven om de nationale soevereiniteit te behouden, kwam ook tot uitdrukking in het afwijzen van de soevereiniteitsoverdracht aan Oost-Indië en Nieuw-Guinea. De SGP ontkende niet dat de Europese samenwerking economische voordelen opleverde. Maar beduchtheid voor de macht van Rome, het humanisme en het verlies van de nationale zelfstandigheid bepaalde vooral de politieke opstelling van de SGP. Toch onderkende de partij in 1979 haar verantwoordelijkheid toen er voor het eerst rechtstreekse verkiezingen van het Europees Parlement werden gehouden. Sinds die tijd levert de partij een eigen bijdrage aan de Europese politiek¹⁸. De partij wijst politieke eenwording echter af. Uitbreiding van het aantal EU-lidstaten heeft de voorkeur boven verdieping van de samenwerking. Een Europese Grondwet is ongewenst. De positie van de nationale staten moet zoveel mogelijk ongemoeid blijven. De SGP wil zich niet onttrekken aan haar verantwoordelijkheid in Europa, omdat ook de Europese overheid Gods dienaar is en het Europese beleid gebaseerd dient te zijn op de Bijbelse waarden en normen. Tegelijkertijd blijft de SGP waakzaam dat geen nieuwe taken naar de EU worden overgedragen die ook door Nederland zelf kunnen worden behartigd. De SGP erkent dat op bepaalde terreinen grensoverschrijdende samenwerking noodzakelijk is, maar waakt ervoor de nationale zeggenschap niet onnodig uit handen te geven. De EU behoort ten dienste staan van de nationale overheden, ze mag niet in de plaats treden van de lidstaten.

4.6 Ethische kwesties

Een andere rode draad in de negentigjarige SGP-geschiedenis is de aandacht voor ethische kwesties. In de eerste helft van de 20^e eeuw gaat het om onderwerpen als bioscopen, openbare zedelijkheid, kermissen, zondagsrust en echtscheiding. In de loop der jaren holt het normbesef steeds verder uit. De overheid en het volk laten zich steeds minder gezeggen door Gods Woord.

In de jaren tachtig kunnen we in de partijredes lezen dat in de Grondwet wordt opgenomen dat de doodstraf niet meer mag worden opgelegd. Gods Naam wordt in

¹⁸ In 1979 wees het GPV een verzoek tot het indienen van een gezamenlijke lijst bij de Europese Verkiezingen af en trokken SGP en GPV gescheiden op in de stembusstrijd. In 1984 kwam wel een gezamenlijke lijst van SGP, GPV en RPF tot stand en sindsdien behaalde de partijencombinatie een of meer zetel(s) in het Europees Parlement.

het maatschappelijke leven ontheiligd. De zondag is omgevormd tot een zonedag. Lotto's en casino's zijn geaccepteerd. Alcohol- en drugsverslaving vormen een toenemend maatschappelijk probleem. Het aantal echtscheidingen neemt explosief toe. Gods heilzame geboden worden op deze manier bruusk opzij gezet. De mens meent het beter te weten dan God, zijn Schepper.

In de tweede helft van de vorige eeuw noodzaken de legalisatie van abortus-provocatius en het euthanasievraagstuk tot een krachtige reactie van de SGP. De SGP probeert samen met het GPV te voorkomen dat abortus-provocatius niet meer strafbaar is. Helaas zonder resultaat. Ook de ruimte voor het toepassen van euthanasie wordt steeds verder opgerekt. Uiteindelijk is aan het begin van de 21^e eeuw euthanasie uit het wetboek van strafrecht gehaald.

Tijdens de twee paarse kabinetten (1994-2002) worden veel beslissingen genomen waarmee wordt afgerekend met het christelijke verleden van Nederland. Dieptepunten zijn de opheffing van het bordeelverbod, de legalisatie van het zogeheten homohuwelijk, de euthanasiewetgeving en wetgeving over medisch-ethische vraagstukken zoals de late zwangerschapsafbreking en de embryowet. De inbreng van de SGP in het politieke debat heeft hierin helaas geen verandering kunnen brengen. Met betrekking tot ethische kwesties is de SGP in de loop van de negentig jaar steeds meer alleen komen te staan. Steeds vaker krijgt de partij onterecht het verwijt dat ze haar opvattingen wil opleggen aan andersdenkenden. Dit vraagt van de SGP veel aandacht voor de communicatie van haar boodschap. Het gaat om het behoud van wezenlijke waarden die het menselijk leven beschermen en om de geestelijke grondslagen van de samenleving.

4.7 Profilering

De SGP heeft ook altijd geprobeerd zich te profileren. In de tijd van ds. Kersten en ds. Zandt was dit heel duidelijk zichtbaar ten opzichte van de ARP, onder andere op het punt van vrouwenkiesrecht en de samenwerking met Rome. In een kamerdebat in 1922 verweet ds. Kersten de ARP dat ze jarenlang tegen het vrouwenkiesrecht heeft gestreden, maar haar bezwaren heeft ingetrokken in ruil voor gelijke berechtiging van openbaar en bijzonder onderwijs. De SGP-voorman spreekt de vrees uit

¹⁹ G.H. Kersten, *Drie parlementaire redevoeringen* (Kampen z.j.), pag. 53.

“dat de verpolitiekering der anti's de beginselen der partij in gevaar brengt”.¹⁹ Ds. Kersten sluit een brochure over het gezantschap bij de paus af met de woorden: “Kiezer, wat wilt gij? Dat het gezantschap terugkomt? Stem dan Roomsch of Anti-revolutionair.”²⁰

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw lezen we in de partijredes van ds. Abma dat de SGP bij principiële punten alleen moet staan. Graag had hij gezien dat de andere protestante partijen aan de zijde van de SGP stonden. Helaas was dat niet het geval. Ook niet na de samenvoeging van de drie confessionele partijen tot het CDA. In 1978 trekt ds. Abma daarom de conclusie dat het extra noodzakelijk is dat “wij als SGP ons typisch reformatorisch accent leggen op onze politieke deelname”.²¹

In de 21^e eeuw is de gezins- en jeugdproblematiek een belangrijk politiek thema. De christelijke politieke partijen (CDA, CU en SGP) profileren zich op dit punt sterk, ook onderling. In de media wordt zelfs een discussie gevoerd wie de meest gezinsvriendelijke partij is. Voor de SGP is een goed gezin het halve werk. Het gezin is de hoeksteen van de samenleving. Kinderen moeten een thuisbasis hebben waar ze altijd op terug kunnen vallen.

De conclusie luidt dat profilering vooral plaatsvindt ten opzichte van de andere christelijke partijen. De SGP vervult zo een gewetensfunctie. Hoewel de SGP altijd uitziet naar een toename van het aantal stemmers, is de partijpolitieke profilering daarop niet in de eerste plaats gericht. Uit de hiervoor genoemde voorbeelden blijkt dat het ten diepste gaat om een inhoudelijke profilering: de partij profileert zich om mensen ervan te overtuigen dat een leven overeenkomstig Gods Woord heilzaam en zegenrijk is voor de gehele samenleving.

4.8 Acceptatie democratische rechtsstaat

Een laatste constante in het optreden van de SGP – om niet meer te noemen – is de acceptatie van de democratische rechtsstaat. De parlementaire democratie biedt de SGP de mogelijkheid om Bijbels genormeerde politiek te bedrijven. Binnen dit kader wil de partij ook werken. Ds. Kersten schreef in 1924 in *De Banier* dat een

²⁰ G.H. Kersten, *Het gezantschap bij den Paus* (Rotterdam 1930), pag. 172.

²¹ H.G. Abma, *Niet weggenomen, wel bewaard* (partijrede 1978).

Grondwet nodig is om het volk te beschermen tegen tirannie. Tegelijkertijd wijst ds. Kersten erop dat de Grondwet niet is wat ze zijn moet. Daarom roept hij zijn achterban op om de SGP te steunen, om zo via de politieke weg het mogelijk te maken de Grondwet op onderdelen te wijzigen.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw noemt dr. J.M. den Uyl, partijleider van de PvdA, de SGP a-democratisch. Ir. H. van Rossum verdedigt de partij: “Ik dacht dat de opvattingen van de SGP-fractie in deze Kamer al meer dan zestig jaar duidelijk zijn en dat die met recht en reden verdedigd mogen worden, evenals anderen hun eigen opvattingen verdedigen. Wij pleiten voor wettig gezag van de overheid in alle dingen die recht en billijk zijn, maar laten niet na om ook de overheid op de fundamenten van de samenleving te wijzen. Een eerlijke stellingname over zakelijke als over principiële punten is toch niet a-democratisch?”²²

In 2005 houdt SGP-kamerlid mr. C.G. van der Staaij een lezing waarin hij uitlegt dat de inhoud van de theocratie zoals de SGP die voorstaat geen alternatief is ten opzichte van de democratie. De SGP streeft geen verandering van regeringsvorm na. Binnen het democratisch bestel wil de partij streven naar Bijbels genormeerd beleid. Theocratische politiek is een alternatief voor liberale of socialistische politiek.²³

De karikatuur die bij mensen bestaat dat de SGP de democratie wil afschaffen, is onterecht. De partij heeft geen moeite met de parlementaire democratie als regeringsvorm, wel met de liberaal-seculiere invulling die aan sommige waarden wordt gegeven. Er is geen sprake van een tegenstelling tussen theocratie en democratie, wel tussen theonomie en autonomie.²⁴

4.9 Toekomst

De samenleving is de afgelopen negentig jaar onmiskenbaar veranderd. In de eerste dertig jaar na de oprichting van de SGP was Nederland een sterk verzuilde, maar christelijke natie. Na de Tweede Wereldoorlog vindt een toenemende ontzuiling plaats. Het laatste kwart van de 20^e en het begin van de 21^e eeuw is een periode van toenemende secularisatie. Christenen nemen in die periode een minderheidspositie

in. De ontwikkelingen in de samenleving hebben invloed gehad op de politieke opstelling van de SGP en zullen deze ook in de toekomst Deo volente bepalen.

De komende jaren staat de SGP voor de uitdaging hoe te reageren op nieuwe ontwikkelingen. De partij zal dit doen vanuit het Woord van God. Dat is de basis van haar bestaansrecht. Voor de meeste mensen in Nederland is dat Woord echter niet meer gezaghebbend. Het is zelfs zo dat de vrijheid van mensen om naar Gods geboden te leven onder druk komt te staan. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat het gelijkheidsbeginsel door velen als supergrondwet wordt gezien. Van christenen wordt dan verwacht dat ze zich aanpassen aan de dominante seculiere moraal. Tijdens de behandeling van het ontwerp van de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) is hiervoor al gewaarschuwd door mr.dr. J.T. van den Berg. Kernpunt van de staatkundig gereformeerde kritiek op de AWGB is dat de wetgever hierin geloof en godsdienst als grondslag voor het maatschappelijke en politieke leven miskent. Het gelijkheidsbeginsel wordt hoger gewaardeerd dan klassieke vrijheden zoals de vrijheid van godsdienst, vrijheid van vereniging en vrijheid van onderwijs. Minderheden die op grond van hun godsdienstige overtuiging keuzes maken die afwijken van de publieke opinie worden van discriminatie beschuldigd. Hierbij kan worden gedacht aan ambtenaren van de burgerlijke stand die geen ‘homohuwelijk’ willen sluiten en reformatorische scholen die eisen stellen aan het te benoemen personeel. De SGP bestrijdt deze vorm van dictatuur. De partij kan zich daarbij beroepen op de klassieke grondrechten die van veel oudere datum zijn dan het gelijkheidsbeginsel. Probleem is dat door dit beroep de SGP in een spagaat terecht kan komen. De partij heeft de klassieke grondrechten namelijk nooit zonder enige reserve omarmd. In het verleden zijn regelmatig kritische kanttekeningen geplaatst bij de uitwerking van deze vrijheden, vooral vanwege de humanistische grondslag. Om geloofwaardig te blijven zal de partij zich moeten bezinnen op haar visie op de klassieke grondrechten. De cruciale vraag is welke ruimte er in de visie van de SGP is voor andersdenkenden. Het gaat daarbij om een confrontatie tussen het relativisme van de huidige tijdgeest en de waarheid van het Evangelie van Jezus Christus. Christenen in West-Europa zullen zich moeten realiseren dat ze in de 21^e eeuw in een minderheidspositie verkeren. Zij lijken in een zelfde positie terecht gekomen te zijn als de christenen in de eerste drie eeuwen na Christus, die ook een minderheid vormden te midden van een heidense omgeving. Bekend is echter dat de eerste

²² *Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 22 oktober 1984.

²³ C.G. van der Staaij, *Theocratie en democratie* (Den Haag 2005).

²⁴ Theonomie: Gods Wet is richtsnoer voor aardse wetgeving; Autonomie: wat de mens (of: een meerderheid van mensen) wil, is de norm voor wet- en regelgeving.

christenen een enorme wervingskracht hadden. Dat roept de vraag op wat christenen in de 21^e eeuw van hen kunnen leren. Bezinning op de houding en positie van de christenen ten tijde van de vroege kerk kan de SGP – eigenlijk: alle christenen - helpen om hun positie te bepalen in een seculiere maatschappij.

Internationale samenwerking met een gezicht

Mw. drs. M. de Kloe en mw. drs. J.H. Kreijkjes

Nairobi. Drie vrouwen: oma (69), moeder (36) en dochter (16). Je moet bukken om binnen te komen in de kleine, ietwat donkere kamer. Oma, oud en kromgebogen, heet ons hartelijk welkom. De moeder kijkt ons vermoeid aan vanaf haar bed in de hoek; ze is ernstig ziek. Dochter Ruth is meteen in de weer om een paar lage krukjes neer te zetten. Ondertussen houdt ze haar vier broertjes en zusjes in de gaten.

Ruth is de kostwinner van het gezin. Sinds vorig jaar gaat ze ook naar een beroepsopleiding. Dat is voor de familie een zegen, want het is een kans op een beter inkomen in de toekomst. Ruth hoopt over een half jaar secretaresse te zijn. Op dagen dat moeder zich erg ziek voelt, moet Ruth meewerken in het huishouden. Op school dwalen haar gedachten wel eens af. Hoe zal de toekomst eruit zien als moeder er niet meer is?

Luisteren

Wat heeft deze familie nodig? Dat is een open vraag die Ruth, haar moeder en oma het allerbeste zelf kunnen beantwoorden. Het is ook een vraag die centraal moet staan in ontwikkelingssamenwerking. Daarvoor is luisteren naar de armen in hun eigen situatie en context essentieel. Gaan zitten op een krukje dat wordt aangeboden. Tijd nemen. Aandacht voor de medemens is niet de eerste indruk die je krijgt als je kennismaat met internationale samenwerking. Maar al te vaak lijkt het te gaan om grootse plannen, prachtig geformuleerde doelstellingen, keurige budgetoverzichten en een eenzijdige, kwantitatieve focus op economische resultaten. Daarmee wordt de complexe realiteit van de arme versimpeld. Is er nog sprake van werkelijke en wezenlijke ontmoeting? Welke ruimte is er voor sociale structuren, relaties en zingevingsvragen als aspecten van het mens-zijn?

Waarden

Zonder meer naar school gaan of een vak leren is niet voldoende om uit de armoedespiraal te komen. Essentieel voor jongeren zoals Ruth is aandacht voor sociale vaardigheden, (werk)houding, het dragen van verantwoordelijkheid en andere morele thema's. Daarmee wordt gewerkt aan een betere toekomst met oog voor relaties en verantwoordelijkheden in gezin en maatschappij.

De casus van Ruth laat zien dat in ontwikkelingssamenwerking visie nodig is op ontwikkeling voor en door armen. Armen moeten de mogelijkheid krijgen om zelfstandig beslissingen te nemen. Dit vraagt om basiswaarden²⁵ zoals verantwoordelijkheid, betrouwbaarheid en (langetermijn) betrokkenheid.

In internationale samenwerking is het belangrijk voor noordelijke partners om te waarborgen dat hun zuidelijke partners 'luisteren naar de doelgroep, waaronder de armen zelf' en de basiswaarden een plek geven. Daarin hebben nationale en lokale overheden, scholen, kerken, bedrijven en andere maatschappelijke organisaties elk hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Het gesprek daarover is noodzakelijk en vraagt in de ontmoeting om wederzijds vertrouwen en respect.

Beleid toetsen

"Realisme én verantwoordelijkheidsbesef. Dat zijn voor de SGP trefwoorden als het gaat om ontwikkelingssamenwerking", zei Kees van der Staaij in zijn reactie op de beleidsbrief ontwikkelingssamenwerking van minister Koenders (november 2007). Politiek bedrijven vanuit Bijbelse waarden is de SGP al negentig jaar op het lijf geschreven. Ook in de komende tien jaar blijft het – als God het geeft – de uitdaging voor de SGP om beleid hieraan te toetsen. De hierboven genoemde basiswaarden zijn daarvoor goede aanvullingen.

Werken vanuit christelijke basiswaarden verschilt van idealen voor een (maakbare) samenleving zonder armoede. Armoedebestrijding en samenwerken voor een betere toekomst is een belangrijke taak, maar wel in het perspectief van het komende Koninkrijk.

Ontwikkelingen

Het werkveld van de internationale samenwerking is zeer dynamisch. De huidige ontwikkeling van globalisering gaat zeker door. Door de moderne media worden plaatsen meer aan elkaar verbonden. Landsgrenzen krijgen minder betekenis en conflicten zijn steeds vaker grensoverschrijdend. Voedselprijzen stijgen en concurrentie wordt heviger. Het verdelingsvraagstuk wordt juist voor de armen een steeds hardere werkelijkheid. Klimaatverandering leidt tot misoogsten. Steeds weer opnieuw zullen het de armen zijn

- zij die geen stem hebben - die het meest getroffen worden. Hebben rijken het recht om schaarse middelen als bijvoorbeeld voedsel en schoon drinkwater in grote hoeveelheden te verbruiken? De nieuwe ontwikkelingen vragen om nieuw beleid voor internationale samenwerking. Wordt daarin geluisterd naar de armen in hun situatie? De basiswaarden geven richtlijnen om die vraag te beantwoorden, maar zijn daarnaast ook van toepassing op het leefpatroon in rijke landen.

Betrokkenheid

Na het bezoek aan Ruth en haar familie stappen we weer in de auto. Maar de betrokkenheid blijft. Ook voor de SGP als het gaat om beleid voor internationale samenwerking in de komende tien jaar.

Mw. drs. M. de Kloe en mw. drs. J.H. Kreijkjes zijn respectievelijk Programmacoördinator Onderwijs en Programmamedewerker Arbeid en Inkomens van *Woord en Daad*, een christelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking en hulpverlening.

²⁵ Zie J. Lock, *De SGP en betrokkenheid en barmhartigheid over grenzen* (lezing jubileum negentig jaar SGP), nog te publiceren in *Zicht* jrg. 34 (2008).

Zorg, de moeite waard

Dr. R. Seldenrijk

Bij het woord zorg krijg ik bepaald geen Zwitserlevengevoel. Onze taalschat van de zorg bestaat uit zware woorden. 'Zorg' en 'kommer', 'angst' en 'verontrusting', 't is alles even moeitenvol. Ze komen uit de sfeer van leed. Ze confronteren ons met obstakels op onze levensweg, die wij zouden willen vermijden. Het woord zorg lijkt het gehele gewicht van een volwassen menselijk bestaan te torsen.

In die zwaarte ligt het idee dat anderen ons die zorg aandoen, dat het een effect is van hun defect of onzelfstandigheid. Een verwarde man met drie kogels in zijn hoofd, een kind met kanker in een eindstadium, een moeder die geen moeder werd en door haar abortus ernstig psychisch uit de rails loopt, een onredelijk boze en valse patiënt die de zaal wil verbouwen of het heeft voorzien op de verbouw van je gebit... Op de spoedeisende hulp kom je van alles tegen.

Oké, maar er zijn ook andere voorbeelden, andere afdelingen en andere patiënten. Natuurlijk, die zijn er. En het is ook natuurlijk dat als je voor een medisch of verpleegkundig beroep kiest, je overal onherroepelijk in aanraking kunt komen met emotionele gebeurtenissen en schokkende ervaringen. Al is het 'maar' het overlijden van een jonge moeder van kleine kinderen. Maar het kan ook een suïcide zijn of een andere traumatische ervaring. Het hoort er allemaal bij. En dan het verwerken, verwerken en verwerken tot je erbij neervalt. 'k Vraag me af of Florence Nightingale (1820-1910) – de patroon van verpleegkundigen – er ongeschonden zou doorkomen. En Hippocrates (460-377), op wiens naam de 25 eeuwen oude eed der artsen staat? Wellicht zou hij de diepe groeven van zijn gegroefde voorhoofd verdiepen...

Sussen, rennen, doorgaan in zelfovergave. Of, goede opvang na een ernstig incident, het kunnen, mogen en moeten bespreken van wat er in je omgaat als er iets goed is misgegaan buiten je eigen schuld... Bijna zouden we vergeten dat zorg een natuurlijke behoefte is. Het woord zorg kunnen we met een gerust hart gebruiken. We treffen het aan als een elementair verschijnsel in allerlei vormen van leven. Denk aan de inspanning die vogels zich getroosten om hun jongen te voeden of de zorgen waarmee dieren hun

jongen omgeven. Het ontroert ons dat zij zich instinctief en belangeloos toewijden. Of is het misschien toch quasi belangeloos en zelfs een blinde gehoorzaamheid aan een instinctieve macht die zij niet kunnen controleren?

En dan die patiënten die om zorg vragen. Om zorgverlening, wel te verstaan. Voor hen ziet het er in 2025 niet best uit. En eerlijk gezegd ook niet voor verzorgenden en verpleegkundigen die deze zorg leveren. Meer 65-plussers, een forse toename van mensen met Alzheimer en patiënten met bijvoorbeeld hart- en vaatziekten, de zoete tsunami met jaarlijks 44.500 extra suikerpatiënten. Voor elke 100 zorgwerkers nú zien we er in 2025 nog slechts 90. Combineren we deze ontwikkelingen, dan is er voor 55 van de 145 patiënten in 2025 geen professionele zorg voorhanden: een daling van 40 procent. Ofwel in 2025 krijgt slechts 60 procent van de (demente en hart- en vaatzieke) patiënten volledige verpleging en verzorging, óf alle patiënten krijgen slechts 60 procent van de noodzakelijke verpleging en verzorging. Mogen we mensen aan eenzaamheid en verkommering overgeven en vervolgens vanwege die eenzaamheid en verkommering hun leven (laten) beëindigen?

Onze morele remvoering is defect. De zorg voor het leven in alle fasen van dit bestaan loopt risico, tot in de baarmoeder toe. Daarom wil de oudste politieke partij van Nederland de beschermwaardigheid van het leven vastleggen in de Grondwet. Ook wil ze dat de overheid investeert in een 'mantelzaak' (Latijn palliatus = met een mantel bekleed) ofwel palliatieve zorg. Overleven in een gure morele cultuur vraagt om de warme mantel van zorg en aandacht, vooral voor de zwakste deelnemers.

Ga er maar aan staan. Inderdaad, gá er maar aan staan... Zorg loont. Nou ja, het salaris en vooral het aanzien mag beter. Dat wel, maar in onze samenleving is de zorgsector een sociaal-economische grootheid om 'u' tegen te zeggen. Een geduchte evenwichtsfactor ook tijdens economische malaise. We kunnen ook niet zonder de informele zorg, die vrijwillig wordt gegeven door familieleden en vrijwilligers: de mantelzorgers en hun ondersteuners. Luisteren naar levensvragen in de stervensfase, bijdragen aan de zin-ervaring en helpen te leven tot de dood intreedt. Misschien zouden we deze mensen voor hun inzet als spaargeld 'zorguren' moeten geven. Die kunnen zij dan later inwisselen om zelf levensbestendige zorg te krijgen.

Het beslag van de christelijke zorgvisie op de gezondheidszorg is sterk verminderd. Daarmee dreigt onze gezondheidszorg een 'hartkwaal' te krijgen. We moeten terug naar de zorgvisie van de vooral Benedictijnse monniken uit de Middeleeuwen. Zij waren diep doordrongen van het woord van Jezus: "Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht." (Mattheüs 25 vers 36). Daarom moest de zorgvrager worden behandeld quasi Dominus. Dat wil zeggen, als ware hij de Heere zelf. Dat was de kern van hun zorgvisie. Die is nog van betekenis voor professionals en vrijwilligers. Principieel gezien is er geen verschil tussen betaald en onbetaald werk.

Zo krijgt menselijke zorg hogere overwegingen dan de sombere klanken waarmee ik begon. Dat kan toch ook niet anders? Als we zorg voor leven en welzijn mogen zien als iets natuurlijk, dan kan het toch niet tegelijkertijd ook een offer zijn dat wij ons moeten getroosten? Jezus vertelde met het oog daarop de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan (Lukas 10 vers 25 tot 37). En het eeuwige leven is ermee gemoeid, zo zegt Hij (Mattheüs 25 vers 34 tot 40). Barmhartigheid is in praktijk gebrachte liefde. Het is een liefde omwille van Christus (Romeinen 5 vers 5; 8 vers 35) en die is de vervulling van de Wet (Mattheüs 22 vers 34 tot 40; Romeinen 13 vers 10). Daarom zeggen wij het de oprichters van de eerste ziekenhuizen na in charitatieve bewogenheid: Caritas Christi urget nos (de liefde van Christus dringt ons; 2 Korinthe 5 vers 14).

Dr. R. Seldenrijk is directeur van de Nederlandse Patiënten Vereniging.

5. Een partij onder druk

Ontwikkelingen in de achterban van de SGP

Dr. C.S.L. Janse

5.1 Inleiding

“Haalt de SGP de honderd jaar?” zo werd mij nog niet zo lang geleden in een interview gevraagd. Ik heb daar volmondig ja op gezegd. Zeker naar buiten toe moet je jezelf altijd flink houden. Maar ook los daarvan is er reden om die vraag met ja te beantwoorden. Het verbieden van een politieke partij is in ons staatsbestel toch een heel ding en naar binnen toe werkt in ieder geval de wet van de institutionele traagheid.

Heel enthousiast klinkt dat nu ook weer niet, dat wil ik toegeven. Maar als je om je heen kijkt, is er ook niet zo veel reden voor optimisme. Niet alleen staat of valt het functioneren van onze partij in Den Haag met het kiesstelsel, dat al veertig jaar ter discussie staat. In het publieke debat liggen we ook steeds meer onder vuur. De SGP, zo heet het, is een partij die vrouwen discrimineert. Bovendien wil zij zich (net als een belangrijk deel van de ChristenUnie) niet neerleggen bij de moderne verworvenheid dat homoseksualiteit volkomen normaal en respectabel is. En als je het heel strikt neemt, discrimineert de SGP vanwege haar exclusieve grondslag eigenlijk alle niet-christenen of zelfs alle niet-gereformeerden. Een politieke partij zou toch voor alle mensen, ongeacht hun geloofsovertuiging, toegankelijk moeten zijn! Geloof is immers een privé-zaak.

“Als vrome christen leven, 't zal hier haast zijn gedaan”, zo luiden de slotregels van een van de laatste verzen van het Wilhelmus. Soms ben je geneigd om die ook op onze tijd toe te passen. Maar daarbij mogen we niet vergeten dat er na de uiterst kritieke periode waarin ons volkslied gedicht werd, een glorieuze ommekeer kwam. Niet alleen een ommekeer in militair, economisch en politiek opzicht, maar ook een

periode van geestelijke bloei. Dat we daarom in onze tijd iets van het geloofsvertrouwen van Nehemia mochten hebben die, evenzeer in moeilijke omstandigheden, zijn tegenstanders durfde voorhouden: “God van de hemel, Die zal het ons doen gelukken en wij, Zijn knechten, zullen ons opmaken en bouwen.”²⁶

5.2 Sterke punten

De SGP mag dan een kleine partij zijn in de marge van het politieke spectrum, een partij die eerder krimpt dan groeit, zij heeft toch ook een aantal sterke punten.

Vriend en vijand zullen dat erkennen. Dat biedt perspectief voor het komende decennium.

Terwijl andere politieke partijen in de afgelopen decennia hun ledental aanzienlijk zagen teruglopen, vertoonde de SGP veeleer groei. Komt de partij de laatste jaren bij de kamerverkiezingen niet hoger dan 1,6% van de kiezers, van alle Nederlanders die lid zijn van een politieke partij is 8,7% lid van de SGP. Een op de zes SGP-kiezers is ook partijlid en als je alleen kijkt naar de mannelijke kiezers is dat zelfs een op de drie. Bij alle andere partijen ligt die verhouding stukken lager.

De meeste partijen hebben grote moeite om hun kiezers vast te houden. De SGP kan echter rekenen op een hecht kiezerskorps. De keuze voor de SGP is bij velen diep geworteld. Terwijl de opkomst van de Nederlandse kiezers bij allerlei verkiezingen zakt tot onrustbarende dieptepunten, kenmerken de SGP'ers zich door trouw naar de stembus te komen. En wat de toekomst betreft: de SGP heeft als kleinste partij de grootste jongerenorganisatie.

Ook als je de achterban van de SGP nader onder de loep neemt, komen daaruit een aantal sterke punten naar voren. Hoewel de partij te maken heeft met een doelgroep die tot verschillende kerken behoort, is zij er aardig in geslaagd die tegenstellingen te overbruggen. De SGP is, evenals het *Reformatorisch Dagblad* (RD) en de reformatorische scholen, een identificatiepunt van de bevindelijk gereformeerde kring. De gereformeerde identiteit van de SGP staat niet ter discussie. Daarbij heeft de partij gelukkig niet gekozen voor het stringente model van het vroegere GPV, waarbij alleen leden van een bepaalde kerk lid konden worden. En ook niet voor het onbelijnde model van het CDA, waarbij de partij wel het woord christen in haar naam

draagt, maar waar mensen van allerlei godsdienst of levensbeschouwing (moslims, hindoes, joden, humanisten en cultuurchristenen) kunnen toetreden.

Binnen de achterban van de SGP is er als gevolg van de verzuiling sprake van een tamelijk uitgebreide sociale infrastructuur. We noemden al de reformatorische scholen en het RD, maar er bestaat ook het een en ander in de sector van de ouderenzorg, de thuiszorg, de gehandicaptenzorg, de maatschappelijke belangenbehartiging en het jeugdwerk. De achterban manifesteert zich daarmee op allerlei terreinen. De SGP is voor hen een natuurlijke gesprekspartner.

Van belang is ook dat in de achterban van de SGP de gezinsstructuren nog hecht overeind staan. Eenoudergezinnen (anders dan door het overlijden van een van beide ouders) komen relatief weinig voor. De gezinnen zijn duidelijk groter dan in de Nederlandse samenleving gangbaar is. Ouders voelen zich verantwoordelijk voor hun kinderen en hechten er veel aan om de christelijke waarden en normen aan hen over te dragen.

In de kring van de SGP is de kerkelijke meelevendheid relatief groot. Nederland mag dan in de Europese verhoudingen bezien een sterk gesecculariseerd land zijn, het kenmerkt zich ook door regio's en religieuze gemeenschappen waar de betrokkenheid bij kerk en godsdienst groot is. De achterban van de SGP is daar een van. Er is sprake van trouwe kerkgang en in een aantal gevallen ook van groeiende gemeenten. Er zijn de afgelopen decennia veel kerkgebouwen uitgebreid en nieuwe kerken gebouwd.

5.3 Op afstand volgen

Toch is bij nader inzien het beeld minder rooskleurig dan hier geschetst wordt. Dat het elders vaak erger is, is maar een schrale troost. “Orthodoxen volgen de wereld vaak op afstand”, zo luidde de titel van een artikel dat ik een paar jaar geleden in het RD schreef. Allerlei negatieve tendensen die je in de brede samenleving en ook onder het meer gesecculariseerde kerkvolk tegenkomt, doen zich in afgezwakte vorm en met een zekere tijdsvertraging ook voor in gereformeerde kring.

In de achterban van de SGP is het gebruikelijk om in de statuten van allerlei organisaties vast te leggen dat men zich baseert op de Bijbel en de gereformeerde belijdenis. De partij zelf heeft dat ook gedaan. Maar in hoeverre functioneert die grondslag nog bij de achterban en met name bij de jongere generatie? Het gezag van de Bijbel

²⁶ Nehemia 2 vers 20.

als het Woord van God staat onder ons nog niet echt ter discussie. Althans niet openlijk. Je ziet wel dat daar in de brede gereformeerde gezindte vrijer mee omgegaan wordt dan men voorheen deed, maar dan gaat het grosso modo niet om mensen die zich tot de SGP rekenen. Maar hoe staat men in SGP-kring ten opzichte van onze belijdenisgeschriften? Weet men nog wat daar in staat en voelt men zich daar nog hartelijk mee verbonden?

Als onze mensen en met name onze jongeren het verschil niet meer weten tussen gereformeerd en evangelisch, dan maakt dat de overstap van de SGP naar de ChristenUnie een stuk gemakkelijker. Waar vorige generaties zich afkerig toonden van een dergelijk 'juichend christendom', vindt men dan zonder veel problemen aansluiting bij het in die partij overheersende geestelijk klimaat. En als men zich in het kader van de hedendaagse oecumene duidelijk betrokken voelt bij de brede hoofdstroom van het protestantisme en de breuk met Rome als gedateerd beschouwt, is het geen wonder als ook het CDA in beeld komt. Balkenende, Donner en Eurlings zijn toch ook christenen.

5.4 Leer en leven

Tussen leer en leven bestaat veelal een duidelijke samenhang. De gereformeerde zede sluit aan bij de gereformeerde leer. Niet voor niets heeft de SGP zich altijd sterk gemaakt voor de zondagsrust in het openbare leven. Men wist van de heiligheid van Gods dag. Zoals men wist van de heiligheid van het huwelijk. Ook op seksueel gebied was het de taak van de overheid om de menselijke ongebondenheid te bedwingen. Evenzo had de SGP grote bezwaren tegen de wereld van sport en amusement. De tijd die God ons schonk was genadetijd. Wie dat besefte, kon niet meedoen met al dat ijdel vermaak. Ook daarin kwam het vreemdelingschap van een christen tot uitdrukking.

Ongetwijfeld is er nog een behoorlijk verschil in levenspatroon tussen de achterban van de SGP en de doorsnee Nederlander, of die nu tot de jongere of de oudere generatie behoort. Maar je kunt niet ontkennen dat onder ons een proces van verwereldlijking plaatsvindt. Voor vrijwel alle kerkelijke gemeenten geldt dat echtscheidingen niet uitzonderlijk meer zijn. De technologische ontwikkeling (internet, dvd, mobiele telefonie) biedt de gesecculariseerde cultuur allerlei nieuwe invalspoorten. Terwijl de inhoud van tv-programma's steeds schunniger wordt, brokkelt de weerstand

tegen de tv af. Naarmate er op zondag meer mee door kan, komt de tweede kerkdienst sterker onder druk te staan.

De welvaart waarin de gereformeerde gezindte rijkelijk deelt, doet er meestal ook geen goed aan. Officieel belijdt men met Van Lodenstein "hier beneden is het niet", maar men heeft inmiddels hier beneden zijn zaakjes aardig goed voor elkaar. Mensen hebben geld om verre reizen te maken, soms meermalen per jaar, maar tijdens vakanties neemt men het op allerlei punten veelal wat ruimer dan in de thuissituatie. Terwijl het welvaartsniveau in ons land hoger is dan ooit, vinden veel gezinnen het vaker een probleem om van één inkomen rond te komen en gaan jonge moeders steeds meer buitenshuis werken.

5.5 Eigen verantwoordelijkheid

En al nemen we op een aantal punten duidelijk afstand van het in Nederland gangbare levenspatroon, dan is er tegenwoordig ook onder ons al gauw de neiging om te stellen dat je de anderen daarin vrij moet laten. Het is immers hun leven en het is hun eigen verantwoordelijkheid. Die mensen leven nu eenmaal niet naar Gods geboden en dat is te begrijpen: ze zijn daar niet bij opgevoed. Ze denken daar heel anders over.

Is dat de doorwerking van het hedendaagse relativisme? Waarschijnlijk heeft het er wel mee te maken. Ondanks ons verzet tegen de tijdgeest, werkt die altijd wel enigszins door. De notie van de exclusiviteit van het christelijke geloof en de universaliteit van Gods Wet staat in christelijke kring duidelijk onder druk. Wij wennen aan het kwaad, ook in het geval wij daar zelf niet in meegaan. Dat onze burens of collega's samenwonen en kinderen hebben zonder getrouwd te zijn, vinden wij tegenwoordig niets bijzonders meer. Dat ze na verloop van tijd uit elkaar gaan, is evenmin opzienbarend. Dat ze tot abortus overgaan wanneer een zwangerschap ongewenst was of de kwaliteit van het kind tegenvalt, is ook niet uitzonderlijk. En zo kunnen we nog wel even doorgaan.

Durven we nog te zeggen dat ze daar kwaad aan doen? En, wat nog verder gaat, durven we nog te zeggen dat de overheid geroepen is om het ongebooren leven te beschermen? Dat zij het unieke karakter van het huwelijk als een levenslange relatie van een man en een vrouw gestalte moet geven? Dat zij de zondagsrust moet handhaven en godslastering moet bestraffen? Zeker, de overheid kan het geloof niet op-

leggen - zij moet dat ook niet willen - en mensen niet tot ware christenen maken. Zelfs de kerk kan dit niet. Maar in de gereformeerde theologie kennen we wel de gedachte van het drievoudig gebruik van Gods Wet. Naast de functie van de Wet om de mens aan zijn ellende te ontdekken en de functie voor het leven der dankbaarheid, is er ook de burgerlijke of de politieke functie van Gods wet.

In zekere zin is dat maar een oppervlakkig gebruik. God eist van ons “dat ook de minste lust of gedachte tegen enig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome”.²⁷ De overheid, alsmede de burger en vooral de detailhandel, zijn echter al lang blij als mensen zich feitelijk onthouden van diefstal. En terecht. Het is al een hele opgave om die doelstelling ook maar enigszins te realiseren.

Dat de overheid geroepen is om naar Gods Woord en Wet te regeren en voor haar beleid ook aan Hem verantwoordelijk is, is vanouds een fundamenteel uitgangspunt van de SGP. In afgezwakte vorm kwam je dat vroeger eveneens tegen bij de andere protestants-christelijke partijen. Maar ook bij de ChristenUnie, de partij die ons nog het meest verwant is, lijkt deze notie achter de horizon te verdwijnen. Men wil immers graag meedoen in de grote politiek (Balkenende-IV) en dan moet je zulke uitgangspunten niet prominent in je verkiezingsprogramma opnemen. Daarmee is heel wat verloren gegaan. De ernst van de zonde wordt niet meer verstaan. Het besef is verdwenen dat de zonden van overheid en volk Gods toorn oproepen. Maar in hoeverre leeft dat besef nog onder ons?

5.6 Individualisering

Kenmerkend voor de moderne samenleving is een sterke individualisering. Mensen beschouwen zich als unieke persoonlijkheden die op allerlei gebied hun eigen keuzes willen maken. Collectieve bindingen aan familie, kerk of natie wegen minder zwaar dan bij vorige generaties. Er is tevens sprake van een geringere maatschappelijke betrokkenheid. Bij velen is de aandacht verschoven van macro- naar micro-problemen. Ze zijn niet meer zo geïnteresseerd in discussies over de politiek en het economisch bestel, maar meer in hun eigen loopbaan, hun relaties met anderen en de ontwikkeling van hun eigen persoonlijkheid.

Dat geldt ook voor de gereformeerde gezindte. Vandaar dat de betrokkenheid bij de

SGP en de keuze voor deze partij minder vanzelfsprekend zijn dan in het verleden. Een stem voor de SGP werd toen vaak in het verlengde gezien van de zondagse kerkgang. De kritiek op de reformatorische zuil die hier en daar gehoord wordt, moet ook tegen deze achtergrond gezien worden.

Dat alles betekent dat de SGP de komende jaren in de verkiezingscampagnes meer dan vroeger afgerekend zal worden op de waarde van haar optreden. Op zich is dat niet erg. SGP-vertegenwoordigers worden niet gekozen om in hun zetel achterover te leunen. Zij zullen de kiezers moeten laten zien dat het wel degelijk wat uitmaakt of een SGP'er raadslid, wethouder, statenlid, kamerlid of europarlementariër is of iemand van het CDA of een andere partij.

Maar voor de binding met onze kiezers is wel het besef essentieel dat we voor dezelfde zaak staan: de eer van God en het ware welzijn van onze medemensen. Als dat verdwijnt, dan hoeft het ons niet te verwonderen dat straks (behalve de ChristenUnie) Balkenende, Wilders, Verdonk en misschien ook wel GroenLinks en de Partij voor de Dieren stemmen trekken in de kring waar vroeger de SGP de aangewezen partij was.

Van belang is daarom dat in onze gezinnen, op onze scholen, in kerkelijke gemeenten van bevindelijk gereformeerde signatuur en in het door hen georganiseerde jeugdwerk gepoogd wordt om dat besef levend te houden. Leer en leven, geloof en politiek, kerkgang en stembusgang staan niet los van elkaar.

Ook al belijden we dat de ware christen op deze wereld een vreemdeling is, dat vreemdelingschap mag niet betekenen dat de gang van zaken in deze wereld hem koud laat. Als het goed is voelt hij zich mede schuldig voor al het verkeerde en innerlijk betrokken bij allerlei pogingen die ondernomen worden om in staat en maatschappij het kwade te keren en de gerechtigheid te bevorderen. En dat alles in het besef dat de HEERE regeert.

5.7 Identiteit

Uiteraard geldt dat iedere stem op de SGP er een is. Soms kom je mensen tegen die op de SGP stemmen, van wie je het gezien hun kerkelijke achtergrond en levensinstelling niet zou verwachten. De positie van de SGP in actuele politieke strijdpunten geeft daarbij vaak de doorslag. Of de meer algemene notie dat de SGP eigenlijk nog de enige partij is die op cruciale punten tegen de antichristelijke tijdgeest durft in te

²⁷ Catechismus van Heidelberg, antwoord 113.

gaan. Die sympathie en steun zijn voor onze partij en met name ook voor onze afgevaardigden een positieve factor. Maar we moeten ook weer niet verwachten dat de SGP daar groot mee kan worden. Daarvoor zijn er in het beginselprogramma van de partij en in haar gereformeerde achtergrond te veel obstakels. Obstakels die wij ook niet uit de weg kunnen ruimen, omdat dat wezenlijke kenmerken zijn van onze partij.

Maar je komt ook mensen tegen die geen SGP stemmen, terwijl je dat gezien hun kerkelijke achtergrond wel zou verwachten. Er is in onze achterban sprake van een groeiende diversiteit, waarbij helaas ook gesignaleerd moet worden dat mensen vervreemden van de gereformeerde belijdenis. Daarbij geldt vaak dat iemand gemakkelijker naar een andere partij overstapt dan naar een andere kerk. Bij de verkiezingen gaat het om een keuze die men slechts eens in de zoveel jaar moet maken en die bovendien geheim is.

Het zou wel eens kunnen zijn dat ook binnen de SGP de diversiteit groeit. Dat zie je vaker bij gevestigde organisaties. En als interkerkelijke partij heeft de SGP altijd een bepaalde verscheidenheid gekend. Ook vroeger waren er rekkelijken en preciezen, bijvoorbeeld als het ging om bepaalde vormen van samenwerking met de ARP en de CHU. Maar er zijn natuurlijk grenzen, willen we de gereformeerde identiteit van onze partij vasthouden en niet de weg op gaan van ChristenUnie en CDA.

Dr. C.S.L. Janse is oud-hoofdredacteur van het Reformatorisch Dagblad en bestuurslid namens de SGP van het Nederlands Instituut voor Meerpartijen Democratie.

Propagandamachine

Dr. ir. S.M. de Bruijn

't Is niet meer wat 't geweest is, de propagandamachine van de SGP. Doorgewinterde SGP'ers zullen direct de foto op het netvlies hebben van de rijdende reclamewagen uit 1922. Behalve het paard kijkt iedereen de lens in, ook de drie koetsiers op de bok. Op het reusachtige reclamebord ontbreekt de naam van de partij, maar kennelijk genoot de lijsttrekker voldoende bekendheid om symbool te staan voor een staatkundig en gereformeerd geluid: 'Stemt op lijst no. 28 – G.H. Kersten'.

De media waarmee politieke partijen zich in de jaren twintig van de vorige eeuw profileerden, bestonden uit pamfletten, propagandatreinen en bioscoopjournaals. Zo'n filmzaal was voor de SGP uiteraard uit den boze en de gereformeerden luisterden ook niet naar radiotoespraken maar naar tijdredes.

Maar 't is niet meer wat 't geweest is. Een willekeurige politiek geïnteresseerde die anno 2008 wil weten bij welke lijst hij verantwoord zijn stem kwijt kan, wacht niet tot er een paardenwagen passeert. Het huidige medialandschap voor politieke partijen bestaat uit de Stemwijzer, Stand.nl, lijsttrekkersdebatten op tv, YouTube, Hyves en Twitter.

Wat beweegt politici om al die nieuwe paden te bewandelen? Eenvoudig: ze willen zijn waar hun kiezers zijn. Conform deze oude wet van de propaganda bevatte de muurkrant in Pompeji al verkiezingsretoriek en projecteerden de Russen in de Tweede Wereldoorlog hun films met oorlogscommentaren in de metrostations van Moskou. Maar de zeepkist van de 21e eeuw staat langs de elektronische snelweg – daar bevinden zich de kiezers.

Je kunt je afvragen of een partij als de SGP zich wat van deze verschuivingen aan moet trekken. Zou het de noeste mannenbroeders niet sieren als ze alles wat naar verandering riekt, links laten liggen? Bij deze omwentelingen in medialand gewoon antirevolutionair blijven?

Dat klinkt misschien aantrekkelijk, zelfs principieel, maar zo eenvoudig is het niet. De SGP dient, volgens haar beginselprogramma, "de beginselen van Gods Woord op staatkundig terrein tot meerdere erkenning te brengen in den lande". Maar het actief uitdragen van de boodschap van de SGP is alleen zinvol als dat gebeurt op het 'kanaal' van de luisteraars: medepolitici, kiezers - al of niet met affiniteit voor de SGP - en niet-kiezers. Wie een boodschap voor heel het volk te brengen heeft, kiest er niet voor een roepende in de woestijn te zijn.

De SGP heeft dat begrepen en is met haar tijd meegegaan. Kamerleden schuwen tv-interviews niet meer, houden een weblog bij en de partij biedt verkiezingsprogramma's en brochures aan via een heuse webshop.

Dat verbleekt echter bij de digitale trucs waar bijvoorbeeld Amerikaanse politici zich van bedienen. De presidentskandidaten investeren niet alleen in een campagnekaravaan maar ook in digitale verkiezingsrondes. De bekendste is die op Facebook, de Amerikaanse grote broer van Hyves. Het aantal 'vrienden' van Barack Obama en Hillary Clinton bepaalde bij de voorverkiezingen hun populariteit. Clinton bedacht de Hill-Cam, dagelijkse videofilmmpjes over haar verkiezingstrip. Obama boorde een nieuwe trend aan en versloeg zijn tienduizenden met Twitter, een minidagboek op internet waarop je in 140 letters kunt vertellen wat je op dat moment doet of wat je beweegt. Obama houdt deze microblog dagelijks bij en het publiek ontvangt zijn boodschappen op de eigen website of het mobieltje. De republikein McCain moest met lede ogen aanzien dat zijn Facebook-pagina's nauwelijks aandacht kregen. Hij bedacht een andere truc en spoorde digitale vrienden aan om op allerlei vooraanstaande weblogs promotieboodschappen voor hem te posten. Op zijn eigen site houdt McCain een puntenladder bij voor de spammers, die prijzen ontvangen voor hun lobbywerk.

Het verschil met de 'oude' campagnes is dat de kiezer veel meer mogelijkheden heeft om met politici in gesprek te gaan. CNN organiseert politieke tv-debatten waarbij kijkers een videoboodschap via YouTube kunnen inzenden. Dat leidt tot ludieke taferelen, zoals een sneeuwpop die de democratische kandidaten vragen stelt over de opwarming van de aarde. De kiezers reageren ook rechtstreeks op de HillCam of de Obama-tweet op Twitter. Die openheid heeft echter zijn keerzijde. Tegencampagnes komen niet alleen

vanaf 'ouderwetse' sites als againsthillary.com, maar vooral via groepen op Facebook, met namen als 'Stop Hillary Clinton'. De echte graadmeter voor de verkiezingen blijven echter de kijkcijfers - niet van de tv-debatten maar van de politieke YouTube-video's waar de vele weblogs naar verwijzen. Die blogs blijken tegelijkertijd een succesvol kanaal voor het werven van fondsen.

Kenners noemen dit verschijnsel Web 2.0: De internetter consumeert niet alleen wat er op een website staat, maar draagt er zelf zijn steentje aan bij. Waait deze trend over naar Nederland? Zeker. De voorbeelden zijn er al. Naast de hyve van de SGP en de SGP-jongeren bestaat er een Anti-SGP Hyves. Over die laatste heeft het partijbestuur weinig te zeggen, maar dat geldt ook voor de twee andere hyves. Rijp en groen kan er een krabbel achter laten of filmpjes plaatsen.

Dit soort sociale netwerken en andere technieken waarmee kiezers heel nadrukkelijk hun mening kunnen geven, weerspiegelen de trend van de mondige burger die, bevrijd van autoritaire omgangsvormen, nieuwe podia beklimt en politici om de oren slaat met kort-door-de-bocht-krabbels. Zo wordt politiek een zaak van dagkoersen, zoals de huidige minister Rouvoet al in 2003 - tot zijn verdriet - vaststelde. De goeden niet te na gesproken, want er zijn ook nieuwe media die wél ruimte bieden aan ideologische diepgang.

Schriftgebonden politiek laat zich niet verpakken in sms-taal, maar dat betekent niet dat de SGP per definitie wars moet zijn van het wereldwijde web. Selectief, uiteraard. Dus geen MSN-robot die automatisch reclame maakt bij msn'ers, maar wel een podcast met toespraken van de partijdag. Geen Twitter, maar wel een website voor mobieltjes, waar die podcast te beluisteren is. Even checken, aha: www.sgp.mobi bestaat al.

't Is niet meer wat het geweest is, de propagandamachine van de SGP. En in een tijd waarin een kabinet kan vallen over een sms'je, is dat ook best te verdedigen.

Dr. ir. S.M. de Bruijn is adjunct-hoofdredacteur van het Reformatorisch Dagblad en voorzitter van het platform Mediawijzer.

Het gezin in goede banen

Mw. drs. P.G. van Maldegem-Luteijn

Ik ben een van die reformatorische moeders met een goede baan, die na het tweede kind gestopt is met werken. Ik stapte dus over van het moderne gezin naar het traditionele gezin. Een stap terug? Financieel zeker, maar dat kon. Emotioneel enorm. Ik heb mezelf talloze malen de vraag gesteld naar de zin van het thuis zijn als je zo bloeit in je werk en niet tiert in het huishouden. Worden kinderen met een moeder thuis gelukkiger en evenwichtiger mensen en medeburgers dan mensen met een min of meer buitenshuis werkende moeder? En de moeder zelf dan? Ben ik niet voor niets thuis gekomen?

Het gezin

Nu, na twaalf jaar, heb ik eindelijk door dat mijn keuze voor ons gezin wel degelijk zin heeft. In de onrustige, normloze, geïndividualiseerde en onsamenhangende samenleving waarin wij onze kinderen moeten opvoeden is een gezin van fundamenteel belang. Het gezin is een knuffelplaats waar liefde geuit wordt; een speeltuin waarin in alle geborgenheid gespeeld kan worden en waar kinderen allerlei talenten in rust kunnen ontdekken en beoefenen om zo tot een meer veelzijdig mens te worden. Het gezin is een oefenschool voor het leven qua sociale omgang en regelgeving; een schuil- en mopperplaats ten opzichte van de buitenwereld die niet altijd even aardig is. Het gezin is een ruimtecapsule van waaruit je de wereld-ruimte kunt verkennen en weer terug tot rust kunt komen (ADHD-kids); een herberg waarin plaats is voor de ander (pleegzorg en vrijwilligerswerk). Het gezin is een bron van arbeidskrachten voor de toekomst (gemiddeld 2,1 kind per vrouw is nodig in verband met de vergrijzing). Het gezin is onderdeel van Gods Koninkrijk, waarin de normen en waarden van de Bijbel geleerd en geïmplementeerd worden, waarvan de Tien Geboden als uitvloeisel van de liefde en het respect voor God en mensen zeer belangrijk zijn.

Juist als je thuis bent, kun je beter grip op de opvoeding van je eigen kinderen houden. Je ziet veel, je hoort veel, je praat veel. Je groeit met je kinderen mee in het computertijdperk. Je kunt proberen samenhang aan te brengen vanuit je eigen normen en waarden. Je zult dat belangrijker vinden naarmate je zelf een duidelijker opvoedingsideaal hebt. Daarvoor is lijfelijk en geestelijk thuis zijn belangrijk.

Vier gezinstypen

Maar moet dat gezin per se een traditioneel gezin zijn om aan het bovenstaande ideaal te voldoen? Een gezin waarin de man kostwinner is en de vrouw huisvrouw? Kan dat ook in een modern gezin waarin er een minder scherp omlinjende taakverdeling is? Waar de vrouw, vaak parttime, buitenshuis werkt en de zorgtaken wat meer tussen man en vrouw verdeeld worden?

Onze samenleving kent nog een derde en vierde gezinstype. Het egalitaire gezin van de anderhalf- en tweeverdieners waarin de partners in financieel opzicht niet van elkaar afhankelijk zijn. Er wordt op een gelijkwaardige manier onderhandeld en er worden afspraken gemaakt over taken en zaken die voor het welzijn van het gezin belangrijk worden gevonden. Dan is er nog het geïndividualiseerde gezin waar beide partners fulltime werken, financieel onafhankelijk van elkaar zijn en gaan voor het ondersteunen van de eigen ontplooiing, van ouders en kinderen.

Uit onderzoek is gebleken dat het traditionele gezin voornamelijk nog in zwang is bij christenen, maar dat ook zij overgaan naar het moderne gezinstype en zelfs naar het egalitaire gezinstype. Dat laatste meer door CDA-gezinnen dan door CU- en SGP-gezinnen. Het geïndividualiseerde gezin is typisch iets voor de aanhang van VVD en D66.

Een goed gezinsbeleid

Waar zijn ouders en kinderen en dus de samenleving mee gebaat? Welk gezinsbeleid moet de overheid nu voeren in een vergrijzende samenleving? Je ziet bij elke politieke partij dat het beleid eigenlijk bepaald wordt door hun principiële keuze voor een bepaald gezinstype. Dat bepaalt ook hun oplossingen voor ontstane problemen rond de bekostiging van het gezin, de verdeling tussen werk en zorg en de aansluitingsproblemen tussen het gezin enerzijds en de school en het werk anderzijds.

Wat de financiële kant betreft, amendeert men vanuit de eigen visie op het bestaande ingewikkelde sociale stelsel om iedereen, ook gezinnen, tot hun recht te laten komen, met rugzakje voor de kinderen, verhoging van de kinderbijslag, inkomensafhankelijke kinderkorting, heffingskortingen, een levensloopbeleid; geen sollicitatieplicht voor alleenstaande ouders met jonge kinderen. Allemaal zeer goed bedoeld, maar wat een regenwoud aan regelingen.

Basisinkomen: een sleutel

Eigenlijk moet je iets bedenken waar alle partijen het voordeel van inzien. Is de tijd niet rijp om het over een andere boeg te gooien en toch maar het basisinkomen in te gaan voeren als eenvoudige oplossing voor veel ingewikkelde kwesties.

Iedere Nederlander, dus ook een kind, krijgt op grond van leeftijd en gezondheid een basisinkomen van de overheid, voldoende voor de noodzakelijke dingen. Wat hij door arbeid extra verwerft, krijgt hij er voor 50% bij. De andere 50% wordt dan gebruikt om het basisinkomen te financieren. Dit op het individu gebaseerde systeem, waar christenen en socialisten huiverig voor zullen zijn, werkt in de praktijk goed voor iedereen, ook voor gezinnen. Vrouwen krijgen hierdoor financieel de gelegenheid zelf thuis voor de kinderen te zorgen. Grote gezinnen krijgen als optelsom van individuen met bijbehorend basisinkomen ook voldoende geld. Alleenstaande ouders kunnen in principe ook rondkomen. Als een gezin van samenstelling verandert kan dat makkelijk verwerkt worden. Bovendien wakkert het de werklust van een ieder aan, omdat werk altijd loont. Tegelijkertijd wordt ook het vrijwilligerswerk maatschappelijk beloond.

Simpele GezinsPolitiek

Dus geen kostwinnersprincipe meer, maar basisinkomen. Dat bewerkstelligt optimale keuzevrijheid voor het gezin, zonder allerlei ingewikkelde regelingen. De taakverdeling in het gezin wordt dan niet meer door de (seculiere) overheid gedicteerd, maar ieder kan vanuit de eigen normen en waarden kiezen welk gezinstype op welk moment het beste past. Daarvoor krijg je ook andere partijen in de benen. Het maakt meer variatie in gezinstypen mogelijk. Christenen worden niet in een keurslijf geperst, maar krijgen op deze wijze de volle maatschappelijke ruimte om zich te laten leiden door Gods gebod 'God liefhebben boven alles en de naaste als zichzelf'.

Voor een goede gezinspolitiek is natuurlijk wel wat meer nodig dan alleen een basisinkomen. Edoch... SGP, ga op het financiële vlak voor Simpele GezinsPolitiek: het basisinkomen.

Mevrouw drs. P.G. van Maldegem-Luteijn is moeder van twee kinderen zij was docent geschiedenis aan de Jacobus Fruytierscholengemeenschap te Apeldoorn. Als bestuurslid is zij betrokken bij de NPV-afdeling in Apeldoorn en de christelijke peuterspeelzaal 'De Blokkentoren'.

6. Bid en werk

Methoden en optreden van de SGP in de lokale politiek

H. Pool

“Zal onze actie iets beduiden, willen onze beginselen in den lande doorwerken, onze menschen moeten in Raad en Staten. Komt dan, niet gedraald!”²⁸ Met deze bekende woorden gaf ds. G.H. Kersten in 1922 aan dat de activiteiten van de Staatkundig Gereformeerde Partij niet beperkt moesten blijven tot afvaardiging naar de Tweede Kamer. Vanaf die tijd is er veel werk verzet met als resultaat dat de SGP in 2008 in 107 gemeenteraden actief is, 256 gemeenteraadsleden heeft en 40 wethouders levert.²⁹

Van 75-jarig naar 90-jarig jubileum

In de SGP-jubileumbundel van het 75-jarig bestaan beschrijft drs. P. van Vugt de SGP op lokaal niveau vanaf 1918 tot 1993.³⁰ Dit artikel lezend, kan de conclusie getrokken worden dat het optreden van de SGP-gemeenteraadsfracties door de jaren heen niet zonder slag of stoot is verlopen. Het 'ora et labora' is al die tijd veelvuldig gepraktiseerd. Het artikel, dat als titel de bekende woorden van ds. Kersten meekreeg, schetst een beeld van de SGP als beginselpartij op lokaal en provinciaal niveau, waarbij vooral gemeenteraadsverkiezingen, samenwerking met andere partijen en principiële zaken de aandacht krijgen. In deze bijdrage, ter gelegenheid van negentig jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, zal de nadruk niet alleen liggen op het huidige optreden van de lokale SGP in de praktijk. De aandacht gaat ook uit naar de toekomst. We richten ons enerzijds op het actuele, kenmerkende in het praktische optreden van de lokale SGP; anderzijds gaat het ook over te verwachten uitdagingen voor de toekomst. Deze uitdagingen worden soms gezien als bedreigingen in de ruimte die wordt gegeven. Maar de lokale politici ervaren deze smalle

²⁸ *De Banier*, 21 december 1922.

²⁹ Informatie verstrekt door de afdeling Communicatie, Voorlichting en Vorming van de SGP.

³⁰ *Van Goedertierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, 1918-1993* ('s-Gravenhage 1993), pag. 295-323.

marges ook als kansen die worden geboden! De beschrijving van de methode en het optreden van de lokale SGP in de praktijk gebeurt aan de hand van een groepsge-sprek. Aan dit groepsge-sprek namen deel: wethouder A.R. van Doorn (Gelder-mal-sen), raadslid W. van Heteren (Veenendaal), burgemeester G.J. Kats (Liesveld) en raadslid C. Stoffer (Nunspeet). Aanleiding van dit groepsge-sprek waren de uitkom-sten van de enquête ‘De methode en het optreden van de lokale SGP in de praktijk’, die in juli en augustus 2008 gehouden is onder SGP-raadsleden³¹ (zie Bijlage 1, ach-terin deze bundel). Het statenlid E. Klein (Gelderland)³² was als begeleider en advi-seur betrokken bij de enquête, het groepsge-sprek en de uitwerking van het onderzoek.

Diversiteit

Vooraf is het belangrijk om aan te geven dat er niet over de SGP-gemeenteraads-fractie in het algemeen gesproken kan worden. Van Vugt constateerde in 1993 in zijn inleiding al dat “de ene gemeente de andere niet is. (...) De plaatselijke omstan-digheden verschillen per gemeente.”³³ Volgens wethouder Van Doorn leiden ver-schillende omstandigheden tot verschillende optredens van SGP-fracties.

Burgemeester Kats vindt dat prima: “Sterker nog, ik zou het niet anders willen.” Zelfs binnen fracties kan de manier van opereren nog verschillen. Raadslid Van He-teren: “In Veenendaal krijgen we regelmatig te horen dat we alle vier een eigen stijl van aanpak hebben. Dat mag ook, want we zitten allemaal zonder last of rugge-spraak in de raad.” Waar de raadsleden zich gebonden aan weten, is het verkiezings-programma, want dat staat vast. Het optreden van een SGP-fractie mag dus conform Jezus’ woorden zijn, als Hij zegt: “Zijt dan voorzichtig gelijk de slangen, en oprecht gelijk de duiven.”³⁴ Naar aanleiding hiervan schreef drs. P.A. Zevenbergen: “Acht geven op de omstandigheden (voorzichtig) en ongeacht de omstandigheden (oprecht) handelen. Een inhoudsvol evenwicht. Die ruimte moet binnen de SGP aanwezig zijn en blijven.”³⁵

³¹ Verantwoording: er zijn 256 enquêtes verstuurd waarvan er 128 zijn teruggestuurd. Dat levert een respons van 50% op.

³² In 2007 en 2008 was hij waarnemend burgemeester van de gemeenten Renkum en Lingewaal en eerder gemeen-teraadslid in Nunspeet en Elburg.

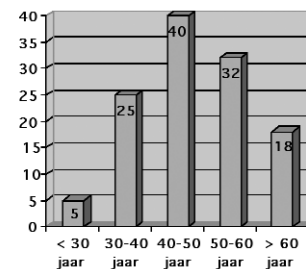
³³ Van Goedertierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, 1918-1993 (’s-Gravenhage 1993), pag. 295.

³⁴ Matteüs 10 vers 16.

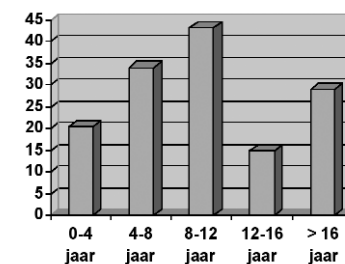
³⁵ Drs. P.A. Zevenbergen. ‘Grenzen aan tolerantie; verscheidenheid en tolerantie-grenzen binnen de SGP’, in *Zicht* jrg. 34 (2008) nr. 2, pag. 48.

Kenmerkend

Dat brengt bij de vraag wat nu kenmerkend is voor een lokale SGP-fractie. Aan de ene kant zijn dat statistische gegevens: SGP-raadsleden zijn gemiddeld 47 jaar oud en zitten zo’n 9 jaar in de raad (zie figuur 1 en 2). Interessanter zijn de inhoudelijke kenmerken die de gespreksdeelnemers geven. Raadslid Stoffer begint met een op-somming: “SGP’ers zijn inhoudelijk deskundig, vriendelijk, scherp op de zaak, altijd enorm goed voorbereid, integer en bij ons in Nunspeet correct gekleed.” Raadslid Van Heteren vult aan: “Niet op je tenen gaan staan, dus met beide benen op de grond.” Vanuit zijn positie als burgemeester vindt Kats het vooral belangrijk dat een raadslid een representant is van zijn partij: “Dat betekent dat je een SGP’er moet kunnen aanspreken op de basis van zijn politiek handelen. Je moet het spreekge-stoelte in ieder geval niet als preekgestoelte gebruiken, wat her en der in het land nog wel eens gebeurt bij algemene beschouwingen.” Raadslid Van Heteren is het daar mee eens: “Natuurlijk mag je achtergrond meespreken, maar laat dat wel op een goede manier gebeuren.” Aanvullende kenmerken zijn volgens wethouder Van Doorn een stabiele koers, beginselvastheid en plichtsgetrouwheid.

Figuur 1: Aantal SGP-gemeenteraads-leden per leeftijdscategorie

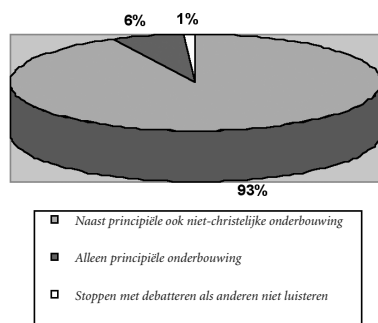
Figuur 2: Aantal jaren dat SGP-raadsleden in de raad zitten

Debat of dialoog

Hoe opereert een SGP’er in de gemeenteraad? Cruciaal vinden de deelnemers de manier waarop een SGP’er het debat zoekt, op welke manier principiële standpunten gebracht worden. Burgemeester Kats: “Aan de ene kant horen er in de raadszaal debatten gevoerd te worden, aan de andere kant is het bij principiële punten goed

om de dialoog aan te gaan. De clou is om de parel van de identiteit (dat is het beginselprogramma) in het debat niet af te laten breken, maar juist te laten glinsteren. Hoe meer je gaat debatteren over je beginsel, hoe meer je het tekortdoet. Als het echter om praktische zaken gaat, dan moet men logischerwijs wel het debat aangaan. Verder is het soms goed om principiële zaken niet al te zwaar aan te zetten. Dat komt zo massief op anderen over en dan is hun belangstelling op voorhand al weg.” Ook de enquête wijst dat uit: 90% van de respondenten kiest ervoor om naast principiële onderbouwing ook andere niet-christelijke argumenten te noemen voor een standpuntinname (zie figuur 3). De SGP-boodschap is namelijk goed voor de gehele bevolking. “Hiernaast is in een principieel debat nodig om bescheidenheid toe te passen en emotionele betrokkenheid te tonen”, aldus statenlid Klein en wethouder Van Doorn. Die betrokkenheid kan ook informeel zijn, buiten de vergaderingen om. “Belangrijk is verder dat je integer met andere partijen omgaat bij voor hen zwaarwegende punten.”

Figuur 3: Poging SGP-fractie om anderen te overtuigen

Te veel contact

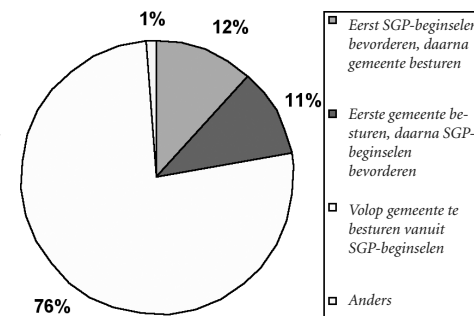
Toch zijn er ook risico's verbonden aan het contact zoeken. Statenlid Klein: “Ik denk dat we ten onrechte ervan uitgaan dat we onze tegenstanders de kloof over kunnen halen die er tussen ons en hen in ligt, maar daarmee raken we er soms zelf in verzeild. De benadering vanuit de antithese geeft de beginselgetrouwe politieke het meest waardenvolle kader.” Burgemeester Kats vult hem aan: “We hebben het vaak over ‘respect’, maar uit Bijbelse overtuiging kunnen we niet voor alle zaken respect hebben, al zou de tijdgeest dat wel willen. Belangrijk is, hoe ontzettend moeilijk ook, om personen en zaken te scheiden. Vaak lukt het ons niet om dat onderscheid

goed over te brengen, want in het debat rondom het homohuwelijk is menig SGP'er weggezet als een homohater.”

Verantwoordelijk

In de enquête werd gevraagd naar de reden waarom een SGP'er aan de gemeenteraad deelneemt (zie figuur 4). Opvallend is dat de meerderheid ervoor kiest om “volop de gemeente mee te besturen vanuit een staatkundig gereformeerde visie” in plaats van de aloude formule om allereerst de staatkundig gereformeerde beginselen tot meerdere erkenning te brengen.³⁶ Burgemeester Kats: “Dat is het verschil tussen een politieke partij en een getuigenispartij. Mijns inziens heeft de SGP zich terecht ontwikkeld tot een politieke partij. Een ander type partij bestaat er ook niet in ons staatkundig bestel. Aan de andere kant: ons hele leven moet van Christus getuigen, dus ook in de politiek. De SGP is dus geen getuigenispartij af!” Hieruit valt ook te

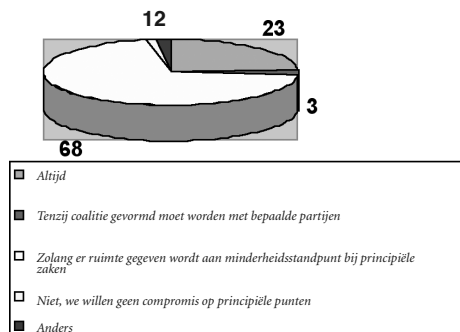
Figuur 4: Reden deelname SGP'er aan de gemeenteraad

verklaren waarom (onder bepaalde voorwaarden) 94% van de raadsleden openstaat voor coalitiedeelname (zie figuur 5). Burgemeester Kats noemt het echter opmerkelijk dat 68% voor de uitzondering kiest een minderheidsstandpunt in te nemen bij principiële punten. “Als er activiteiten zijn op zondag, ben je er niet eenvoudig mee klaar door een minderheidsstandpunt in te nemen.” Wethouder Van Doorn: “Helemaal mee eens, je bent ook voor zo'n situatie als college collectief verantwoordelijk.”

³⁶ Zie ook: *Van Goedertierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, 1918-1993* ('s-Gravenhage 1993), pag. 295.

Figuur 5: Bereidheid SGP-fracties tot coalitiedeelname

Kats weer: “Veel mensen in onze achterban weten dit niet en dat verbaast me.” Ook raadslid Stoffer herkent dit: “Het is telkens een afweging die je moet maken, ook naar je achterban. In het college kun je veel van wat je niet wilt tegenhouden, maar niet alles.” Raadslid Van Heteren kan zich daarin vinden: “Leg als fractie maar uit aan de kiesvereniging op welke manier je opereert. Dat voorkomt veel narigheid.”

Achterban

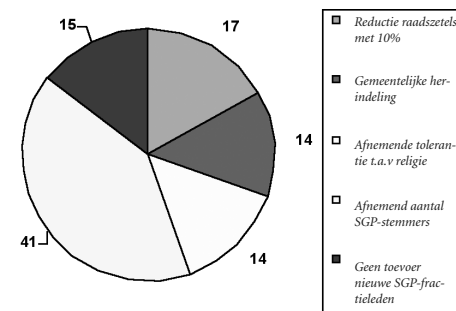
Dat brengt het gesprek bij de rol van de achterban. De gevoelens over de betrokkenheid van de achterban zijn gemengd. Raadslid Stoffer: “Als ik door het dorp loop, dan merk ik dat er betrokkenheid is. En wat ik ook enorm waardeer: in de kerk wordt iedere zondag voor het gemeentebestuur gebeden.” Raadslid Van Heteren ziet echter een andere kant: “Als het over principiële zaken gaat, dan hoor je, juist vanuit onze achterban, niemand meer, maar als het gaat om persoonlijke belangen, bijvoorbeeld de eigen moestuin die dreigt te verdwijnen, o wee als je daar niet achteraan gaat, want dan heb je het echt gedaan!” Wethouder Van Doorn kan daarover meepraten: “Soms krijg je nog meer feedback uit de gemeenteraad, dan uit je eigen achterban.” Het lijkt erop dat de achterban het probleem gedelegeerd heeft aan zijn vertegenwoordiger in de gemeenteraad, die het maar moet oplossen. Burgemeester Kats wil dat raadsleden zich daar niet zomaar bij neerleggen: “We moeten er misschien meer achteraan zitten en vragen voor welk onderwerp iemand zich wil inzetten. Dat hoeft maar eenmalig te zijn.”

Bedreiging

We hebben in dit artikel enkele kenmerken van de lokale SGP laten passeren. In het kader van deze jubileumbundel is het daarnaast ook belangrijk om vooruit te kijken. Hoe gaat de lokale SGP, Deo volente (!), de toekomst tegemoet? Maar ook: welke politieke en maatschappelijke ontwikkelingen geven extra kansen, uitdagingen en welke zijn bedreigend voor het functioneren van de SGP-gemeenteraadsfracties?

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat door de SGP-raadsleden “een afnemend aantal kiezers dat op de SGP stemt” als grootste bedreiging wordt gezien (zie figuur 6). Daarvoor zijn verscheidene redenen te bedenken. Raadslid Van Heteren ziet het

Figuur 6: Grootste bedreiging voortbestaan SGP-gemeenteraadsfractie

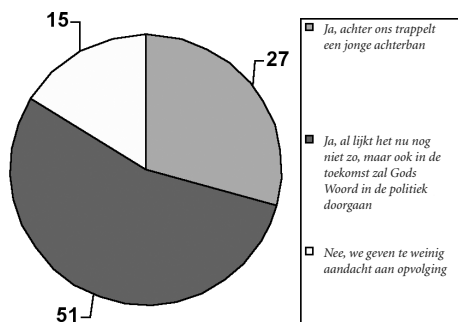
inwonertal van zijn gemeente Veenendaal steeds meer groeien, terwijl het stemmen-aantal voor de SGP minder hard meegroeit. Raadslid Stoffer ziet het in zijn gemeente Nunspeet nog niet zover komen: “Misschien komt dat ook door je eigen instelling. Ik denk meer in kansen dan in bedreigingen. Als SGP hebben we een boodschap die goed is voor de gehele bevolking.” In ieder geval is het verstandig om bij de komende gemeenteraadsverkiezingen op deze tendens in te spelen. Daarnaast ziet burgemeester Kats dat het vrouwenstandpunt de SGP blijft achtervolgen; zo sterk, dat dit veel mensen vaak blokkeert om naar de verdere inhoud van de SGP te kijken. Ook andere imagozaken die bij de SGP opspelen, moeten in het oog gehouden worden. “Overall kom je vooroordelen over de SGP tegen. Zelfs op hoog bestuurlijk niveau zitten deze vaak vastgeroest. Als mensen je echter een tijdje persoonlijk kennen, dan hoor je vaak: kunnen SGP’ers ook zo zijn?”

Wethouder Van Doorn ziet de langere zittingsduur van veel SGP-raadsleden als een potentieel risico: “Er moet veel meer zorg besteed gaan worden aan de politieke aanwas.” Raadslid Van Heteren erkent dit: “Persoonlijke continuïteit van de SGP is belangrijk, maar weegt soms te zwaar. Maar laten we niet in het andere uiterste schieten door kennis en ervaring al te snel overboord te gooien.” In het groepsgesprek komt heel nadrukkelijk de noodzakelijke overdraagbaarheid van de waardevolle kennis, kunde en ervaring op de jongere generatie naar voren. Men ervaart het betekenisvol handelen, doen en laten in de gemeenteraad niet alleen als een maatschappelijke, maar vooral ook als een Goddelijke opdracht. De overheid is immers dienares van God.

Werken voor de toekomst

Met het begrip ‘continuïteit’ komt de toekomst in beeld. Zal de SGP over tien jaar nog bestaan of zullen allerlei bedreigingen de SGP te gronde richten? De gespreksdeelnemers zijn eensgezind: “Er moet gewerkt worden!” Burgemeester Kats vindt het verontrustend dat 51% van de respondenten aangeeft dat ook in de toekomst Gods Woord in de politiek zal doorgaan (zie figuur 7): “Niet omdat we het vertrou-

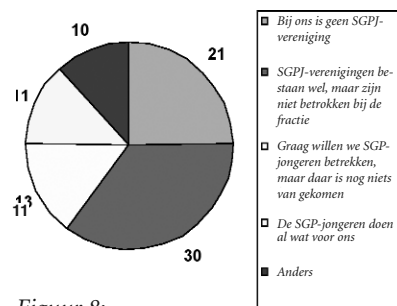
Figuur 7: Zijn er in de toekomst nog bekwame vertegenwoordigers op uw positie?

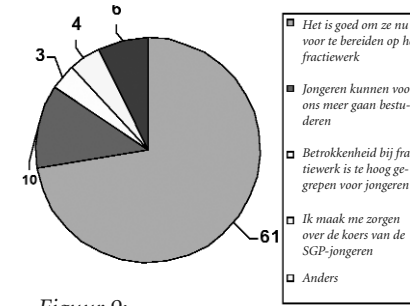
wen niet op God moeten stellen, maar wel dat het op mij overkomt alsof er voor de toekomst niets gedaan hoeft te worden. Natuurlijk zijn het kille cijfers die geargumenteerde kunnen overkomen, maar ik ben bang dat het ‘ora zonder labora’ is.”

De gespreksdeelnemers zien genoeg mogelijkheden en uitdagingen. Het imago van de SGP behoeft verbetering. Daarnaast is het belangrijk om voor continuïteit te zor-

gen. Raadslid Van Heteren ziet in de uitkomsten van de enquête een discrepantie: “Aan de ene kant blijven jongeren achter (zie figuur 8 en 9), maar aan de andere kant vinden we als raadsleden dat we jongeren nodig hebben (zie figuur 7). Dat we ze

Figuur 8: Rol SGP-jongeren bij SGP-fracties

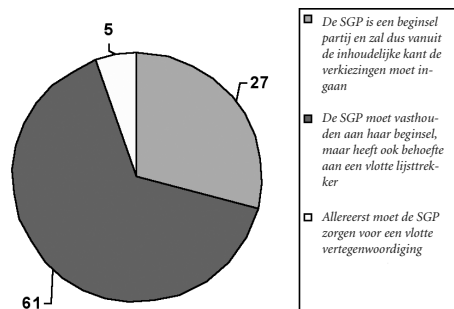
Figuur 9: Toekomstige rol SGP-jongeren

nodig hebben, beaam ik zeker. Daarom moeten wij jongeren meer bij het politieke handwerk gaan betrekken.” Burgemeester Kats ziet deze discrepantie ook terug in de kloof die vaak gaapt tussen kies- en jongerenverenigingen. Daarnaast signaleert hij net als Van Doorn raadsleden die te lang blijven zitten, zonder zich druk te maken over hun opvolging. De gespreksdeelnemers zijn het erover eens dat na twee à drie termijnen serieus gekeken moet worden naar opvolging. Kats, Van Heteren en Van Doorn hebben alle drie ervaring met het laten meelopen van jongeren in de gemeenteraadsfractie: “Probeer ze maar het een en ander aan handwerk te laten doen” is hun advies, want het bevalt hen goed. “Ook het eenvoudigweg steunen van een lokale SGP-jongerenafdeling en haar activiteiten kan jongeren al enthousiast maken.”

Identificatie en kwaliteit

Naast continuïteit is volgens raadslid Stoffer aandacht voor identificatie en kwaliteit nodig: “Natuurlijk is de inhoudelijke boodschap die de fractie brengt belangrijk, maar die ligt vast in het verkiezingsprogramma. Laten we eens goed kijken welke mensen we op de eerste tien plekken van de kandidatenlijst zetten. Het gaat niet om populisme, maar wel om herkenbare gezichten. Zet vertegenwoordigers neer die alle geleidingen van de achterban representeren. Zoek de volle breedte van het kerkelijk erf en verlies het maatschappelijk midden niet uit het oog. Laten we daarbij ook

Figuur 10:
Hoe moet de SGP de komende gemeenteraadsverkiezingen ingaan?

meteen opletten dat we mensen met kwaliteit zoeken. We moeten een goed product neerzetten, waarbij we laten zien dat onze boodschap goed is voor heel de bevolking.” De overige gesprekdeelnemers beamen dit als een goede aanvulling op de resultaten uit de enquête (zie figuur 10). Volgens de lokale SGP-politici is het niet altijd eenvoudig om het verantwoorde standpunt zodanig te motiveren dat de eigen achterban en de plaatselijke samenleving zich daarin volledig kan herkennen. Dat hoeft ook niet, want, zo luidt de mening in het groepsgesprek, lokale politici moeten ervoor waken dat ze allemansvriend willen worden. Overigens is er ook verschil van mening tussen SGP-gemeenteraadsfracties. “Het is daarom goed om met fracties uit naburige gemeenten van gedachten te wisselen, ook als je in de loop van het gesprek de conclusie moet trekken dat je qua praktische zienswijze niet op een lijn komt”, zo vindt Van Heteren.

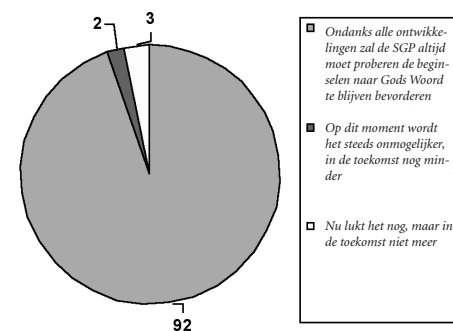
Ora et labora

In het kader van de beperkte omvang van deze bijdrage is het niet mogelijk om een uitputtende beschrijving van de lokale SGP in de praktijk te geven. Ook wat betreft de toekomst blijven nog veel vragen liggen. In dit onderzoek hebben we ons niet gewaagd aan een toekomstvoorspelling. Wel zijn heel nadrukkelijk de keuzes met het oog op de toekomst aan bod gekomen. In de enquête zijn vragen opgeworpen waarop het antwoord niet meteen duidelijk is. Bijvoorbeeld: Hoe kan de SGP-achterban meer betrokken worden bij het fractiewerk? Hoe zal het imago van de SGP zich ontwikkelen? Zal het mogelijk blijven om de staatkundig gereformeerde visie uit te dragen? Op een deel van deze vragen moet de SGP zeker naar

antwoorden op zoek gaan. Hierboven hebben we aangegeven: Deo volente! Vanuit dat besef zullen we ontspannen omgaan met vragen over de toekomst. De zoektocht naar antwoorden loopt via de stapstenen van de toekomstige richting die de lokale gereformeerde politiek mag volgen. Daarom kan het ‘labora’ niet zonder het ‘ora’. Werk is er zeker, zowel voor lokale fracties als voor andere geledingen van de SGP. Naast de bezinning van de gemeenteraadsleden zullen ook de SGP-jongeren zich meer direct moeten bezig houden met de vraag hoe zij meer jongeren kunnen interesseren voor de lokale politiek.

Primair zal de SGP zich ervoor moeten blijven inzetten om de Bijbelse beginselen van de partij uit te dragen (zie figuur 11). Of zoals de gespreksdeelnemers het ter af-

Figuur 11: Kan in de toekomst een SGP'er nog deelnemen aan het openbaar bestuur?

sluiting verwoorden: “We hebben een boodschap die goed is voor de hele samenleving. Wij en onze collega-raadsleden zullen die boodschap fier, met opgericht hoofd,³⁷ en met hartelijke liefde vertolken! Laten we daarom op een goede en betrouwbare manier ons raadswerk continueren.”

De heer H. Pool studeert Communicatie- en informatiewetenschappen en Sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en is voorzitter van de SGP-jongeren Kampen e.o.

³⁷ Catechismus van Heidelberg, vraag en antwoord 52.

DEEL C - Staatkundig Gereformeerde Perspectieven: na tien jaar en verder

Essay

7. Politiek in een seculier land en een seculiere tijd - *drs. W. Visscher VDM*

Columns

Integratie, godsdienst en tolerantie - *mr. G. Holdijk*

Op naar een EU zonder statelijke pretenties! - *drs. B. Belder & drs. D.J. Diepenbroek*

Essay

8. Met het oog op morgen. Erfenis, erflaters en erfgenamen van de SGP – *drs. H.J. Nijssink & J. Kloosterman*

Columns

Milieubeleid in Oost en West – *drs. J.C. Bazen*

Voor een duurzame landbouw en visserij – *ir. B.J. van der Vlies*

Interview

9. Theocratie is innerlijke zaak, maar niet los van samenleving - *Interview met prof. dr. G.C. den Hertog en dr. H. van den Belt door dr. K. van der Zwaag*

7. Politiek in een seculier land en een seculiere tijd

Drs. W. Visscher VDM

*The opinions of those who wouldn't count, shouldn't count.*³⁸

7.1 Inleiding

Nederland is een seculier en liberaal land geworden.³⁹ Cijfers over kerklidmaatschap, kerkbezoek en ethische onderwerpen maken duidelijk dat de christelijke zedenwet, die eeuwenlang een stempel op het Nederlandse volksleven heeft gezet, meer en meer tot het verleden behoort.⁴⁰ Homoseksualiteit bijvoorbeeld is voor grote delen van ons volk geen enkel probleem, de 'pil van Drion' is voor 75% van de inwoners van dit land acceptabel en slechts 24% van de mensen in ons land is theïst.⁴¹ In dit verband is ook van belang dat anno 2006 61% van de inwoners van ons land buitenkerkelijk is en dat slechts 16% regelmatig een kerk bezoekt en 47% nooit. De teloorgang van de christelijke zedenwet en de massale ontkerkelijking zijn ongetwijfeld de belangrijkste fenomenen van de 20^e eeuw. Deze eeuw begon met het premierschap van Abraham Kuiper en eindigde met het premierschap van de sociaal-democraat en agnosticus Wim Kok. De uit de sociologie bekende secularisa-

³⁸ Rodney Stark, *Cities of God*, pag. 222.

³⁹ Uit de vele literatuur over dit onderwerp en deze uiterst belangrijke signalering geef ik als voorbeeld: James Kennedy, *Religie & verdraagzaamheid*, pag. 39: "Er is voor het eerst een meerderheidscultuur ontstaan die gekenmerkt kan worden als liberaal, seculier en blank." Door deze ontwikkeling staan minderheden meer en meer onder druk. De meerderheid kan zich steeds "moeilijker voorstellen waarom minderheden een bepaald respect zouden moeten krijgen. Dat is een belangrijke ontwikkeling die nog steeds doorgaat".

⁴⁰ Dr. A. Th. van Deursen, 'Het derde tijdperk', in: *Cultuur, politiek & christelijke traditie* (1996). "De christelijke traditie is namelijk in de opvatting van de meerderheid weliswaar onbelangrijk, maar ook gevaarlijk. (...) Christendom belemmert de moderne mens in zijn zelfontplooiing. (...) Die meerderheid is in haar oordeel volstrekt vrij. Ze is noch aan de christelijke zedenwet, noch aan de ratio verantwoording schuldig" (pag. 25-27).

⁴¹ Ontleend aan het onderzoek *God in Nederland*, pag. 40. In 1966 was 47% van de bevolking theïst. In 2006 is dit gedaald tot 24%. Het atheïsme is in 2006 toegenomen tot 14%.

tiethese⁴² mag wereldwijd ter discussie staan, men denke bijvoorbeeld aan de studies van Rodney Stark⁴³ en anderen, maar in Nederland en West-Europa is ze volop realiteit. De cijfers en de (snelle) ontwikkelingen liegen er niet om.

7.2 Veel minderheden, maar ook een meerderheid

Daar komt voor Nederland, dat volgens sommigen in Europa voorop ligt in de voortgaande secularisatie, echter nog iets bij. Eeuwenlang is ons land een land van minderheden geweest. In de republiek (17^e eeuw) was de gereformeerde kerk weliswaar een bevoorrechte kerk, maar er waren ook allerlei andere groepen die meer of minder ruimte kregen, zoals katholieken, dopersen, luthersens, joden, et cetera. In de 19^e eeuw is dit bonte landschap van verschillende groepen op de noemer van de verzuiling gebracht en bleek samenleven van allerlei minderheden mogelijk, hoewel niet altijd even vlekkeloos. De liberale alleenheerschappij moest daarvoor in de 19^e eeuw wel eerst gebroken worden. Vooral Kuyper is hiervoor van groot belang geweest. Sedert het begin van de 20^e eeuw kennen we in dit land een verzuilde samenleving waarbij ieder door geven en nemen een plaats kon verkrijgen in het publieke domein. Verzuiling, en daarachter de Pacificatie van 1917, is de gedachte dat we, hoewel ideologisch verschillend, toch maar samen moeten trachten te leven, ook in het publieke domein. In het publieke domein is het niet de ‘winner takes all’ maar leven en laten leven. Polderen is niet een vinding van recente datum, maar behoort tot de eeuwenlange tradities van ons land met allerlei minderheden. Niemand had

nu eenmaal de absolute meerderheid en dus was samenwerken noodzakelijk onder andere om de dijken op niveau te houden en de openbare orde te bewaren. Samenwerken en samenleven dus en zoveel mogelijk ruimte laten voor elkaar. Deze traditie is echter vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw onder stevige druk komen te staan. Langzamerhand ontwikkelde zich een meerderheidscultuur die seculier, postmodern en liberaal was. En deze meerderheidscultuur zet aan het begin van de 21^e eeuw een duidelijk stempel op de wetgeving, het regeringsbeleid en het maatschappelijke ethos. Het ‘homohuwelijk’ mag zonder meer als een belangrijke markering in deze ontwikkeling worden gezien. De snelle ontwikkeling rond bijvoorbeeld zaken als euthanasie, gelijkheid van mannen en vrouwen en homoseksualiteit onderstrepen dit. Ons land is seculier en de seculiere meerderheidscultuur bepaalt in het publieke domein de ruimte die we elkaar daarin nog geven, respectievelijk gunnen. Soms lijkt die ruimte niet groot te zijn. De recente maatschappelijke ontwikkelingen rond het vrouwenstandpunt van de SGP onderstrepen dat. Het is echter een misverstand, zoals recent bijvoorbeeld door dr. ir. J. van der Graaf werd betoogd, dat ons land nog steeds ‘een land van minderheden’ zou zijn.⁴⁴ Reeds de cijfers over kerklidmaatschap en de getalsverhoudingen in het parlement leren anders. Weliswaar mogen ook christelijke partijen daar nog meedoen, maar dan wel binnen de ruimte die een seculiere meerderheid laat.

Gastarbeiders brengen hun godsdienst mee

Binnen deze ontwikkelingen (secularisatie en meerderheidscultuur) diende in de loop van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw de islam zich aan. Door het aantrekken van gastarbeiders uit Turkije en Marokko en later door vluchtelingen en asielzoekers uit tal van landen, komen islamieten ons land binnen. De eerste moskeeën verrijzen in de jaren zeventig en aan het begin van de 21^e eeuw is dat aantal op ongeveer 440 gekomen.⁴⁵ Het aantal zal de komende tijd, naar verwachting, niet noemenswaardig meer stijgen. De grote toestroom van islamieten ligt al decennia achter ons. Het enige wat nog rest is een geleidelijke maar niettemin, gelet op de

⁴² De secularisatiethese is een gedachte uit de godsdienstsociologie die stelt dat naarmate een samenleving moderner wordt het belang van de religie zal afnemen. Deze stelling is voor het eerst geformuleerd door de vaders van de moderne sociologie Max Weber en Émile Durkheim. In de jaren zestig van de vorige eeuw werd het als een vrijwel algemeen geldende wetmatigheid aangenomen, maar sedert de jaren negentig van de vorige eeuw staat deze stelling onder belangrijke kritiek. Een van de meest bekende critici is Rodney Stark die deze gedachte in zijn boek *The Victory of Reason* naar de prullenbak verwijst. “It seems time to carry the secularization doctrine to the graveyard of failed theories.” Idem Peter L. Berger die rept van ‘the big mistake’. (In: G. van den Brink, *Een publieke zaak*, pag. 13). Voor West-Europa liggen de zaken echter anders. “Alleen West-Europa voldoet eigenlijk aan deze these” (zie de bijdrage van Johan Snel in de bundel *Strijdbaar of lijdzaam* (pag. 47-75). Berger spreekt in dit verband veelzeggend over ‘eurosecularity’ (Snel, a.w., pag. 65).

⁴³ Rodney Stark is een godsdienstsocioloog in de Verenigde Staten, die veel onderzoek heeft gedaan naar de relatie moderniteit en religie. Zijn conclusie is dat de cijfers de secularisatiethese weerspreken. Ook heeft hij baanbrekend onderzoek verricht naar de opkomst van de vroege kerk. Zijn werk is wereldwijd bekend, wordt uiteraard weersproken, maar vindt ook brede bijval. Enkele bekende boeken van hem zijn: *The rise of Christianity* (1997), *Cities of God* (2007), *The Victory of Reason* (2005).

⁴⁴ Dr. ir. J. van der Graaf, *Een land van minderheden* (Heerenveen 2008).

⁴⁵ De ontwikkeling van het aantal moskeeën in Nederland is als volgt: 1955:1, 1960:2, 1970:3, 1980:110, 1990:350, 2000:430, 2008:437. Opmerkelijk is dat vooral sinds september 2001 aandacht wordt gevraagd voor de toename van de islam, terwijl juist de groei lag in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw.

geboortecijfers,⁴⁶ een duidelijke absolute en relatieve toename van het aantal islamieten in ons land en in West-Europa in het algemeen. In een goeddeels seculier land is betrekkelijk onverwachts een vrij fundamentalistische religie, vooral sedert de aanslagen van 11 september 2001, zichtbaar geworden. Reeds in de vorige eeuw waren deze mensen in ons land, maar de zichtbaarheid is aan het begin van onze eeuw toegenomen. De socioloog J.J.A. van Doorn sprak beeldend over een brok graan in de Nederlandse polder.

7.3 Twee gelijkwaardige bedreigingen?

Sommigen zien in deze ontwikkelingen twee grote gelijkwaardige machten waardoor christelijk Nederland onder vuur ligt. Op termijn zou het christelijke gelaat van Nederland wel eens kunnen verdwijnen, aldus de gedachte. De islam wordt dan evenals de secularisatie een geweldige bedreiging voor onder andere het christendom. In *De Waarheidsvriend* van 27 maart 2008 schrijft bijvoorbeeld ds. C. Blenk in deze zin.⁴⁷ Ook in de christelijke media wordt vaak in deze zin gesproken. De twee grote en dreigende kwaden in de samenleving zijn dan secularisering en islamisering.⁴⁸ Door vertegenwoordigers van de SGP worden dergelijke woorden vaak gebruikt. Het zou dan gaan om bedreigingen die nog niet helemaal realiteit zijn, maar die wel steeds meer gaan klemmen. Immers, we hebben nog vrijheden en er is nog ruimte om binnen een zuil een zekere eigenheid te beleven. Democratie (gedefinieerd als ruimte voor minderheden) en grondrechten zijn de waarborgen waardoor een stil en gerust leven nog mogelijk is. Niettemin wordt de situatie als

⁴⁶ Recent onderzoek heeft inmiddels al duidelijk gemaakt dat de vermeende krachtige demografische groei onder islamieten uitblijft. Het geboortepercentage onder orthodoxe christenen ligt inmiddels hoger dan bij moslims. Kennelijk seculariseren islamieten in onze samenleving.

⁴⁷ Anderen laten zich min of meer in gelijke zin uit. Dr. C.S.L. Janse in het *Reformatorisch Dagblad* 7-2-2005; drs. E.J. Brouwer, *De islam in huis. Een politieke positiebepaling*, uitgave SGP (Den Haag 2005), pag. 24. Bij iemand als dr. B. J. Spruyt lijkt soms de gedachte te overheersen dat vrijwel uitsluitend de islam het probleem is voor ons land. In *Opinio* 28-9-2007 valt te lezen: “De pacificatie van de angstaanjagende allochtone horden in de volkswijken is belangrijker dan het eigen volk, zo is blijkbaar de gedachte, want dat volk is toch stom genoeg om op Prinsjesdag weer naar de Gouden Koets te gaan staan zwaaien.” Bij Borst daarentegen overheerst weer een te vriendelijk beeld van de islam door vrijwel geheel voorbij te gaan aan het tamelijk gewelddadige karakter van deze religie (Borst, *Tussen hoed en hoofddoek* (2008)).

⁴⁸ Het woord islamisering heeft voor de Nederlandse verhoudingen vooral opgeld gemaakt door Pim Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur* (2001). Sedert de LPF-revolte verkeert onze samenleving en de Nederlandse politiek in een soort permanente staat van opwindings, aldus dr. M. van Rossem, *NRC-Handelsblad*, 18-5-2008.

zorgelijk ervaren. Is het de ene keer niet het oprukkende seculiere denken, dan is het een volgende keer wel een dreigende aanslag door moslimterroristen. En zo zijn de tijden donker en zit een christen, aldus Blenk, ‘tussen twee vuren: afval of islam’. Een toch wel somber makend toekomstbeeld. Wat is erover te zeggen? Is het realiteit? *Dreigt* de secularisatie? Is de islam werkelijk zeer gevaarlijk en op korte termijn bedreigend voor onze vrijheden? Moeilijke vragen die de komende eeuw beantwoord zullen worden. Er is echter wel iets over te zeggen. Ik begin bij de secularisatie en de vermeende dreiging ervan.

7.4 Secularisatie

Sommigen spreken over de *dreiging* van de seculiere staat, samenleving en moraal. Dat is echter te optimistisch. De secularisatie, hoe dan ook gedefinieerd,⁴⁹ is geen dreiging maar de harde werkelijkheid. Nederland is aan het begin van de 21^e eeuw een seculier land, waar hooguit christelijke en andere minderheden worden getolereerd en indien dat zo uitkomt politiek mee mogen doen. De meerderheid van de Tweede Kamer is echter seculier. Democratie en rechtsstaat (grondrechten) betekenen dat de meerderheid uiteindelijk beslist en dat ook rekening wordt gehouden met rechten van minderheden. Niettemin bepaalt wel de meerderheid het publieke ethos. Uiteraard blijven mensen altijd vrij om in hun privésfeer te denken wat ze willen, maar het publieke domein is afspiegeling van de meerderheid en die zal meer en meer seculier worden gekleurd. En wat dit betreft zullen bepaalde verworvenheden (bijvoorbeeld eigen christelijke scholen) altijd ter discussie blijven staan en is een discussie over bijvoorbeeld embryoselectie ingrijpend en ernstig, maar wel volstrekt verklaarbaar. In een seculiere cultuur kan het gewoon niet anders! Binnen het gegeven van de seculiere samenleving is dat verdrietig, maar wel volstrekt logisch. Het probleem zit in het feit dat de samenleving seculier is geworden. Daar ligt de klem van de huidige situatie en ontwikkeling. De opkomst van de islam heeft ons met harde hand bepaald bij de problemen die dat oproept. De actuele betekenis van artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB) zal in dit verband nog heel wat denkwerk vragen. Immers, de feitelijk seculiere staat, samenleving en overheid,

⁴⁹ Secularisatie kan verschillend worden gedefinieerd en gezien. Uitvoerig hierover: Dr. G. Dekker, *Als het getij verloopt*, pag. 52 ev. In dit artikel gebruik ik de term vooral in de zin van beperking van de godsdienstigheid. Idem H. Berkhof, *Voorbij domineesland*, pag. 13 ev.

die principieel hun vertrekpunt kiezen vanuit de soevereiniteit van het volk, schepen mogelijk wel ruimte voor minderheden (democratie en rechtsstaat), maar wie van die ruimte gebruik wil maken moet er wel van uitgaan dat ook anderen dat doen en mogen. Wie bijvoorbeeld zelf ruimte vraagt voor eigen scholen kan moeilijk, binnen een seculiere meerderheidscultuur, anderen (katholieken, joden, moslims) die ruimte ontzeggen, terwijl de gangbare staatkundig gereformeerde visie op artikel 36 van de NGB dat nu juist wel weer vraagt. Hier ligt een lastig dilemma waar de komende tijd nog regelmatig aan herinnerd zal worden. In zijn brief wees minister Bos (PvdA) fractieleider Van der Vlies daar ook op toen het ging om zijn reactie op de film van Wilders, *Fitna*. Trouwens, wat betekent het als de islamieten ‘volwaardige medeburgers zijn’⁵⁰ en in het kader van de vrijheid van godsdienst de moskee willen bezoeken? Laat artikel 36 van de NGB die ruimte? Of moeten er toch vraagtekens worden geplaatst bij het ‘volwaardige medeburgers zijn’?

Dilemma's voor de SGP

Het zal voor de SGP in de komende jaren nog niet meevallen om in de spanningen die dit dilemma met zich meebrengt de juiste weg en meer nog de juiste toon te vinden. Wie islamieten het recht op eigen scholen wil ontzeggen, zaagt onmiskenbaar aan de tak waarop de vrijheid van onderwijs is gebaseerd. En wie moskeeën wil verbieden de gebedsoproep van de minaret te doen, handelt zeker in lijn met artikel 36 van de NGB, maar moet niet vreemd opkijken als de seculiere meerderheid in het parlement ook wel raad weet met kerkklokken en andere publieke uitingen van de christelijke religie. Het komende decennium geeft voor de SGP een aantal moeilijke dilemma's, waarbij het niet eenvoudig zal zijn om concreet en duidelijk een weg te wijzen. In ieder geval zou het van wijsheid getuigen om bij alle voorstellen, gedachten en meningen duidelijk rekening te houden met een dominerende seculiere meerderheid. De grootste uitdaging voor staatkundig gereformeerde politiek is het antwoord op de secularisatie. Niet (de vermeende dreiging van) de islam, maar de secularisatie vormt het grote probleem van de nabije toekomst. Hoe zullen we binnen dergelijke ontwikkelingen een stil en gerust leven kunnen leiden?

⁵⁰ E.J. Brouwer, *De islam in huis. Een politieke positiebepaling*, uitgave SGP (Den Haag 2005), pag. 45.

7.5 Islamisering, een reële dreiging?

Ik kom nu bij de islamisering. Het is van belang de dreiging van de islamisering te noemen, alhoewel de terminologie reeds vragen oproept. De demagogie van iemand als Pim Fortuyn moet niet het handelskenmerk worden van reformatorische politiek en media.⁵¹ Hoe groot is die dreiging eigenlijk? We zijn ons de aanwezigheid van de islam sinds de tragische gebeurtenissen van 11 september 2001 duidelijk bewust.⁵² Dat is belangrijk. Ook kan gezegd worden dat de islam een valse godsdienst is die vanuit zijn wortels tamelijk gewelddadig is.⁵³ Ten slotte, om niet meer te noemen, het leven voor christenen en anderen in islamitische landen is verre van eenvoudig, soms zelfs onmogelijk. De islam heeft verschillende kwalijke kanten en het moslimfundamentalisme, dat zich bijvoorbeeld manifesteert in Al-Kaida, kan niet genoeg ernstig worden genomen. Dat gezegd hebbende, blijft wel de vraag hoe invloedrijk eigenlijk de islam in Nederland is. Gaat het hier werkelijk om een machtsfactor in de samenleving waarvoor we ons ernstig hoeden moeten? Moeten we, met Pim Fortuyn, echt spreken over islamisering van de samenleving? Daar zijn nog wel wat kanttekeningen bij te maken. Het begint al bij eenvoudig telwerk. Het is belangrijk om eerst dingen te tellen (de basale feiten te weten) voordat we inhoudelijke oordelen uitspreken over macht, invloed en dreiging. En de getallen zijn toch, voor Nederland, duidelijk. Er zijn ongeveer 12 miljoen seculieren (75 procent van de bevolking) en ongeveer 850 duizend islamieten (5 procent van de bevolking). Dus kwantitatief liggen de verhoudingen behoorlijk verschillend. Cijfermatig slaat het eigenlijk nergens op om voor Nederland en ook West-Europa te denken over twee gelijkwaardige dreigingen. Dat zou in de toekomst een rol kunnen spelen. Islamieten hebben een hoger geboorteoverschot en dat zou op de hele lange termijn (over vijftig tot honderd jaar) van betekenis kunnen zijn. Inderdaad is dit effect er. Maar zelfs volgens de - vanuit westers perspectief bezien - meest ‘pessimistische’ bereke-

⁵¹ In het *Reformatorisch Dagblad* hebben verschillende artikelen gestaan onder het motto islamisering. Nog immer is de term regelmatig in de kolommen te vinden. De onheuse kwalificaties die bijvoorbeeld iemand als Elsbeth Etty uitstrooit over christelijke politiek maakt voorzichtig om termen als dit te gebruiken. Juist mensen die weten wat godsdienst en religie persoonlijk kan betekenen, moeten voorzichtig zijn in hun woordkeuze. Zie ook Kars Veling, *Nederlands Dagblad*, 25-7-2008.

⁵² Het was lange tijd gebruikelijk om te denken dat de islam haar tijd heeft gehad. Iemand als Bernard Lewis, een uitnemende kenner van de islam, heeft hier steeds voor gewaarschuwd.

⁵³ Dr. H. Jansen, *Islam voor varkens, apen, ezels en andere beesten* (2008).

ningen (het geboortecijfer blijft hoog en alle kinderen blijven trouw islamiet) is er geen sprake van een meerderheidsituatie ergens in de 21^e eeuw. In de verste verte niet! Bovendien blijkt uit recent onderzoek dat islamieten krachtig seculariseren. Het kindertal groeit helemaal niet bovengemiddeld en van de 850 duizend moslims in ons land zijn er eigenlijk maar 200 duizend echt religieus. Dus ook dat effect – zo het er al is – is beperkt. Dan nog de gedachte dat gepassioneerde minderheden veel invloed kunnen hebben. Ook dat effect is maar ten dele, want heel veel moslimjongeren ‘worden steeds minder gelovig’ en bovendien is de islamitische minderheids-groep in Nederland verre van homogeen. De tegenstellingen tussen Turken en Marokkanen zijn groter dan de overeenkomsten in godsdienstige zin. Dus de invloed van de islam is niet afwezig, maar moet wel in het juiste licht worden gezien. Het is vooral een kleine minderheid van radicale figuren die zorgen baart en de openbare orde kan verstoren. Overigens geldt dat ook als we de islam in meer internationaal licht bezien. Ook daarover worden soms ernstige zaken gemeld. Uiteraard moeten we het moslimterrorisme niet onderschatten en ook niet ontkennen dat de islam oproept tot geweld tegen ongelovigen. Toch blijft de vraag klemmen naar de werkelijke invloed van de islam in de moderne wereld. Hoeveel moslims zijn er bereid en in staat om de wapens tegen het westen op te nemen? Soms worden hierover apocalyptische toekomstbeelden getekend. Er wordt gesproken over botsende beschavingen. Sommigen trekken een parallel met Hitler-Duitsland. Ook toen was er een gewelddadige ideologie die botste met de westerse beschaving. Toch gaat de vergelijking op het punt van de daadwerkelijke mogelijkheden mank. Hitler, dictator en opererend vanuit een consequente ideologie, verkreeg in de jaren dertig van de vorige eeuw de beschikking over de op een na grootste economie van de wereld en het beste leger ter wereld. Hij was gewelddadig en had de instrumenten om zijn ideeën in daden om te zetten. Dat ligt voor de moslimwereld aan het begin van de 21^e eeuw totaal anders. Het militaire en industriële vermogen van moslimlanden is aan het begin van de 21^e eeuw nog niet een fractie van hetgeen de westerse wereld

⁵⁴ Bruto Nationaal Product (BNP) is een indicator voor het militaire en industriële vermogen van een land. Voor 2006 was het mondiale BNP volgens het IMF 48 biljoen. 13 biljoen (27 procent) hiervan werd geproduceerd in de USA. Japan was een goede tweede met 4 biljoen (8 procent). Duitsland en China komen beiden uit op 3 biljoen. In Nederland komen we uit op 0,7 biljoen. Het eerste islamitische land op deze lijst is Turkije met 0,4 biljoen. Indonesië zit op 0,3; Iran op 0,2 en Egypte op 0,1. Ondanks de enorme olieopbrengsten genereren de islamitische landen maar een fractie van het wereldwijde BNP.

ter beschikking staat. Het bruto nationaal product van een groot en islamitisch land als Egypte is in totaliteit vele malen minder dan een klein industrieel land als Nederland.⁵⁴ Niet voor niets weet een land als Israël reeds decennia lang stand te houden tegen de omringende landen. Gelet op de huidige krachtsverhoudingen in het Midden-Oosten zal dat de komende decennia ook niet veranderen. Kortom, de islam is zeker een potentieel gevaar met een gewelddadige ideologie, maar gelijkwaardig aan de westerse macht is het zeker niet. En het is zeer de vraag of het dat ooit zal worden. Terreur is het wapen van de machtelozen!

7.6 Conclusies

Ik ga deze summier bijdrage afronden. Een drietal opmerkingen is van belang.

1. Het antwoord op de seculiere samenleving. Sommigen bepleiten een principiële aanvaarding van de neutrale, onpartijdige staat, vooral om erger te voorkomen. Voordeel van een dergelijke visie is dat er voor allen op gelijke wijze en onder dezelfde voorwaarden ruimte is in het publieke domein. Nadeel ervan is dat neutraliteit logisch gezien ten diepste niet mogelijk is en ook de meest consequente neutraliteit ten slotte een vooropgezette ideologische gedachte is die kan uitgroeien tot de dictatuur van de meerderheid of zelfs minderheid. Ergens blijft er een morele verankering noodzakelijk van staat en samenleving. Groen bepleitte daarom in de 19^e eeuw een tactische aanvaarding van de neutrale staat. Dit om te voorkomen dat de staat een bepaalde ideologie dwingend aan de samenleving oplegt volgens de gedachte dat de overheid weet wat goed is voor de onderdanen. Het praktische standpunt van Groen kan ook vandaag zijn nut bewijzen. De gelijkheidsideologie krijgt meer en meer dwangmatige trekken, waartegen verzet geboden is. Een beroep op de godsdienstige en ideologische onpartijdigheid van de staat zou dienstig kunnen zijn om in de publieke ruimte ook voor christenen vrijheid te claimen. Maar voor wie de zogenaamde neutrale staat accepteert, wordt meteen de vraag urgent welke ruimte er dan nog overblijft voor het bedrijven van *christelijke* politiek. Op dit punt is verdere doordenking nodig, met name over zaken als de geestelijke vrijheid en de tolerantie jegens minderheden.

Daarbij mag de orde en vrede in de samenleving niet uit het oog worden verloren.

⁵⁵ Gert Jan Segers, ‘Tja, dat houden we toch niet tegen’, *Nederlands Dagblad*, 17 juli 2008.

Want het bij wet opleggen en uitvoeren van – op Bijbelse gronden als heilzaam aangeprezen - maatregelen, denk bijvoorbeeld aan sluiting van alle abortusklinieken, kan in een overwegend seculiere samenleving tot chaos leiden. En dat maakt de marges voor echt christelijke politiek wel heel smal.

2. In de tweede plaats de islam als niet-christelijke religie. Klip en klaar kan en mag duidelijk worden gemaakt dat het hier gaat om een valse religie. Op het terrein van de strijd der geesten is er een onverzoenlijke tegenstelling tussen Christus en de afgoden en niet-goden. Dat neemt echter niet weg dat het samenleven wel om ordening vraagt. Islamiëten zijn in onze samenleving gekomen. Net als alle anderen hebben zij burgerrechten. Terecht is in de recente SGP-nota over de islam opgemerkt dat er geen sprake kan zijn van tweederangs burgerschap. En laten we eerlijk zijn: gedwongen sluitingen van moskeeën brengt de maatschappelijke vrede niet dichterbij en kan moeilijk gezien worden als een bijdrage aan de vermindering van de radicalisering. Uiteraard betekent dit niet dat alles kan en mag en dat de overheid door middel van belastinggeld op dit punt allerlei steuntjes in de rug moet gaan geven. We zouden op dit punt ook gerust nee kunnen verkopen.⁵⁵ Het is echter wel geboden om voorzichtig te zijn met de alom heersende liberale islamkritiek. Deze kritiek beweegt zich vaak op terreinen (te denken valt aan homoseksualiteit, man-vrouwverhouding, de waarheidsvraag, de doodstraf, et cetera) waarop Bijbelvaste christenen weliswaar inhoudelijk andere standpunten innemen, maar waarin ze ook niet meekunnen in de heersende seculiere cultuur. Bijbelgetrouwe christenen horen in de bestrijding van de islam niet thuis in het seculiere kamp.

3. Ten slotte de multiculturele samenleving en het alom aanwezige pluralisme. Gelet op het Bijbelse getuigenis kan een waar christen hier moeilijk vrede mee hebben. De seculiere staat en de dreiging van de islam hebben iets benauwends en bedreigends. Bovendien gaan allen die niet in Christus geloven verloren. Paulus spreekt en schrijft wenende over de vijanden van het kruis van Christus. In deze wereld met haar krachtige dreigingen verkeert elke ware christen als een pelgrim die een herberg bewoont. Dat is echter niet het enige en laatste woord. Een christen mag weten dat het Pasen is geweest. Hij leeft en handelt vanuit de wetenschap dat de machten reeds zijn overwonnen. En in dat licht is de huidige situatie ook een uitdaging.

Zoals Paulus ooit in het zondige Korinthe het blijde nieuws bracht van Christus' opstanding en de Heere veel volk in die stad had, zo blijft het ook vandaag de dag een roeping om als een zoutend zout in staat, kerk en samenleving te staan. Dat brengt ons echter op het terrein van de kerk. De boeken van bijvoorbeeld Rodney Stark laten zien dat het onmogelijke mogelijk is bij God. En om in Nederland te blijven, het hele oeuvre van iemand als dr. W. Aalders blijkt nog steeds van een indringende actualiteit te zijn. De kerk mag haar roeping aan het begin van de 21^e eeuw niet verzuken. Maar dan moet de kerk wel kerk zijn, en zullen christelijke mensen wel waarsachtig christen moeten zijn. En wellicht is dat het diepste probleem waarvoor we aan het begin van de 21^e eeuw staan. Waar blijft de kerk en waar het oprechte christelijke leven? Wellicht is dat onze grootste verlegenheid anno 2008.

Ds. W. Visscher is predikant van de Gereformeerde Gemeente te Amersfoort.

Integratie, godsdienst en tolerantie

Mr. G. Holdijk

Dat de massale immigratie van niet-westerse allochtonen gedurende de afgelopen dertig jaar voor aanzienlijke en hardnekkige problemen heeft gezorgd, vooral in de grote(re) steden, is een hard gegeven. Onder alle kabinetten gedurende die periode is de stroom aangehouden en zijn de problemen op het gebied van onderwijs, arbeidsparticipatie en criminaliteit toegenomen. De laatste jaren komt daar als gevolg van terreuracties uit moslimkringen het veiligheidsprobleem bij. We vatten de genoemde problemen samen onder de term integratieproblematiek. De onderscheiden kabinetten meenden de schadelijke effecten van falende integratie te lijf te kunnen gaan met steun- en hulpverlening, in de hoop op een kleurrijke en multiculturele samenleving, zogezegd een pacificatiepolitiek. Die politiek sorteerde weinig, althans onvoldoende effect. De samenleving, dus ook de autochtone bevolking, ondergaat de gevolgen van dit tekortschieten. De angst voor aanslagen komt daar sinds 11 september 2001 nog bij. Anti-terreurmaatregelen beperken de rechten en vrijheden van burgers. In zoverre heeft de islamitische terreurdreiging reeds 'succes' gehad.

De terreuracties en vormen van eigenrichting (onder andere eerwraak) hebben ons erbij bepaald dat het integratieprobleem culturele en religieuze wortels heeft: beschavingen botsen. De neutrale overheid weet daar geen raad mee. De poldercultuur blijkt hier niet te werken. Respect is het toverwoord en als bezweringsformule geldt: 'Alle godsdiensten zijn in de kern gelijk, maar met elke godsdienst kan verkeerd worden omgegaan.' Onduidelijk blijft ook wat men van allochtonen eist: sociale integratie als staatsburger of (ook) culturele integratie dan wel assimilatie. Soms hoort men zelfs de eis van wederzijdse integratie stellen; autochtonen zouden zich ook aan de allochtonen moeten aanpassen. De overheid zet haar actie in op burgerschapsvorming; onder andere via de school, op gevaar af van staatspaternalisme en -pedagogiek, in de hoop dat religie aan de sociale cohesie zal bijdragen.

Tegelijkertijd ontstaat van seculiere zijde protest tegen wat islamitisch en christelijk fundamentalisme wordt genoemd. Religie werkt onverdraagzaamheid in de hand, zo luidt de stelling. Uiteraard is iedereen vrij om ergens in te geloven, maar dat moet wel

beperkt blijven tot de privésfeer. Gelovigen moeten zich laten welgevalen dat de seculieren hen hierbij de maat nemen. De vrijheid van meningsuiting acht men belangrijker dan de vrijheid van godsdienst. Het verbod op godslastering moet daarom verdwijnen. Het non-discriminatiebeginsel wordt boven andere grondrechten gesteld. Scheiding van religie en politiek plus een radicaal vrijheids- en gelijkheidsdenken vormen de kernelementen van de seculiere geloofsbelijdenis. De voortschrijdende secularisatie moet doorgaan; verlichting zal uitkomst brengen, zo meent een groot deel van de verlichte, seculiere elite.

De progressief liberalen hadden geen enkele moeite met de immigratie – zij hadden er weinig last van. Maar nu komt men in aanvaring met moslimgemeenschappen (en orthodoxe christenen), die niets voelen voor een secularistisch getinte verlichting. Men eist aanpassing aan de Nederlandse cultuur, maar moet tegelijk bekennen niet te weten wat de identiteit van Nederland is. Integratie als staatsburger vereist loyaliteit aan de liberale kernwaarden als vrijheid en gelijkheid, democratie, rechtsstaat, mensenrechten en de scheiding van kerk en staat, al moet men ook erkennen dat dit geenszins specifiek Nederlandse waarden zijn.

Echter, ook deze eisen botsen met de islamcultuur die geen scheiding van kerk en staat kent, net zo min als vrijheid van godsdienst. Ook de vrijheid van meningsuiting wordt anders opgevat dan door de Nederlandse wetgever en rechter, want bij conflicten met andersdenkenden staan niet overleg en vrede centraal, maar onderwerping langs politieke of gewelddadige weg. De islamcultuur hanteert ook andere normen op seksueel gebied en verwerpt de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Waar ter wereld honoreert een islamitisch bewind onverkort de rechten en vrijheden die in een democratische rechtsstaat naar westers model gewaarborgd zijn? Integratie in onze seculariserende, heidens ogende cultuur zal op verzet stuiten.

Zo constateren we een integratieproblematiek die op politiek niveau leidt tot tegenstellingen tussen de moslims en de Nederlandse samenleving, tussen seculiere liberalen en religieuze orthodoxie. Gevoelens van verwarring, onzekerheid, bedreiging, vervreemding, maar ook van verzet komen openbaar. Het wij-zij denken, gevoed door wantrouwen, heeft de kop opgestoken. Van wederzijds respect en acceptatie in algemene zin kan

moelijk worden gesproken. Zo blijken weinig Nederlanders het gevoel te hebben dat ze kunnen zeggen wat ze willen, op het gevaar af voor racist te worden uitgemaakt of wegens discriminatie te worden aangeklaagd. Uit een recent onderzoek (juni 2008) van de tv-rubriek *Netwerk* en het Nederlands Dagblad blijkt dat bijna 60% van de Nederlanders denkt dat de islam over veertig jaar minstens zo bepalend is voor het aanzien van Nederland als het christendom nu. Ongeveer evenveel mensen noemen de groei van het aantal moslims bedreigend voor de Nederlandse cultuur en voor de godsdienstvrijheid in het land. Tweederde van de ondervraagden is het (helemaal) eens met de stelling dat er een stop moet komen op de bouw van grote, gezichtsbepalende moskeeën in Nederland. SGP-stemmers zijn het bovengemiddeld (87%) eens met die stelling. Onderzoek als dit lijkt erop te wijzen dat de geleidelijke mentale en institutionele islamisering als een grotere bedreiging wordt ervaren dan het terroristische geweld. Er tekenen zich echter twee fronten af: niet alleen de islam, maar evenzeer de progressief-liberale seculariteit. Zowel het extreme vrijheidsdenken, dat het individu autonoom verklaart, als het ideologische gelijkheidsdenken roepen weerstand op. Het radicale vrijheidsbeginsel, waarbij zelfontplooiing en zelfbeschikking centraal staan, leidt tot normloosheid in de moraal of tot voor de samenleving schadelijke normen. Het dominante gelijkheidsbeginsel ontzegt godsdienstige minderheden de vrijheid en het recht om verschil te maken waar de meerderheid dat niet doet. Dat riekt naar tirannie en dictatuur.

Maar wat moet of kan de rol van de overheid zijn om de spanningen te reduceren? In de eerste plaats moet ze het recht handhaven, en dat niet selectief. In de tweede plaats moet ze, óók krachtens de beleden neutraliteit, de grootste terughoudendheid betrachten in het opleggen van de eigen ideologische opvattingen, en minderheden tot hun recht laten komen - dus de pluriformiteit van de samenleving aanvaarden. In de SGP-visie is de overheid krachtens artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis gehouden zowel de christelijke kerk als zodanig én in organische zin te beschermen en tevens antichristelijke opvattingen tegen te gaan.

Vanouds was het een essentieel liberaal beginsel om in een democratie (kleine) minderheden de ruimte te geven. Wanneer dat beginsel losgelaten wordt of in de verdrukking komt, zouden christenen krachtens het Evangelie hun stem moeten verheffen. De democratische rechtsstaat verdient immers duurzame bescherming tegen ideologieën of

godsdiensten die willekeur of repressie uitoefenen jegens andersdenkenden. Tolerantie, het derde element in de trits vrijheid – gelijkheid – broederschap, is niet: niets zeggen waaraan anderen aanstoot kunnen nemen. Tolerantie is oorspronkelijk: het gedogen van uitlatingen of handelwijzen die je pijn doen, maar die je, gegeven je machtspositie, zou kunnen verbieden of onderdrukken. Die houding past een ieder en is voorwaarde voor het beheersbaar houden van tegenstellingen. Integratie betekent niet dat we allemaal vrienden van elkaar moeten worden. Sociale integratie mag van autochtonen en allochtonen gevergd worden. Culturele integratie, langs vreedzame weg, zal wellicht een proces van generaties zijn.

Mr. G. Holdijk is voorzitter van de SGP-fractie in de Eerste Kamer van de Staten-Generaal, lid van de Provinciale Staten van Gelderland en voorzitter van de redactie van *Zicht*.

Op naar een EU zonder statelijke pretenties!

Drs. B. Belder & drs. D.J. Diepenbroek

Deze jubileumbundel verschijnt op een voor de Europese Unie bijzonder interessant moment. Na het Ierse 'nee' tegen het Verdrag van Lissabon is het hoognodig dat de Unie de balans opmaakt. Hoe is het immers mogelijk dat een project waarover de Europese staats- en regeringsleiders en de nationale parlementen zo enthousiast zijn zo lauw of zelfs negatief ontvangen wordt door de burgers van de EU-lidstaten?

Hiermee raken wij direct aan de vraag welke belangrijke ontwikkeling er op dit moment aan de gang is in Europa.

Deze ontwikkeling is in onze ogen de uiteenlopende waardering van het Europese integratieproject tussen de politici en de burgers van de lidstaten. Van een kloof tussen Europa en de burger is slechts indirect sprake; de kloof bestaat veeleer tussen de burger en zijn eigen politieke vertegenwoordiging in parlement en regering. Europa is immers geen anonieme macht, die onafhankelijk van de lidstaten bevoegdheden naar zich toetrekt. De EU heeft slechts bevoegdheden, waar de lidstaten bereid zijn deze vrijwillig over te dragen naar Europees niveau.

Deze kloof laat zich duidelijk illustreren met het Ierse 'nee' en, in het verlengde daarvan, het Franse en Nederlandse 'nee' bij de referenda in 2005. De lidstaten die in 2005 en 2008 voor parlementaire goedkeuring van het nieuwe EU-verdrag hebben gekozen, hebben dit verdrag met overgrote parlementaire meerderheid goedgekeurd. Hoe anders lag dit in Ierland anno 2008 en in Frankrijk en Nederland anno 2005. In die landen was eveneens een (ruime) parlementaire meerderheid voor het nieuwe verdrag, terwijl de bevolking een duidelijk 'nee' liet horen.

Dit wil niet zeggen dat de SGP haar afwijzende houding ten aanzien van referenda moet herzien. Wat de SGP wel moet doen, zowel nationaal als in het Europees Parlement, is lering trekken uit dit 'nee' van de burger. De Ierse bevolking heeft in onze ogen goed gezien dat de inhoud van het Verdrag van Lissabon voor zeker 95 procent overeenstemde met de inhoud van de Europese Grondwet. Wat de Europese Unie, de lidstaten en de politieke partijen in die lidstaten te doen staat, is een grondige bezinning op de

toekomstige koers van de Unie. In het vervolg van deze column willen wij daar graag een eerste aanzet voor geven.

Het blijft van groot belang te benadrukken dat de Europese Unie een (soms vergaand) samenwerkingsverband is van de lidstaten. Op sommige beleidsterreinen hebben de lidstaten hun bevoegdheden overgedragen naar Europees niveau, terwijl op andere terreinen de lidstaten eindverantwoordelijk zijn. Deze dubbele karakterisering van de Unie staat op gespannen voet met de tendens in zowel de Europese Grondwet als het Verdrag van Lissabon. Deze verdragen voorzien de Unie van een statelijke karaktertrek, die vooral tot uiting komt in een Europese president en een eigen minister van Buitenlandse Zaken, voorzien van een Europese diplomatieke dienst.

Het Verdrag van Lissabon toont overduidelijk dat het niet voldoende is om de zogenaamde 'grondwettelijke elementen' uit de tekst te verwijderen. Het gaat er primair om deze grondwettelijke of statelijke structuren uit de tekst te verwijderen. De Europese Unie doet er in onze ogen goed aan het Verdrag van Lissabon terug te trekken en grondig te bestuderen op deze statelijke structuren. Dit is sowieso geen overbodige exercitie, gezien de actuele debatten in de constitutionele commissie van het Europees Parlement. Daar wordt reeds voor inwerkingtreding van het verdrag de vrees uitgesproken dat de nieuwe EU-president te veel macht krijgt, waardoor het evenwicht binnen de EU verstoord dreigt te raken.

De Unie moet zich de komende tien jaar ontwikkelen in een Unie die herkenbaar is voor haar burgers. Een Unie die zich niet wil aandienen als een substituut van de lidstaten, maar als een soms maar al te welkome aanvulling op die lidstaten.

De SGP moet de komende tien jaar deze tweeledige boodschap in haar EU-beleid laten doorklinken. De Unie is enerzijds waardevol. Veel beleidsterreinen kunnen niet langer uitsluitend nationaal behandeld worden. Dan denken we niet alleen aan het huidige takenpakket, zoals verwoord in het Verdrag van Nice. Dan denken we zeker ook aan nieuwe taken op gebieden als immigratie en energiebeleid. De Unie is anderzijds een bedreiging voor de legitieme rol van de lidstaten als eindverantwoordelijke op gebieden als buitenlands beleid en defensie.

De SGP moet blijven aandringen op een nieuw Europees Verdrag, waarin de (nieuwe) bevoegdheden van de EU goed worden geregeld binnen een slagvaardig stelsysteem in de Raad. Een meer dan goede basis daarvoor biedt het Verdrag van Lissabon zeker wel. Dit verdrag moet echter resoluut ontdaan worden van alle statelijke pretenties en structuren. Die fungeren uiteindelijk alleen maar als ballast voor een echt adequaat Europees beleid.

Drs. B. Belder is lid van het Europees Parlement namens ChristenUnie en SGP en drs. D.J. Diepenbroek is beleidsmedewerker van de Eurofractie ChristenUnie-SGP.

8. Met het oog op morgen

Erfenis, erflaters en erfgenamen van de SGP

Drs. H.J. Nijnsink & J. Kloosterman

8.1 Inleiding

‘Op weg naar honderd jaar SGP’, zo luidt de titel van deze bundel. Hoe zal de SGP er over tien jaar uitzien? Welke positie nemen de staatkundig gereformeerden dan in het politieke krachtenveld in? Wordt de SGP steeds kleiner? Spreekt ze steeds minder tot de verbeelding van reformatische christenen? De toekomst van de Staatkundig Gereformeerde Partij ligt in Gods handen, maar is aan mensen gegeven. Daarom dragen we onze volle verantwoordelijkheid om het staatkundig gereformeerde denken vast te houden. De toekomst van de SGP zal daarom afhangen van twee belangrijke gegevens: de erfenis van de erflaters - de huidige generatie bestuurders en politici - en de wijze waarop de erfgenamen in de toekomst met deze erfenis omgaan. Een erfenis kan door nieuwe generaties verkwanseld worden, wanneer zij hun plicht niet verstaan om talenten en vaardigheden in te zetten om goede dragers en vertolkers te zijn. Net zo belangrijk is het vertrekpunt: in welke conditie verkeert de nalatenschap; wordt de erfenis goed en begrijpelijk doorgegeven? Erfenis en erfgenamen zijn, naar de mens gesproken, scharnierpunten voor een vitale SGP in de toekomst. Het zijn variabelen waarop wij zelf invloed uitoefenen. Externe factoren zullen de partij ook beïnvloeden en vormen. Door deze interne en externe processen wordt voor nieuwe generaties de speelruimte ingekaderd.

Steeds hebben elkaar opvolgende generaties aan de SGP gebouwd. Sinds de oprichting van onze partij werd de erfenis doorgegeven. Steeds waren er jonge generaties die betrokken werden bij de wereld van de SGP. Soms was er betrokkenheid tussen generaties, soms onbegrip. Een 75-jarige geschiedenis van jongeren binnen de partij – de SGP-jongeren vierden in januari 2009 hun 75^e verjaardag – laat in elk geval zien dat jongeren zeker meetelden, maar zelf ook oog hadden voor de waarde van de

antwoorden die de staatkundig gereformeerden gaven op vragen en problemen in de samenleving. Grond ligt er niet in de partij, maar in Gods wijsheid, geopenbaard in Zijn Woord. Dat geeft richting voor het inrichten en besturen van de samenleving. Ook nu is dat het geval. Een belangrijke vraag in dit verband is: hoe blijven de SGP en jongeren wederzijds op elkaar betrokken in de toekomst?

8.2 Jongeren in de SGP

In onze traditie speelt het gegeven van ‘overdracht en inscherpen’ van het ‘opkomende geslacht’ een belangrijke rol. Dat begint al in de Bijbel. Psalm 78 spreekt daar bijvoorbeeld over. Het is belangrijk dat jongeren betrokken raken, omdat de zorg voor de kerk en de samenleving, spreekwoordelijk, morgen op hun schouders rust. Jeugdparticipatie is ‘met het oog op morgen’⁵⁶ waardevol. Dat is de ene kant. De andere kant is het verhaal dat jongeren zélf hebben. Jongeren hebben wat te vertellen. Een frisse blik, creatieve ideeën, denkkracht, vitaliteit, draagkracht en leergierigheid zijn daarbij kenmerkend. Jong zijn is daarom bijzonder. De jeugd is ook een goede tijd, zo zegt de Bijbel ons. Het is een tijd waarin een mens gevormd wordt. Het is de periode waarin een mens de tijd krijgt om kennis te vergaren en zich bovenal te richten tot zijn Schepper. Juist in deze levensfase worden de kaders gevormd, kringen opvattingen en moraal gestalte.

Niemand twijfelt aan het belang van jongeren voor de SGP en de waarde die de jeugd heeft voor individu en organisatie. Maar jongerenparticipatie is een ander verhaal. De verhouding tussen de SGP en jongeren is niet altijd even goed geweest. Misschien is deze verhouding wel het best te vergelijken met het beeld van een flakkerende kaars. De urgentie van het betrekken van jongeren bij de partij, kerk of *civil society* is niet altijd even zichtbaar en hoorbaar geweest. Jongeren zelf, daarentegen, associëren de SGP niet gelijk met de termen ‘jong’, ‘fris’ en ‘open minded’. De SGP heeft juist geen jong, fris imago. Hoewel onterecht, wordt ze vaker gekenmerkt als ‘oubollig’. Dit imago heeft de SGP voor een deel aan zichzelf te wijten. Toch heeft de SGP de oudste en grootste Politieke Jongerenorganisatie (PJO) van Nederland. De

⁵⁶ Een verwijzing naar het radioprogramma ‘Met het Oog op Morgen’ van de NOS, waarin elke dag om 23:00 uur een brug wordt geslagen tussen vandaag en morgen in het nieuwsverzicht. Het geeft een terugblik en werpt een blik vooruit.

moederpartij – Gerdi Verbeet (voorzitter van de Tweede Kamer) sprak op de SGP-jongerendag van 2008 over ‘vaderpartij’ – is met haar negentigjarig bestaan bijna zestien jaar ouder. In de geschiedenis van de staatkundig gereformeerde politiek hebben deze cijfers alleen nooit in die verhouding gestaan. Anders gezegd: de kloof tussen jongeren en de SGP is altijd groter geweest dan zestien jaar. Jongerenparticipatie is niet alleen een links onderwerp zonder *sense of urgency*, maar een noodzaak voor een vitale, levendige partij die ambitie heeft en wil groeien. En dat willen we toch?

Bij de oprichting in 1934 leek de SGP-jongerenorganisatie in niets op de SGP-jongeren van nu. Landelijk Verband van Staatkundig Gereformeerde Studieverenigingen (LVSGS) was de naam. Na de oorlog maakte - samen met de SGP - ook de LVSGS een doorstart. In deze begintijd organiseerde de LVSGS twee keer per jaar een vergadering waar een spreker een toespraak hield. Ook werden ‘stukken uit de geschriften van oude gereformeerde vaders, behelzende de verhouding Kerk en Staat’ uitgegeven. Geld hiervoor kwam uit het Jubileumfonds dat vanaf 1948 de veelzeggende naam ‘Ds. Kersten en Ds. Zandt Serie’ droeg.⁵⁷ Behalve dit was er weinig activiteit, los van de veelgeprezen, plaatselijke studieverenigingen. Het jaar 1961 markeerde een omslag. Marinus Golverdingen speelde als nieuw verkozen bestuurslid een belangrijke rol in de opleving. Fred van Lieburg noemt deze opleving een ‘vernieuwingsbeweging binnen de SGP’. Volgens hem groepeerde er zich in de jaren zestig rond het blad *Ons Contact* - al gauw ‘Onderling Kontakt’ genoemd - een ‘linkse’ groep die kritiek uitte op de koers van de partij. “Vooral jongeren verlangden een meer eigentijdse vertolking van de Bijbelse beginselen en een meer professionele aanpak van het politieke bedrijf”⁵⁸, tot zover Van Lieburg. Uit een brief van Golverdingen blijkt dat hij meer activiteit wilde, meer studieverenigingen, om te voorkomen dat jongeren - ook toen - weg zouden lopen. Golverdingen: “Moeten we dan maar passief toezien, dat vele jonge mensen uit onze kringen met open armen ontvangen worden door de Arjos of J.O.V.D.?” De slag om de jeugd was begonnen. De activiteiten van de studieverenigingen breidden zich onder hoede van het jeug-

⁵⁷ J. Kol, *Terugblik met het oog op de toekomst. 60 jaar jongerenwerk binnen de SGP* (Alblasserdam 1994), pag. 16-17.

⁵⁸ F.A. van Lieburg, ‘Dominee Kersten’ in: George Harinck, Herman Paul en Bart Wallet (red.), *Het gereformeerde geheugen* (Amsterdam 2008).

dige bestuur uit, met als doel: kadervorming; zodat jongeren, als ouderen van morgen de staatkundig gereformeerde beginselen konden vertolken. Jan Mulder spreekt van een 'fris' geluid waardoor veel jongeren zich abonneerden op *Ons Contact*.⁵⁹ Sinds de jaren zestig groeiden de SGP-jongeren naar volwassenheid en volgen zij, weliswaar kritisch, de koers van de SGP, maar altijd vanuit de grondtonen van loyaliteit en betrokkenheid.

8.3 Betrokkenheid

Er zijn enerzijds momenten aanwijsbaar in de geschiedenis van de SGP dat interesse van jongeren voor de politiek en boodschap van de SGP positief ontvangen werd. Maar soms werd jeugdige betrokkenheid ook als een bedreiging gezien. In ieder geval is - terecht of onterecht - het beeld ontstaan dat jongeren binnen de SGP vooruitstrevend zijn. Nu past vernieuwend en origineel denken wel bij jongeren. Het is alleen wel steeds de vraag hoe jongeren blijvend betrokken kunnen worden, ondanks verschillen. De samenleving wordt gekenmerkt door een hoge graad van discontinuïteit. Iets waar jongeren makkelijker op lijken te reageren dan ouderen. Op het eerste gezicht klopt dat ook. Een recent boek over de jongeren met de veelzeggende titel *Generatie Einstein* schetst tegen het heersende paradigma in een beeld over de nieuwste generatie in Nederland. Jongeren weten beter met moderne communicatiemiddelen om te gaan. Ze netwerken sneller en slimmer dan hun ouders dat doen.⁶⁰ Tegelijkertijd is deze opkomende generatie jongeren meer dan de vorige generatie op zoek naar 'zingeving'.

De schrijvers van *Generatie Einstein* namen een overzicht op met de verschillen in instelling tussen drie opeenvolgende generaties, de 'Babyboomers', 'generatie X' en 'generatie Einstein'. De laatste en jongste generatie staat positief in het leven. Ze is opgegroeid met economische groei en welvaart. Opmerkelijk genoeg koppelt de nieuwste generatie, en dat is voor de SGP belangrijk, traditionele waarden en seri-

eusheid aan een uitstekend toekomstperspectief.⁶¹ Het lijkt erop dat dit beeld ook geldt voor reformatorische jongeren, weliswaar gekleurd door het eigen godsdienstige klimaat. Toch kan dit overzicht overgezet worden. 'Refo-jongeren' hebben een duidelijke eigen identiteit, waarin persoonlijk geloof en ontwikkeling belangrijk zijn. Ze kennen van huis uit een vaste basis als het om zingeving gaat, maar zijn wel nadrukkelijk op zoek naar authenticiteit en duidelijkheid. Aan voorbeeldgedrag en identificatie is daarom grote behoefte. Tegelijk is het zorgelijk dat jongeren fragmentarisch zijn ingesteld en steeds duidelijker een binding met de eigen traditie missen. Op dit punt kunnen zij veel van ouderen leren. Ouderen en jongeren kunnen juist samen deze kloof 'overbruggen' - het thema van het 75-jarig jubileum van de SGP-jongeren. Overbruggen kan. Juist jongeren zijn op zoek naar zingeving en idealisme in een wereld die geregeerd lijkt te worden door het moment, en met een beschaving die steeds meer van haar culturele verbeelding verliest.⁶² Juist jongeren groeien op in een paradigma van cultuurrelativering, globalisering en culturele, maatschappelijke en politieke - misschien voor christelijke jongeren ook religieuze - vervlakking. Jongeren kunnen een schat aan betekenis vinden bij oudere generaties. En oudere generaties kunnen veel doorgeven. In een open verhouding is de overdracht van beginselen en waarde(n)volle tradities goed mogelijk. Naast het spreken moet de oudere generatie de jongere ook laten zien hoe het moet. Met een open vizier present zijn in de samenleving. Het zou goed zijn als dit, bijvoorbeeld heel concreet binnen kiesverenigingen, meer gebeurt.

Betrokkenheid is niet langer vanzelfsprekend. Zeker niet voor jongeren. Als reactie op de moderniteit en de in hoog tempo veranderende samenleving, ontstond in de jaren zeventig de reformatorische 'zuil'. Het hoogtepunt van de reformatorische zuilvorming ligt achter ons. De vraag is zelfs relevant in hoeverre onze zuil vitaal of failliet is. Soms was, en is, zuilvorming een zegen. Soms leidt het vooral tot uitholling en 'veruitwendiging'. De vanzelfsprekendheid van de zuil is, zeker voor jongeren, voorbij. De SGP, decennialang baken in het midden van deze morele gemeenschap, is met de teloorgang van de zuil ook haar vanzelfsprekendheid kwijt en is slechts een optie geworden voor jongeren.

⁵⁹ J. Mulder, 'Het bestaan en voortbestaan van de SGP', in: W. Chr. Hovius e.a., *Van Goedertierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij, 1918-1993* ('s-Gravenhage 1993), pag. 13-80, aldaar pag. 54.

⁶⁰ J. Boschma en I. Groen, *Generatie Einstein, slimmer, sneller en socialer. Communiceren met jongeren van de 21e eeuw* (Amsterdam 2007), pag. 9-11.

⁶¹ Boschma en Groen, *Generatie Einstein*, pag. 15-16.

⁶² De Engelse historicus en cultuurfilosoof Roger Scruton heeft in zijn nieuwste publicatie gewezen op de vervlakking in de westerse samenlevingen en het verval van de westerse beschaving. Zie: Roger Scruton, *Culture counts: faith and feeling in a world besieged* (Oxford 2007).

Eenheid en verdraagzaamheid zijn juist nú nodig om jongeren (terug) te winnen. De ‘strijdbijl’ en de ‘guillotine’ kunnen gerust naar de schroothoop. Een intern verdeelde partij, waarin ‘huisgenoten des geloofs’ lichtvaardig geoordeeld worden, is geen uitnodiging voor de nieuwe generatie. Juist nu moet er eenheid zijn. Geen overeenstemming op alle punten, maar een open debat in verdraagzaamheid tot elkaar. Dan kan het debat beginnen over echt belangrijke thema’s waar de partij voor staat. Jong en oud, samen moeten we vooral kijken naar waar we het met elkaar over eens zijn. De hoofdlijnen van het staatkundig gereformeerde denken moeten klip en klaar eigentijds verwoord worden om ze goed te kunnen delen en doorgeven. Illustraties van de politieke consequenties hiervan vragen om een goede ‘vermarkting’. Om beter en meer in beeld te zijn bij jongeren moeten we *marketing en policy* hand in hand laten gaan, juist dan krijgt de inhoud van de woorden krachtige betekenis en krijgen jongeren zélf ook ideologisch houvast in deze tijd. Kerkelijke verscheidenheid en de bijbehorende bandbreedte in denken in onze SGP-achterban mag daarbij geen leidend motief zijn of worden.

8.4 Gedachtegoed

Om jongeren te trekken moet de SGP in ontwikkeling blijven. Telkens weer zullen we onze standpunten tegen het licht van de tijd en samenleving moeten houden om te weten welke toon en argumentatie we het best kunnen kiezen, zonder ook maar iets af te doen van ons fundament. De dynamiek van een snel veranderende wereld vraagt om een actief anticiperende houding. Overigens is de partij in haar negentigjarig bestaan een partij in ontwikkeling geweest. Meest essentieel is hierin het ‘verhaal’ dat de SGP heeft voor de samenleving. Om de interesse van jongeren te wekken doet de SGP er goed aan juist de grote thema’s van deze tijd op te pakken. Dit zijn de ‘nieuwe sociale kwesties’, zoals integratie, islam, onderwijs, maar ook klimaatverandering. Deze thema’s blijven de komende decennia hoog op de agenda staan en zijn morgen niet opgelost. De gevestigde politieke stromingen en partijen komen alle voort uit een tijd waarin de samenleving voor nieuwe problemen en kwesties werd geplaatst die schreeuwden om een oplossing, de zogenaamde sociale kwestie. Zo ontstond het liberalisme, rond het beginsel van individuele vrijheid. De sociaal-democratie stelde vooral het belang van arbeiders centraal en de christendemocratie ontstond rond het antirevolutionaire beginsel van ‘soevereiniteit in

eigen kring’. Hiermee reageerden de politieke stromingen op maatschappelijke ontwikkelingen die toen speelden. Nu, een kleine eeuw later, is er veel veranderd. Partijen, de SGP inclusief, zijn eerder geneigd vanuit de oude kaders te kijken naar de huidige kwesties, terwijl een nieuwe benadering nodig is om samen tot een voor ieder aanvaardbare oplossing te komen. Meer dan ooit hebben we wijsheid nodig. Het is moeilijk om in een dynamische samenleving te participeren en tegelijkertijd invulling geven aan het ‘vreemdelingschap’. Dat is een werk van genade en gebed. Maar er is meer. Het christendom raakte in de 20^e eeuw betrokken in tal van sociale conflicten.⁶³ Het christendom, zeker in haar culturele gedaante, had zeggingskracht. De SGP was weliswaar vanaf het begin slechts bedeed met een marginale positie. Toch had ze met haar boodschap, gegrond op de Bijbel, veel zeggingskracht, omdat mensen het verhaal van de SGP herkenden. In een postchristelijke samenleving bestaat dit referentiekader niet meer. Dit vergt een nieuwe doordinking en een voortdurende afweging. Het stelt de SGP in elk geval voor existentiële vragen die ze niet uit de weg kan gaan. In de eerste plaats de vraag naar de rol die de beginselen van de SGP – opgesteld in een andere tijd, maar gestoeld op de universele en tijdloze waarheid van Gods Woord – moeten krijgen in onze tijd. Betekent beginselvastheid dat alles wat voorheen geschreven en gesproken is door mensen niet losgelaten mag worden en nu nog altijd passend is? Is een beginsel statisch of dynamisch?

Guillaume Groen van Prinsterer – voor staatkundig gereformeerden een bron van inspiratie – gaf zijn beginsel niet op, maar accepteerde wel de neutrale staat, om erger – de antireligieuze staat – te voorkomen.⁶⁴ Dichter bij huis: de SGP heeft een openbare school met de Bijbel als ideaal, maar kiest voor de vrijheid van onderwijs om identiteitsgebonden onderwijs mogelijk te houden. Het is goed om idealistisch te zijn. Jongeren herkennen zich daarin. Maar een ideaalbeeld mag niet leiden tot onduidelijkheid en omslachtigheid over standpunten. Beginselpartij zijn, is meer dan getuigenispartij zijn, dat heeft de geschiedenis van de SGP wel geleerd. Een doordinking is nodig. Een steviger betrokkenheid van de kerk en politiek op elkaar kan ertoe leiden dat ze weer meer voor elkaar gaan betekenen. Kerken hebben vaak politiek-maatschappelijke kwesties doorgeschoven naar de partij en deze heeft zich

⁶³ P. van Rooden, *Religieuze regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland, 1570-1999* (Amsterdam 1996), pag. 202.

⁶⁴ Zie: J. van der Graaf, *Een land van minderheden. Tolerantie: vraagstuk en waagstuk* (Heerenveen 2008), pag. 65.

dit laten aanleunen. Het werkt alleen niet. Politiek is een zaak van: ‘hoe komen we samen tot een aanvaardbare oplossing voor problemen in onze samenleving?’ Hier heeft de SGP haar roeping en kan de kerk – juist getuigend en biddend – ondersteunen.

Nieuwe kwesties vragen om een andere benadering en insteek. Concreet: integratie en islamisering, als nieuwe sociale kwesties, laten de SGP niet links liggen. De opkomst van een nieuwe religie plaatste de SGP in een hoek van fundamentalisten, als zouden SGP’ers een soort ‘taliban op klompen’ zijn. Veel jongeren, binnen en buiten de reformatorische kring, denken dat het met de vrijheid van anderen passé is als de SGP het voor het zeggen zou hebben. De partij moet hier duidelijker over zijn. Laten we klare wijn schenken over de (theoretische) situatie waarin we twee derde van het parlement bevolken. Die explicitering geeft de illustratie van wie we zijn, hoewel niet alles te voorzien is.

8.5 Erfenis, erflaters en erfgenamen

‘Wie nooit durft te dromen, is geen realist’, zei David Ben-Gurion, de stichter van de staat Israël. De SGP is een partij met idealen, maar ook met realiteitszin. Het belijden ‘God de HEERE regeert’ is werkelijkheid. Juist in dat besef is dromen van een betere toekomst – als het koesteren van een ideaal – niet verkeerd. Bevlogen idealisme mag de SGP koppelen aan realisme. Dat is in essentie geen onmogelijke opgave, maar een combinatie die een partij nodig heeft om ook jongeren aan te spreken. Ons theocratisch ideaal raakt de realiteit en betekent dat we present willen zijn in deze samenleving. Erflaters hoeven niet schimmig te doen over een erfenis als ze vast overtuigd zijn dat deze kwaliteit heeft. Ook de erfgenamen, de jongeren, hebben een droom: voor en in de toekomst bouwen aan een vitale partij met een unieke boodschap en een heldere, duidelijke vertolking die steeds nieuwe generaties inspireert zich in te zetten voor het welzijn van de samenleving. Maar de menselijke maat is niet alles. Want Salomo zegt in Psalm 127: “Zo de HEERE het huis niet bouwt, te vergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan.”

Drs. H.J. Nijssink en de heer J. Kloosterman zijn respectievelijk jeugdwerkadviseur en voorzitter van de SGP-jongeren.

Milieubeleid in Oost en West

Drs. J.C. Bazen

Hij sprak er schande van. Het vervuilingsprobleem moest worden aangepakt. Vroeger, heel vroeger, in zijn jeugd was het water van de rivier kristalhelder en kon je er de vissen met de blote hand bijna uitpakken. Toen kwam het communisme en onder Dej en later Ceausescu gold het adagium ‘Rokende schoorstenen is vooruitgang’. Hij zag gedurende zijn leven de Mures-rivier achteruitgaan: het water werd troebel, er kwamen schuimvlokken op, de vis verdween en zwemmen was geen goed idee meer, als je tenminste gezond wilde blijven.

Het is het treurige verhaal van een van de partners van de Stichting Vormingsactiviteiten in Oost-Europa van de SGP. Deze stichting houdt zich sinds 1992 bezig met trainingsactiviteiten voor politici in voormalige Oostbloklanden. De stichting is ook actief in Roemenië, waar ze via verschillende kanalen cursussen aanbiedt. Tijdens een van de conferenties sprak ik met een voormalige burgemeester van een grote Roemeense stad. Hij hoopte vurig dat na de decemberrevolutie in 1989 dingen zouden verbeteren. Al had hij als eerste democratisch gekozen burgemeester in het begin van de jaren negentig weinig geld te besteden, de hoop op een betere toekomst maakte dat meer dan goed en vol vuur werkte iedereen aan de opbouw van het land. Echter, dat bleek geen eenvoudige zaak te zijn en na verloop van tijd doofde bij velen het eerste vuur. Teleurgesteld keek hij nu terug op bijna twintig jaar democratie. Ach, verzuchtte hij terwijl hij sprak over de regering, de corrupte bureaucraten in Boekarest hebben niet veel aan het milieu gedaan. Het absolute dieptepunt was in 1999, toen een dam brak van een goudmijn in de Karpaten, waardoor een plons met cyanide vergiftigd water verwoestend in de Mures, Tisza en de Donau huishield. Hij hoopte dat de Europese Unie de Roemeense regering zou dwingen om iets te gaan doen aan de zware vervuiling in zijn land. Jack, ken je het plaatsje ‘Copsa Mica/Klein Kopisch’? Als ik hem een ontkennend antwoord geef, vertelt hij me dat dit de meest vervuilde plaats van Europa is. Kijk maar op satellietfoto’s, het hele dal van Klein en Groß Kopisch is zwart, pikzwart. Er zit in Copsa Mica een fabriek die carbonpapier maakt en ook nog een zinksmelter voor de nabijgelegen zinkmijn. Kinderen daar hebben allerlei afwijkingen en de levensverwachting is zeer laag.

Tijdens een ander bezoek aan Roemenië ondervond ik het milieuprobleem zelf aan den lijve. Tijdens een bezoek aan Tirgu Mures slaat het gecombineerde mengsel van fabrieksrook van de 'Azomures', een chemische fabriek net buiten de stad en de uitlaatgassen van de oude rochelende Dacia-auto's in de stad op mijn luchtwegen. Een dergelijk iets heb ik in Nederland nog nooit meegemaakt. In Nederland hebben we door roetfilters, lozingsverboden, rookgasontzwavelingsinstallaties en dergelijke lucht en watervervuiling redelijk onder controle. Ik denk zelfs dat we kunnen zeggen dat het lang geleden is dat Nederland zo schoon was. Er blijven problemen met fijnstof en ultrafijnstof en wat dies meer zij, maar als de olieprijs nog lang blijven stijgen wordt ook dat zonder enige twijfel vanzelf minder.

Die uitstoot zou ook kunnen verminderen als het versterkte broeikaseffect doorzet, en (West-)Nederland overspoeld raakt door de Noordzee. En dat is dan eigen schuld, hadden we maar eerder moeten nadenken over alternatieve brandstoffen... Hoewel, helemaal duidelijk is het nog niet of de broeikastheorie wel helemaal klopt. Wat zou ik graag willen spreken met degene die een stukje over het milieu zal gaan schrijven in de bundel naar aanleiding van de (90+10)x2, de tweehonderdste verjaardag van de partij, om te vragen wie er nou gelijk had met de broeikastheorie, de voorstanders of tegenstanders. Over het algemeen geldt dat achteraf praten altijd makkelijk is, dat weet ik, maar wat milieustandpunten betreft heeft de SGP de afgelopen decennia beslist geen flater geslagen. De partij is altijd voorzichtig geweest en heeft gehamerd op het goed onderhouden van Gods schepping, zonder daarbij schreeuwerig of zelfs hysterisch te doen. Achteraf blijkt de middenweg die de SGP telkens heeft geprobeerd te bewandelen de beste koers te zijn geweest.

Of ik niet bang was dat mijn land binnenkort zal verdwijnen door de gevolgen van al dat 'Kohlensauer' in de dampkring? En of ik Al Gore's film gezien heb, waarin van Nederland niet veel meer overblijft? Ik antwoord de voormalige burgemeester dat ik de film inderdaad gezien heb en vertel hem dat wij zo'n beetje overal bang voor zijn in mijn land, behalve voor overstromingen, want we hebben stevige dijken en de Delta werken. En af en toe, als we dat nodig vinden, bouwen we de dijken gewoon weer een stukje hoger. Of ik het dan niet een akelig gevoel vind om te leven in een land dat onder de zeespiegel ligt en altijd risico te lopen op een ramp? Ik vertel hem dat ik veel banger

ben om met de auto in een Karpatenravijn in Roemenië te kukelen dan dat ik natte voeten krijg. Hij zegt dat hij me begrijpt, maar ik geloof toch eigenlijk van niet.

Versterkt broeikaseffect of niet, de zeespiegel is al eeuwen aan het stijgen in onze contreien en het lijkt me hoogst onwaarschijnlijk dat daar plotseling een abrupte verandering in gaat komen. Of de stijging nu door 'Kohlensauer', isostatie of wat dan ook veroorzaakt wordt, maakt me niet uit. Wellicht moeten we op den duur toch terrein prijsgeven. Aan de andere kant zijn de Nederlanders reeds eeuwen meesters in het zichzelf aanpassen aan veranderende natuurlijke omstandigheden. De Loosdrechtsse en Vinkeveense plassen waren ook ooit eens de onbedoelde en ongewenste bijeffecten van de turfwinning. In de 17^e eeuw werd een verbod uitgevaardigd om met de baggerbeugel nog verdere aantasting van het land te voorkomen en ervoor te zorgen dat er geen waardeloze watermassa's meer ontstonden. Maar kijk er nu eens naar: Nu zijn er de duurste buitenverblijven van ons land gevestigd. En waarom zou heel het Groene Hart niet een Groot-Vinkeveen kunnen zijn, en onze steden een soort Venetië, waar stoplichten staan bij de kruispunten van grachten?

Wie weet kunnen creatieve oplossingen ons een stuk verder brengen in het oplossen van mogelijke toekomstige wateroverlastproblemen, maar ook hier geldt dat degene die zal gaan schrijven in de bundel voor de tweehonderdste verjaardag van de partij mij waarschijnlijk hartelijk zal uitlachen om het toekomstbeeld dat ik in dit stukje schets.

Mijn vriend, de voormalige burgemeester, kijkt me meewarig aan. Jack, waarom maak je je eigenlijk druk over pakweg honderd jaar vanaf nu? De meeste mensen in Roemenië zijn al blij als er morgen en volgende week weer brood op de plank is. En of er bij de productie van dat brood nu 42 of 67 gram CO₂ vrijkomt, zal de meesten een zorg zijn. Ik zeg dat ik hem begrijp en dat ik snap dat milieuproblemen en milieubeleid in hun ogen een luxegoed is, al blijft er toch een soort van onbevredigend gevoel bij mij hangen.

Drs. J.C. Bazen is docent en coördinator internationalisering bij de Academie Bedrijfskunde en Ondernemen van Saxion Hogescholen en bestuurslid van de Stichting Vormingsactiviteiten in Oost-Europa van de SGP.

Voor een duurzame landbouw en visserij

Ir. B.J. van der Vlies

Een duurzame landbouw en visserij, gemakkelijker gezegd dan gedaan. Toch moet het daar de komende tijd naartoe. Om als mens te leven en om als sector te overleven. Om te leven hebben we voedsel nodig. Landbouw en visserij verschaffen ons dat. Om te overleven is een productiewijze met een duurzaam karakter nodig. Het spanningsveld tussen de economische activiteit en de ecologische randvoorwaarden laat zich al langere tijd indringend gelden. Daarop moet worden gereageerd. Dat gebeurde gelukkig al, maar moet nog worden doorgezet.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het accent vooral gezet op productievermeerdering. Diverse subsidies zetten daartoe aan. Totdat er eind jaren zeventig van de vorige eeuw overschotten ontstonden, die ook niet meer geëxporteerd konden worden. Er kwam een kink in de kabel, die tot prijsbescherming leidde. Dit systeem werd gewoon te duur. Tegenwoordig wordt er aandacht gevraagd voor voedselveiligheid, diergezondheid en dierwelzijn. En ligt veel productie aan de banden van toegestane hoeveelheden. Lastig om een goede boterham te blijven verdienen. En als dan ook nog dure investeringen in het kader van duurzaamheid worden geëist, worden de marges heel smal.

Momenteel slaat weer om een andere reden de onzekerheid toe. De wereldwijd stijgende voedselprijzen door schaarste. Een groeiende wereldbevolking, een toenemend beslag op landbouwproducten voor biobrandstoffen, hoge grondprijzen. Sommigen stellen een regelrechte voedselramp in het vooruitzicht. Rijke landen kunnen een stootje hebben, arme landen zijn al gauw de dupe. Dat mogen we uiteraard niet lijdzaam aanzien. Zoveel in ons vermogen is, moet er een beleid worden gevoerd dat tot rechtvaardige verdeling van voedsel, zorg en inkomen leidt. Een kwestie van Bijbels genormeerd rentmeesterschap.

Voedselschaarste en duurzaamheid bevestigen het toegenomen belang van voedselproductie in eigen land. De door de stijgende voedselprijzen weerspiegelde voedselschaarste laat zien dat voedsel, ook in de westerse landen, een eerste levensbehoefte is en blijft. Wat betreft ecologische randvoorwaarden en dierwelzijn kunnen de beste garanties

voor duurzaamheid gegeven worden als de voedselproductie in eigen hand gehouden wordt. De SGP blijft zelfvoorziening daarom voor ogen houden.

Vanouds leven boeren en visserlui dicht bij de natuur, ervaren zij als het ware sterker dan anderen hun afhankelijkheid van wat God schenkt. Op hoop van zegen, naam van menige boerderij en kotter. Dat spreekt boekdelen. Hoewel we er wel het een en ander op denken te hebben gevonden, om ons te hoeden voor de spelingen van klimaat, natuur en milieu, en een intensieve bedrijfsvoering te continueren - die afhankelijkheid blijft.

De SGP draagt boeren, tuinders, telers en kwekers, en net zo goed de visserlui, vanouds een warm hart toe. Doorgaans hardwerkende ondernemers, die niet op hun horloge kijken, veel uren maken en maar moeten afwachten hoe de bedrijfsresultaten uitvallen. Zij verdienen steun op hun veelal goed geleide gezinsbedrijf. De menselijke maat waakt er tegen de nadelen van grootschaligheid. De stal blijft er stal en wordt geen industrie, om het zo eens te zeggen. De menselijke maat gaat echter steeds meer wringen met de verdergaande schaalvergroting in de veehouderij. Dit verdient nadere aandacht.

Steun van de overheid blijft nodig. Zij draagt er zorg voor dat noch op het niveau van de wereldhandel (WTO) door het slecht verwerkt worden van de zogeheten 'non trade issues', noch op de schaal van de interne markt van Europa door het laten voortbestaan van een ongelijk speelveld in milieunormen, subsidiesystemen en dergelijke, sprake is van concurrentievervalsing. Steun is ook nodig van de consument, die een betere (=hogere) prijs voor een eerlijk product over moet hebben. Vragen om een duurzame productie, om veilig en kwalitatief hoogwaardig voedsel en tegelijk blijven gaan voor de goedkoopste waar: dat is geen eerlijke houding.

Steun is ook geboden van de natuur- en milieuorganisaties. Zij dienen, meer dan tot nu gebeurt, te beseffen dat de landbouw en de visserij eeuwenoude activiteiten zijn, die heel wel kunnen harmoniëren met op zichzelf terecht gestelde natuurdoelen en aangelegde normen voor het milieu. Het kwalitatief hoogwaardige landschap – land en water! – is door de eeuwen heen juist door de invloed van landbouwers en veetelers ontstaan. Uiteraard moet dit worden behouden. Maar de eisen zo hoog opschroeven dat

geen gezonde bedrijfsvoering meer mogelijk is, leidt tot een neerwaartse spiraal die niemand ten goede komt. Dan zijn er alleen maar verliezers. We moeten niet doorslaan. Zover mag het niet komen. Het gaat om een werkbare balans, om een prudent evenwicht.

De liefde kan daarbij niet van één kant komen, niet alleen van de landbouw en visserij wel te verstaan. We moeten op zoek naar situaties waarin alle betrokkenen iets te winnen hebben. De praktijk wijst uit dat dit vaak mogelijk is. We moeten elkaar daarvoor opzoeken, aanschuiven aan de tafel voor constructief overleg, en elkaar niet pas (tegen)spreken voor de rechter. Of het nu gaat om het dossier van de gewasbescherming of om de mosselzaadvijver – om maar eens twee beruchte voorbeelden uit recente historie en de actualiteit te noemen – dat wijst de praktijk toch uit? Daarom roep ik daar met overtuiging toe op! Ter wille van een sterke landbouw en een duurzame visserij in de toekomst. We kunnen die niet missen en dat willen we ook niet. Maar het hoeft ook niet. Onder het gebed om de zegen van God.

Ir. B.J. van der Vlies is voorzitter van de SGP-fractie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

9. “Theocratie is innerlijke zaak, maar niet los van samenleving”

Interview met prof. dr. G.C. den Hertog en dr. H. van den Belt door dr. K. van der Zwaag

De idee van een theocratie vindt bij hen steun, maar hoe? Een gesprek met prof. dr. G.C. den Hertog, hoogleraar dogmatiek en ethiek aan de Theologische Universiteit van Apeldoorn (TUA), en dr. H. van den Belt, hervormd predikant, universitair docent aan de Universiteit van Utrecht en hoofdbestuurder van de SGP. Zij benadrukken beiden dat het dienen van God vooral een innerlijke zaak is, zonder dwang, maar dit alles heeft wel gevolgen voor de samenleving.

Ooit - als jongen van een jaar of achttien - noemde dr. Den Hertog zich schertsend een SGP-radicaal. Hij botste op tegen het dualisme in reformatorische kring. Enerzijds stond men pal voor de belijdenis dat de mens onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, maar anderzijds sloot men zich in het maatschappelijke en politieke leven gemakkelijk aan bij de begeerte van de mensen en verhief zo de zonde tot economische deugd.

Dr. Van den Belt herkent dat. Hij vindt het van belang om zich tegen de verinnerlijking te keren. “Christen in de politiek wil zeggen dat je je verantwoordelijk weet waar je voor staat en op die manier bezig bent met de inrichting van de samenleving. Het is goed dat reformatorische christenen bij de maatschappij betrokken zijn, maar de manier waarop zij dat invullen, kun je soms kritisch onder de loep nemen.” Hij ziet bij sommige SGP’ers een bepaalde gespletenheid, bijvoorbeeld in de sympathie voor de PVV van Wilders. “Dat is overigens niet van vandaag of gisteren, want ook in de tijd van de oprichting van de SGP stemden mensen uit de achterban vaak liberaal. De SGP is echter geen liberale partij op gereformeerde grondslag. Bijbelse

principes moeten praktisch doordacht worden voor de economie en het milieu. Vreemdelingen mogen niet gediscrimineerd worden, maar genieten vanuit Bijbels perspectief bijzondere bescherming.”

Bijbelse noties voor de politiek? Den Hertog wijst naar Psalm 72. “Het aardse koningschap is ingebed in het Koninkrijk van God. God oefent het koningschap uit. Hij is de alles in allen werkende. Christelijke politiek is niet in de eerste plaats opkomen voor christelijke normen en waarden, maar jezelf in de dienst weten van God. God regeert, Hij alleen.”

Van den Belt heeft daags na de bruiloft van prins Willem-Alexander en prinses Maxima over deze Psalm gepreikt. “De erkenning van de God van Israël tegenover de machten op aarde, dáár gaat het om in de theocratie. Calvijn plaatst verder de theocratie in de christelijke vrijheid en komt zelfs dicht bij de leer van de twee rijken. Zijn opvatting heeft ook revolutionaire gevolgen. God is machtig om de bloedige scepters van schaamteloze koningen te verbreken. ‘Laten de vorsten dat horen en schrikken’, schrijft hij in de Institutie. Theocratie heeft dus niets te maken met het sanctioneren van de status quo.”

Calvijn propageert ook de plicht van de overheid om ware religie en vroomheid te verbreiden.

Den Hertog: “In het Oude Testament is er sprake van het koningschap in een aardse gestalte. In het Nieuwe Testament wordt het verzet tegen Gods koningschap in de wortel aangepakt. De theocratie wordt daardoor anders, intenser, innerlijk, maar niet verinnerlijkt.”

Van den Belt: “Ik ben bang dat we Genève als een soort theocratische proeftuin te veel als voorbeeld stellen. Het was wel de uiteindelijke intentie van Calvijn om niet alleen de kerk, maar ook de samenleving aan het gezag van God te onderwerpen. De overheid dient dat gezag van God als waarheid te erkennen, maar het is altijd wel de vraag of en hoe de overheid dat moet vertalen in concrete maatregelen zonder te vervallen tot gewetensdwang. Calvijn was in zijn opstelling soms ook heel pragmatisch.”

Den Hertog: “Wanneer Calvijn stelt dat de overheid dienaar van God moet zijn en zich door God moet laten gezegen, bedoelt hij dat niemand het recht heeft om

God niet te dienen. Een overheid heeft dus niet het recht om zijn eigen doeleinden na te streven. Tegelijkertijd leefde Calvijn in de wereld van de 16^e eeuw waar de rooms-katholieke idee van de kerk als hoogste gezag, ook op het terrein van de samenleving en politiek, door Luther onderuit was gehaald. De vorsten waren blij onder de heerschappij van de kerk vandaan te zijn. Calvijn zag helder dat daar een invalspoort voor de zonde lag. Zonder in de fout van de rooms-katholieke uiterlijke theocratie te vervallen, kwam hij op voor de gehoorzaamheid aan de Heere in het publieke leven. Het probleem is nu hoe je datgene wat Calvijn bedoelde in deze huidige postmoderne tijd vernieuwend in kunt brengen.”

Wat is nu het eigene van de christelijke politiek?

Van den Belt: “Als christen ben je geroepen je verantwoordelijkheid te weten. Als Bijbelse noties zou ik willen noemen het Koninkrijk van God en het burgerschap in de hemelen. Wezenlijk is het vreemdelingschap. Het Koninkrijk van God is in de komst van Christus fundamenteel aangebroken, maar nog niet ten volle geopenbaard. In dat spanningsveld leven we. Als burger van een ander rijk, als asielzoeker in deze wereld, past het niet om allerlei tekenen van het koninkrijk op te willen richten, dat kan dan gemakkelijk verworden tot anticipatie, het vestigen van het Rijk Gods door menselijke inspanning.”

Als diezelfde Calvijn spreekt dat de overheid de eer van God moet mede helpen verbreiden?

Van den Belt: “Het is de kerk die Wet en Evangelie verkondigt, dat draag je niet over aan de ambtenaar van de burgerlijke stand. Je gelooft echter wel dat de inhoud van Gods Wet bevrijdend is voor heel de samenleving. De overheid moet de ruimte bieden voor de verkondiging van het Evangelie. Zij moet ervoor zorgen dat er orde heerst in de samenleving, zodat de kerk een stil en gerust leven kan leiden. De overheid is niet meer dan een kamermeisje, die ervoor zorgt dat de kerk haar werk kan doen. In Romeinen 13 staat voor ‘dienares’ in het Grieks ‘diakonos’; dat was een huisslaaf die aan de tafel diende.”

De gereformeerde theocratie gaat ervan uit dat kerk en staat elk hun eigen roeping hebben, maar toch met één doel: de verbreiding van het Woord van God.

Den Hertog: “Nee, dat kon alleen in het ‘corpus christianum’. En ik vind het ook niet echt Bijbels. Echte theocratie is dat harten zich onderwerpen aan het juk van Christus en Hem als Koning erkennen. Dat gebeurt door de verkondiging, zonder dwang. Daarin verschilt het christelijk geloof van de islam, die een politieke vorm van theocratie kent. Als het Woord zeggenschap krijgt, zie je dat dat de samenleving ten goede komt, en dat de schepping opbloeit. Wij hebben sinds de Nadere Reformatie te veel deïstisch over God nagedacht, een God Die op een afstand staat en deze wereld op zijn beloop laat. God regeert echter wel degelijk deze wereld, en het gaan van de weg van Zijn geboden is heilzaam voor mens en samenleving.”

Van den Belt: “Als politicus heb je een andere taak dan als manager. Je laat zien dat datgene wat je belijdt, ook heilzaam is voor de samenleving.”

Blijft staan dat volgens Calvijn de overheid gebonden is aan beide tafelen der Wet.

Den Hertog: “Calvijn stelt dat iedereen met een ongedeeld hart de Heere moet dienen. In dat kader heeft hij ook de overheid de spiegel voorgehouden. En voor het land is het goed te beseffen dat de geboden van God goed zijn.”

Van den Belt: “Theocratie belijden is niet hetzelfde als theocratie uitvoeren. Eerste tafel, ja, maar dan wel met het onderscheid tussen kerk en overheid. De overheid dient de voorwaarden te scheppen voor de kerk en zich niet met de inhoud van de verkondiging te bemoeien.”

Den Hertog: “Maar die roeping geldt voor iedereen, het dienen van de Heere met een ongedeeld hart. Maar de overheid kan dat niet opleggen, of anderszins bewerken. Wij hebben een samenleving waaruit de geest van paars nog lang niet weg is. Het ‘midden’ is ‘leeg’. Mensen als Philipse en Cliteur propageren dat en roepen dat we allemaal – en vooral de islam - door de Verlichting heen moeten. Maar het midden is nooit leeg, want het vult zich met andere geesten.”

Van den Belt: “Het is onze taak om de machten te ontmaskeren; dat is belangrijker dan de vraag of een moskee wel of niet gebouwd mag worden. Het gevaar bij politici is vaak dat men te veel in beslag genomen wordt door praktische zaken die afleiden van waar het eigenlijk om gaat.”

Hoe moet het getuigenis in de politiek eruitzien?

Den Hertog: “We kunnen niet volstaan met het citeren van een Bijbeltekst. Het gaat erom, dat ons denken van het Bijbels spreken doortrokken is, en dat we steeds proberen aan te geven waarom het gaan van de weg van Gods geboden heilzaam is. Alleen zó kun je voorkómen dat mensen denken dat je alleen maar jouw ideeën aan anderen probeert op te leggen.

Dat doe je niet, je komt op voor het goede en heilzame van de geboden van Hem Die de wereld heeft geschapen en niet losgelaten. Daarbij moet je niet de illusie koesteren, dat mensen erdoor tot geloof komen.

Maar je komt in elk geval op voor de goedheid van God en je maakt het de mensen moeilijk jou weg te zetten als vertegenwoordigers van een ‘getuigenispolitiek’. En het is echt anders dan een vaag spreken over christelijke inspiratie, waarmee je nog vele kanten uit kunt.”

Van den Belt: “Profetisch spreken mag best, maar helaas komen profetische woorden vaak in een niemandsland terecht. Zij landen niet bij de seculiere hoorders en worden voor kennisgeving aangenomen. Als ze wel landen – en dan denk ik aan sommige uitspraken van ds. Abma – dan roepen ze vragen op in de achterban. Dat is in ieder geval te verkiezen boven reformatorische frasen die niet verstaanbaar zijn voor moderne mensen.”

Wat is de meerwaarde van christelijke politiek?

Den Hertog: “Deugt die vraag eigenlijk wel? Nogmaals, we moeten uitkijken dat een christelijke partij niet een zogenaamd liberale partij wordt met een gereformeerde grondslag. Volgens de Heidelbergse Catechismus is de mens geroepen om ware liefde tot *alle* gerechtigheid te hebben, dus over de hele breedte van het leven.”

Maar hoe dan getuigenis geven in de politiek?

Den Hertog: “Niet alléén door je manier van leven, zoals je wel eens hoort. Want stellen onze daden zo veel voor? Een christen is niet iemand die zich verbeeldt beter te zijn dan anderen, maar iemand die beseft dat hij enkel van genade leeft. Belangrijk is vooral de regel: zonder veel grote woorden doen wat je hand vindt om te doen en de dingen in Gods hand leggen.”

Van den Belt: “Je kunt de daad niet losmaken van het woord en het getuigenis. Wel

Slotbeschouwing

zeg ik: uit ons politieke bezig zijn moet iets uitstralen van liefde tot Gods Koninkrijk, tot Jezus als de Kurios. Hij gaat uit boven alle krachten en machten. God wil ons daarbij tot getuigen maken. Het komt aan op een levend geloof dat door daden zichtbaar wordt.”

Den Hertog: “Het is heel belangrijk dat christenen niet in het gevele willen komen bij de opinionleaders, maar van binnenuit, bewogen door de liefde tot Christus, hun werk doen. Dat sluit het werken op verantwoordelijke posten niet uit. Calvijn was in zijn tijd een vernieuwer op diverse terreinen, vanuit een diepe liefde tot de Heere en Zijn geboden. We staan er niet alleen voor, maar we mogen hopen dat de Heere ons werk zegent en over ons heen bevestigt. We moeten ons niet laten overmannen en moedeloos laten maken door heimwee naar een glorieus verleden, dat helemaal zo glorieus niet was, en naar achter kijken in plaats van vooruit.”

Politiek dus in het licht van de eschatologie?

Den Hertog: “Ja, als we ons dan maar bewust zijn van het fundamentele verschil met iedere vorm van vooruitgangdenken. Waar de verwachting van het Koninkrijk Gods wegvalt, blijft alleen dit leven over. Dan moet en zal alles in het hier en nu verwerklijkt en beleefd worden.”

Hoe deze eschatologische gerichtheid te vertalen?

Den Hertog: “De ware theocraat weet dat het een groot gevaar is te denken in termen van maakbaarheid. De eeuwige sabbat vangt hier aan, maar niet door ons doen. De nieuwe hemel daalt van boven neer, in plaats van dat wij die zouden kunnen bewerken door onze bijdragen.”

Van den Belt: “Dat zou anticipatie zijn. Alles wat hooi en stoppelen is verdwijnt. Dat geldt voor de kerk, maar ook voor de politiek. Het komt erop aan dat we op dat fundament staan, dat vastligt bij God. Daarbij is het van belang dat we God in Christus door ons laten werken.”

Dr. K. van der Zwaag is redacteur kerkelijk leven van het Reformatorisch Dagblad en redactielid van Zicht.

10. Op de bres voor waarheid en humaniteit

Drs. J.A. Schippers

Zij die zonder norm leven, zeggen tegen hen die een geordend leven leiden, dat zij het zijn die afwijken van de natuur, terwijl ze van zichzelf geloven dat ze die juist volgen, evenals mensen op een schip het idee hebben dat die op de wal zich verwijderen.⁶⁵

Blaise Pascal (1623-1662)

10.1 Inleiding

Negentig jaar na de oprichting van de Staatkundig Gereformeerde Partij leven we in een maatschappij die in veel opzichten grondig is veranderd. In het kort kunnen de volgende drie ontwikkelingen worden genoemd.⁶⁶

In de eerste decennia van de 20e eeuw was ongeveer negentig procent van de Nederlandse bevolking gedoopt. Tegenwoordig vervullen God en de christelijke godsdienst geen rol van betekenis meer in het leven van de meeste van onze landgenoten. Behalve veertien miljoen seculieren of agnosten, zijn er ook nog rond de één miljoen moslims in ons land.

Een tweede ontwikkeling betreft de spectaculaire stijging van de economische welvaart. Was het rond 1918 zo dat er in veel gezinnen armoede en gebrek heerste en men noodgedwongen gericht was op het overleven, tegenwoordig kennen verreweg de meeste mensen niet meer die strijd om het bestaan, mede dankzij de sociale uitkeringen. Zeker, er is nog steeds armoede en een niet onaanzienlijk aantal mensen ervaart het leven als strijd. Maar dan gaat het bij veruit de meeste Nederlanders om andere zaken (het aantal mensen met psychische problemen is enorm toegenomen).

⁶⁵ Blaise Pascal (1623-1662), *Gedachten* (Amsterdam 1997), uit: fragment 697, pag. 309.

⁶⁶ Zie voor een uitgebreidere weergave de essays van dr. C.S.L. Janse en drs. W. Visscher in deze bundel.

Als derde ontwikkeling moet de technische ontwikkeling worden genoemd, die een hoge vlucht heeft genomen en diep doordringt in het alledaagse bestaan. De geografische mobiliteit nam, vooral dankzij auto en vliegtuig, enorm toe. Verder is de communicatietechnologie ver voortgeschreden. Via het internet is informatie in een korte tijd wereldwijd beschikbaar. Mede als gevolg van het gestegen opleidingsniveau is er ook sprake van een toegenomen sociale mobiliteit.

10.2 Actuele frontlinies

Voorgaande ingrijpende ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat er een volstrekt ander maatschappelijk referentiekader is ontstaan waarbinnen de SGP-boodschap tot klinken wordt gebracht. De wijziging in politieke en maatschappelijke context brengt met zich mee dat de SGP op andere fronten moet opereren. In deze paragraaf worden de belangrijkste frontlinies aangegeven.⁶⁷

a. Democratie als doel in plaats van middel

Als eerste moet hier de tendens worden genoemd om de democratie steeds meer als doel te gaan zien in plaats van middel. Een vorm van politieke besluitvorming wordt dan tot norm verheven. Democratie wordt gezien als intrinsiek goed, ongeacht de uitkomsten van het politieke proces. Deze omkering van doel en middel komt niet van de ene op de andere dag tot stand. Het gaat via een zeer geleidelijk proces dat een aantal decennia in beslag kan nemen. Uiteindelijk mondt het uit in een ondermijning van de funderende waarde van de rechtsstaat. Een treffend voorbeeld hiervan vormt het voorstel voor de Europese Grondwet uit 2003 waarin deze omkering tot uitdrukking wordt gebracht in een van de eerste artikelen.⁶⁸ Alleen al om die reden is het een zegen geweest voor de landen van de Europese Unie en hun inwoners dat dit grondwetsvoorstel via de referenda in Frankrijk en Nederland werd afgewezen. Maar het gevaar van ondermijning van de rechtsstaat is daarmee nog lang niet geweken. De afkeer van een absolute monarchie mag dan in veel Europese landen diepgeworteld zijn, de vrijheidsbeperkingen en het onrecht die de ab-

solute monarchie met zich meebracht zijn kinderspel vergeleken met de tirannie die een absolute democratie zal teweegbrengen.⁶⁹ Het is zaak dat de SGP eraan bijdraagt dat de ogen van vele ‘democraten’ daarvoor opengaan.

b. Dominant negatief vrijheidsbegrip

In de tweede plaats wordt gewezen op de dominantie van het negatieve vrijheidsbegrip in onze politiek en cultuur. Dit houdt in dat eenzijdig wordt gestreefd naar opheffing van alle beperkingen of het wegnemen van belemmeringen voor het individu. Een mens moet daar vrij van zijn. Hij moet ruimte krijgen om zelf te kiezen. Hiertegenover staat het positieve vrijheidsbegrip, dat benadrukt dat de vrijheid van een mens een doel heeft, namelijk de vrijheid om het goede te doen, om aan zijn verantwoordelijkheid, in verbondenheid met medemensen, invulling te geven. Het negatieve vrijheidsbegrip past naadloos bij de liberale opvatting, met als pretentie dat hierdoor individuen een maximale vrijheid kunnen verkrijgen. Liberalen betogen dat het positieve vrijheidsbegrip ertoe leidt dat de overheid al snel gaat invullen wat goed is en wat niet.⁷⁰ Intussen wordt over het hoofd gezien dat liberalen wel degelijk een bepaald mensbeeld of mensbegrip opdringen, namelijk dat van het geïsoleerde autonome individu dat zelf zijn rechten opeist⁷¹ en een maatschappelijke ordening kiest. Tegenover deze autonomiegedachte benadrukt de SGP dat de mens verantwoordelijkheid draagt tegenover zijn Schepper en medemensen, tot wie hij of zij in relatie is geplaatst. Wie vanuit het individu en zijn rechten denkt, ondermijnt het gezin, de basis van de menselijke samenleving, waar elk mens stap voor stap kan leren om verantwoordelijkheid te dragen en om te gaan met medemensen.

c. Wetenschap zonder morele kaders

Een derde spannend punt betreft de verhouding tussen politiek en wetenschapsbeoefening. De hoofdstroom in politiek en samenleving meent dat het rationalisme universeel is en dat aan de rede of de wetenschap niet op voorhand morele begren-

⁶⁹ Zie ook: Dr. S. Meijers, *De tirannie verdrijven. Kanttekeningen bij herleving van dictatuur* (Zoetermeer, 2003).

⁷⁰ De SGP is voorstander van een beperkte opvatting van de overheidstaak. Het positieve vrijheidsbegrip als uitgangspunt leidt niet dwingend tot een uitgebreide of oeverloze omvang van de overheidstaak.

⁷¹ De eenzijdige nadruk op de rechten van de mens zonder zijn plichten te benoemen, holt de menselijke verantwoordelijkheid uit.

⁶⁷ Hiermee wordt de handschoen opgepakt die dr. M. de Blois en dr. B.J. Spruyt aanreiken in het interview in deze bundel.

⁶⁸ Ontwerpgrondwet Europese Unie (2003), artikel I, 2: *De waarden van de Unie*, waarin menselijke waardigheid, vrijheid, democratie en gelijkheid voorafgaan aan de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten.

zingen mogen worden gesteld. Onvoldoende wordt verdisconteerd dat de moderne wetenschap de werkelijkheid benadert op een reductionistische wijze. Dit leidt enerzijds tot versnippering van de wetenschapsbeoefening en anderzijds tot een werkelijkheidsbeschouwing die ver af staat van het leven van alledag, zoals dat door mensen wordt ervaren. Planten, dieren en mensen worden op een mechanistische wijze benaderd. Daardoor ontstaan materiële visies op het levensbegin en het levenseinde. Deze ontwikkeling vormt uiteindelijk een serieuze bedreiging voor de beschermwaardigheid van het menselijk leven.

Hieruit wordt duidelijk dat de moderne wetenschapsbeoefening teveel losstaat van het doordenken van haar consequenties. Wetenschapsbeoefenaars en politici zouden daar meer aandacht voor moeten hebben. De academische vrijheid is een groot goed en moet beslist worden gerespecteerd. Maar deze vrijheid is niet ongeclausuleerd. Zij verkeert in haar tegendeel wanneer deze wordt aangewend voor wetenschappelijk onderzoek of ontwikkelingen die leiden tot aantasting van Bijbelse en universele basiswaarden die de humaniteit en wezenlijke vrijheden beveiligen. Wanneer de politiek toestaat dat wetenschappers voorgegeven morele kaders terzijde mogen stellen, loopt dat uit op de afschaffing van de mens.⁷²

d. Pleidooi om religie uit het publieke domein te weren

In het laatste kwart van de 20^e eeuw was de algemene gedachte dat hoe meer de welvaart steeg en hoe verder de ontwikkeling van wetenschap en techniek voortschreed, hoe minder mensen behoefte zouden hebben aan godsdienst. Op termijn zouden kerken, moskeeën en tempels vanzelf verdwijnen. De rol van godsdienst in het publieke domein was marginaal, maar zou spoedig geheel buiten beeld gelaten kunnen worden. Wie zich in het publieke (politieke) debat op religieuze argumenten beroept, is feitelijk buiten de orde, zo menen veel mensen met een seculiere of liberale denkwijze. Sinds september 2001 komt daar de veelgehoorde bewering bij dat geweld en godsdienst bij elkaar horen en daarom zouden godsdienstige mensen eigenlijk geen goede, oprechte democraten kunnen zijn. Christenen in de politiek zijn er eigenlijk op uit om 'hun moraal' op te leggen aan anderen.

⁷² Vgl. de drie lezingen van C.S. Lewis (1898-1963), gehouden in februari 1943, gepubliceerd onder de titel *De afschaffing van de mens* (Kampen 1997).

Het pleidooi om godsdienst uit het publieke domein te weren en godsdienstige argumenten als politiek irrelevant terzijde te schuiven, raakt de SGP in de kern van haar optreden. Intussen zien pleitbezorgers van deze zienswijze over het hoofd dat hun inbreng in het publieke debat gekleurd is door 'de religie van het ongelof'.

e. Minachting van de waarheid

Komt het pleidooi om religie uit het publieke domein te weren op vanuit de gedachte dat de moderne westerse en seculiere opvatting universele geldigheid heeft, vanuit de idee van het cultuurrelativisme komt de mening voort dat alle religie even waar of even onwaar is. Een godsdienstige overtuiging wordt afgedaan als een van de vele meningen. Een exclusieve waarheid is of arrogant en bedreigend of een waangedachte en belachelijk. Het absoluut stellen van de vrijheid van meningsuiting miskent de ondermijnende werking van hetgeen columnisten, cartoonisten en cabaretiers soms op schaamteloze en shockerende wijze uitdragen. Grenzeloze onverschilligheid heeft niets met verdraagzaamheid uit te staan. Het vrijwel ongeremd profaniseren of ridiculiseren van het heilige, van alles wat van wezenlijke waarde is, moet in mondiaal perspectief als een provincialistische praktijk worden beschouwd. De SGP zal daarom in samenleving en politiek blijven uitkomen voor de waarheid van het Evangelie van Jezus Christus. Alleen deze waarheid maakt de mens werkelijk vrij.

f. Gelijheidsdwang

Het nastreven van gelijkheid, gelijke kansen, rechten en behandeling voor iedereen, is zover doorgevoerd dat alle natuurlijke onderscheid en verschil lijkt te vervagen. Denk aan de verschillen tussen docenten en leerlingen, werkgevers en werknemers, tussen vrouwen en mannen, hetero's en homo's, tussen cultuur en smaakloze vormen en normloosheid. Wie verschillen expliciet benoemt, deze waardeert en er consequenties aan verbindt, loopt het risico van discriminatie te worden beticht. In het westerse, modernistische mensbeeld is gelijkheid de norm, waardoor er geen oog meer is voor het verschil, geen respect voor het anders-zijn, het afwijkende. Wat anders is, moet herleid kunnen worden tot iets wat begrijpelijk is. Uit het (ideologische) gelijkheidsstreven blijkt dat in het westerse denken een vorm van geweld schuilgaat. De aandrang, veelal, hoe subtiel ook: dwang, die jegens andersdenkenden wordt uitgeoefend, wijst daarop. De oorspronkelijke verscheidenheid van de

werkelijkheid - die God in de schepping heeft gelegd - wordt niet op haar waarde geschat. De tendens om het non-discriminatiebeginsel tot hoogste rechtsbeginsel te verheffen, zal ertoe leiden dat belangrijke vrijheidsrechten worden beperkt, zoals het recht op vrijheid van vereniging en vergadering, de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van godsdienst en geweten – het laatste grondrecht is overigens ouder dan de Nederlandse staat zelf.

g. Exploitatie óf vergoddelijking van het leefmilieu

De laatste decennia worden regelmatig onderzoeken gepubliceerd over de kwalijke gevolgen van het menselijk handelen voor het leefmilieu. Het weggappen van tropisch regenwoud, het uitsterven van diersoorten, de afname van de biodiversiteit en de stijging van de zeespiegel: deze verschijnselen wijzen erop dat de (westerse) mens zijn ongeremde exploitatie van de schepping moet beëindigen.

Het tegenovergestelde van deze nietsontziende exploitatie van de natuur betreft de vergoddelijking ervan, wat in feite neerkomt op een herleving van oude natuur- en vruchtbaarheidsgodsdiensten. De kritiek hierop treffen we reeds bij de profeten in het Oude Testament aan. Bij beide benaderingen – exploitatie en vergoddelijking - is echter het besef teloorgegaan dat ieder mens verantwoordelijkheid draagt voor een eerbiedige omgang met de schepping die God in het aanzijn heeft geroepen.

Met voorgaande zeven punten zijn uiteraard niet alle zaken benoemd waarop de hedendaagse samenleving stelselmatig in conflict komt met de Bijbelse of reformato-
rische overtuiging waarop de SGP haar politieke handelen baseert. Wel zijn de meest in het oog springende punten aangegeven, de punten waarop het politieke en maatschappelijke debat scharniert en kan omgaan of omslaan.

8.3 Werkwijze

Omdat niet alleen van belang is waar vertegenwoordigers van de SGP in de politiek voor staan, maar ook de manier van optreden beslissend kan zijn voor de effectiviteit ervan, wordt hierna in drie opmerkingen aangegeven op welke wijze de SGP voor waarheid en humaniteit – in Bijbelse zin verstaan – op de bres zal staan.

a. Met open vizier

Te midden van allerlei snelle ontwikkelingen is de verleiding groot om houvast te

zoeken in een geïdealiseerd verleden of in een uniforme leef- en denkwijze van de gereformeerde of hervormde achterban. Traditionalisme en verstarring belemmeren het effectief reageren op nieuwe ontwikkelingen. Standpunten die vertegenwoordigers van de partij in het verleden innamen, worden dan van toepassing verklaard voor alle tijden. Wanneer de situatie zich grondig wijzigt, is ook een herijking van een stellingname aan de Bijbel noodzakelijk, wil de partij haar gedachtegoed vruchtbaar maken voor de samenleving waarin zij nu staat. Daarom is het van belang om met een open vizier - naar alle mensen in de samenleving toe - op de bres te staan.

b. Ondubbelzinnig

In de tweede plaats mogen SGP-vertegenwoordigers niet klem komen te zitten in de ban van de achterban. Zij zijn volksvertegenwoordigers, geen belangenbehartigers van orthodoxe gereformeerden. Ook SGP-mensen kunnen eropuit zijn om niets liever te willen dan een comfortabel leven in de eigen buurt en achter de eigen voordeur. Wanneer groepsbelangen de drijfveer van politiek handelen gaan bepalen, degraderen beginselen tot smoezelige vlaggen die de schamele lading dekken. Meehuilen met ‘liberale wolven in het bos’ tegen de islam past een SGP’er niet. En een pleidooi voor een hoger budget voor defensie zal gebaseerd zijn op de gedachte dat Nederland de gemaakte internationale afspraken moet nakomen. Beloofd is beloofd. Gegeven de onbijbelse levenswijze van velen in de samenleving, kan gemakkelijk worden toegegeven aan de neiging om een minizuul voor de reformato-
rische gezindte in stand te willen houden, bijvoorbeeld door middel van het handhaven van groepscodes. Dan verdwijnt het perspectief van de boodschap van de partij die heel de samenleving op het oog heeft, achter de horizon. Daarbij komt dat het ‘zeulen met de zuil’ zeer moeilijk valt over te dragen op de jongere generaties. Daarom zal de SGP op ondubbelzinnige wijze voor haar principes, voor profetische gerechtigheid én priesterlijke barmhartigheid, uitkomen.

c. In alle bescheidenheid

In de derde plaats zullen vertegenwoordigers van de SGP een kritisch zelfonderzoek niet uit de weg gaan. Het gelijk van een SGP’er staat niet bij voorbaat vast. Het absoluut stellen van de eigen visie leidt ertoe dat een gesprek met andersdenkenden

niet meer tot stand komt, laat staan dat de partij er nog in slaagt om anderen te interesseren voor haar argumentatie. Bij het opkomen voor de waarheid van Gods Woord en de universele reikwijdte van Gods Wet is het risico groot dat SGP'ers op anderen arrogant en aanmatigend overkomen.⁷³ Dan is het appel niet uitnodigend naar anderen toe, maar roept het enkel weerstand op. SGP-vertegenwoordigers zullen in alle openhartigheid en bescheidenheid moeten laten blijken niet alles te weten. Het is mogelijk dat de politieke tegenstander het gelijk meer aan zijn kant heeft, ook al wordt er geen Bijbelse argumentatie gebruikt. Het gaat erom telkens weer te onderscheiden waar het op aankomt. Dan zijn we ter wille van de ander bereid een omweg te gaan, zonder het doel uit het oog te verliezen. De waarheid hebben we nimmer in pacht, omdat het een aangereikte, een gegeven waarheid is. En omdat Jezus Christus dé Waarheid is. Hem willen wij volgen, ook als Hij zegt: "Leert van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart."⁷⁴

8.4 Uitleiding

Het vaste ankerpunt voor de SGP is en blijft: 'God de HEER regeert'. Dankzij dit grondgegeven mogen we als SGP'ers - waar ook werkzaam - politieke en maatschappelijke gebeurtenissen in een heel ander licht zien, plaatsen en duiden. Niet alleen voor onszelf, maar ook voor anderen. Opdat mensen hun tijd en hun roeping in deze wereld leren verstaan en zij door de mistige deken van allerlei meningen en filosofieën heen de regenboog van Gods genade en Zijn geduld mogen ontwaren. Een boog die van Gods trouw en Zijn vaste beloften spreekt. Al worden de wolken nog donkerder, des te stralender tekent die boog zich af tegen de hemel.

*Wij zegenen, o Heer, Uw goedheid al den dag!
Geef, dat, eeuw in eeuw uit, ons lied U loven mag,
Geef dat we bij Uw komst onstraff'lijk wezen mogen;
Ontferm, ontferm U, Heer, toon ons Uw mededogen!
Op U steunt onze hoop, o God van ons vertrouwen:
Zij worden nooit beschaamd, die op Uw goedheid bouwen.⁷⁵*

⁷³ Vgl. Spreuken 8 vers 13.

⁷⁴ Mattheüs 11 vers 29.

⁷⁵ Laatste strofe van *Te Deum*, vertaling van ds. A. van den Berg (1733-1807).

Bijlage 1

Vragenlijst en uitslag van de enquête onder SGP-raadsleden

behorend bij het interview 'Methode en optreden van de lokale SGP in de praktijk'

Algemeen

1. Hoe oud bent u? (130 antwoorden)

Een SGP-raadslid is gemiddeld 47,5 jaar oud. De verdeling over de leeftijdscategorieën is als volgt:

- < 30 jaar: 4%
- 30-39 jaar: 19%
- 40-49 jaar: 35%
- 50-59 jaar: 25%
- > 60 jaar: 17 %

2. Sinds welk jaar bent u raadslid? (130 antwoorden)

Een SGP-raadslid zit gemiddeld vanaf 1999 in de raad, dat is zo'n 9 jaar. De verdeling over de raadsperiodes is als volgt:

- 0-4 jaar: 32 %
- 5-8 jaar: 31%
- 9-12 jaar: 13%
- 13-16 jaar: 10%
- > 16 jaar: 14 %

3. In welke gemeente bent u raadslid voor de SGP? (130 antwoorden)

De enquête werd verstuurd naar 107 SGP-gemeenteraadsfracties. Vanuit 85 fracties kwam een reactie op de enquête, dat is een respons van 79%.

4. Is er in uw gemeente sprake van een combinatielijst met de CU? (130 antwoorden)

In 25 van de 85 gemeentes (29%) was sprake van een combinatielijst CU/SGP. Dat is 22% van de respons.

5. *Uit hoeveel zetels bestaat de gemeenteraad en hoeveel zetels heeft de SGP?*

Geen gebruikte resultaten

6. *Neemt uw fractie deel aan de coalitie?* (125 antwoorden)⁷⁶

51% van de respondenten zit in een fractie die aan de coalitie deelneemt.

7. *Uit welke partijen bestaat de coalitie en hoeveel zetels heeft elke coalitiepartij (meerdere antwoorden mogelijk)?*

Geen gebruikte resultaten

Identiteit

8. *Waarom neemt u als SGP'er deel aan de gemeenteraad?* (101 antwoorden)⁷⁷

- a. 12%: Primair om de staatkundig-gereformeerde beginselen tot meerdere erkenning te brengen; secundair om de gemeente te besturen
- b. 9%: Primair om de gemeente te besturen; secundair om de staatkundige gereformeerde beginselen tot meerdere erkenning te brengen
- c. 79%: Om volop de gemeente mee te besturen vanuit een staatkundig-gereformeerde visie
- d. 1%: Anders

9. *Lukt het om de identiteit van de SGP in de gemeenteraad tot uiting te brengen?* (130 antwoorden)

- a. 32%: Goed, vanuit de SGP-beginselen lukt het om de gemeente goed te besturen
- b. 52%: Matig, telkens ervaar ik een spanning tussen de SGP-beginselen en het besturen in de praktijk
- c. 1%: Slecht, terugkijkend zijn er veel kansen voor de SGP-beginselen blijven liggen
- d. 15%: Anders

⁷⁶ Doordat respondenten soms een vraag vergeten in te vullen of doordat ze bij een vraag een dubbel antwoord geven en dergelijke redenen, zijn sommige antwoorden buiten beschouwing gelaten. Ze worden niet meegerekend. In het vervolg van deze bijlage zal blijken dat hierdoor bij een aantal vragen het aantal respondenten lager ligt dan 130.

⁷⁷ Wegens een omissie in de doorverwijzing naar een vraag in de eerste versie van de enquête is deze vraag niet door alle respondenten beantwoord.

10. *Identificeert u zich met de SGP-fracties op andere niveaus, zoals die in de Tweede Kamer en de Provinciale Staten?* (130 antwoorden)

- a. 69%: Ja, eigenlijk ben ik het altijd eens met hun overwegingen
- b. 18%: Ja, al kan ik me regelmatig niet vinden in hun overwegingen
- c. 2%: Nee, meer en meer zie ik hen overwegingen maken waarmee ik het niet eens ben
- d. 11%: Anders

11. *Tegen welke ethische kwesties bent u in uw loopbaan als gemeenteraadslid al aangekomen (meerdere antwoorden mogelijk)?* (130 antwoorden)

Alle onderstaande antwoordmogelijkheden werden door de respondenten veelvuldig aangegeven

- Zondagsrust
- Sportbeoefening
- Ambtsgebed
- Recreatie
- Prostitutie
- Horeca
- Drankmisbruik
- Coffeeshops
- Anders

12. *Wilt u van de twee volgens u belangrijkste ethische kwesties uitleggen hoe u hiermee omgegaan bent? Wilt u daarbij aangeven wat het probleem was, waarop u tegen was, waar u wel voor was en wat uw uiteindelijke standpuntinname was?*

Geen gebruikte resultaten

Methode

Samenwerking

13. *Onderneemt uw fractie wel eens een politieke actie samen met een of meerdere frac-*

ties (meerdere antwoorden mogelijk)? (130 antwoorden)

Het blijkt dat SGP-fracties veel samenwerken met andere partijen. De antwoordmogelijkheden 'b', 'c', 'd' en 'e' werden vaak genoemd.

- a. Nee, eigenlijk nooit
- b. Ja, bij moties
- c. Ja, bij amendementen
- d. Ja, bij voorstellen
- e. Ja, bij schriftelijke vragen aan het college van B&W
- f. Anders

14. Met welke politieke partijen wilt u geen gezamenlijke actie ondernemen (meerdere antwoorden mogelijk)? Waarom niet? (120 antwoorden)

77 % van de respondenten gaf aan in principe met alle partijen te willen samenwerken. Opvallend is dat van de partijen de lokale partijen onderaan staan op het lijstje met favoriete partijen waar mee samengewerkt kan worden (6%). De overige partijen kwamen maar een enkele keer voor.

- GroenLinks, • VVD,
- PvdA, • D66,
- SP, • Lokale partij
- CU, • Anders
- CDA,

15. Hoe is de relatie van uw SGP-fractie met de CU-fractie? (129 antwoorden)

- a. 21%: We hebben een combinatielijst van SGP/CU
- b. 12%: Coöperatief
- c. 32%: Constructief, maar met distantie
- d. 13%: Kritisch, maar niet zuur of negatief
- e. 4%: Negatief
- f. 3%: Er is helemaal geen contact
- g. 15%: Anders

16. Hoe is de relatie van uw SGP-fractie met de CDA-fractie? (126 antwoorden)

- a. 21%: Coöperatief
- b. 45%: Constructief, maar met distantie
- c. 25%: Kritisch, maar niet zuur of negatief
- d. 5%: Negatief
- e. 1%: Er is helemaal geen contact
- f. 3% Anders

17. Hoe zal het in de toekomst gaan met deze relatie (zowel met de CU als het CDA)? (124 antwoorden)

- a. 34%: Als christenen hebben we elkaar in de politiek hard nodig, daarom moeten we meer samenwerken
- b. 44%: De CU en CDA laten de principiële punten steeds meer los, wat gaat zorgen voor verwijdering
- c. 22%: Het zal hetzelfde blijven zoals het nu is

18. Hebt u voor uw politieke werk contacten met andere organisaties en instellingen om beter geïnformeerd te zijn? (122 antwoorden)

- a. 2%: Ja, maar alleen met christelijke organisaties en instellingen
- b. 6%: Ja, maar alleen met christelijke organisaties en instellingen + de verschillende reformatorische kerken
- c. 80%: Ja, met alle organisaties en instellingen, ongeacht hun identiteit
- d. 6%: Nee, hier ontbreekt ons de tijd voor
- e. 6%: Anders

19. Heeft uw fractie op dit moment contact met andere geledingen binnen de SGP (meerdere antwoorden mogelijk)? (129 antwoorden)

Uit de resultaten blijkt dat 10% van de SGP-raadsleden alleen vanuit zichzelf opereert en geen contacten heeft met andere geledingen binnen de SGP. De overige 90% maken wel van een of andere dienst gebruik, zo blijkt uit de respons.

- a. Ja, we maken gebruik van de diensten van de SGP, zoals het Wetenschappelijk Instituut en/of de afdeling Communicatie, Voorlichting en Vorming

- b. Ja, we hebben contacten met de SGP-fracties van de Provinciale Staten en/of de Tweede Kamer
- c. Ja, we hebben contacten met SGP-fracties uit andere gemeenteraden
- d. Nee, we opereren eigenlijk alleen vanuit onszelf
- e. Anders

20. *Is er in de toekomst een intensivering van deze contacten nodig (meerdere antwoorden mogelijk)?* (129 antwoorden)

Uit de resultaten blijkt dat 16% van de respondenten het niet nodig vindt om de contacten te intensiveren. De overige 84% wil dit wel graag, al is tijdgebrek een veelgehoorde klacht. De overige antwoorden worden allemaal vaak genoemd.

- a. Ja, de SGP moet meer aanbieden vanuit haar diensten, zoals het Wetenschappelijk Instituut of de afdeling Voorlichting & Vorming
- c. Ja, de contacten met SGP-fracties van de Provinciale Staten en de Tweede Kamer moeten toenemen
- d. Ja, er moet vast aantal keer per jaar een overleg komen met andere gemeenteraadsfracties
- e. Nee, intensivering van contacten is niet nodig
- f. Anders

21. *Welke rol spelen de SGP-jongeren op dit moment voor uw fractie?* (128 antwoorden)

- a. 23%: De SGP-jongeren bestaan helemaal niet in onze gemeente
- b. 32%: De SGP-jongeren bestaan wel, maar zijn op dit moment niet betrokken bij de fractie
- c. 16%: Graag zouden we de SGP-jongeren betrekken bij ons werk, alleen is daar nog niets van gekomen
- d. 16%: De SGP-jongeren doen al het een en ander voor ons
- e. 13%: Anders

22. *Zal de rol van de SGP-jongeren in de toekomst belangrijker worden?* (129 antwoorden)

- a. 70%: Ja, het is goed als de jongeren al het een en ander doen om straks voorbereid te zijn op het fractiewerk

- b. 16%: Ja, de jongeren kunnen voor ons meer gaan bestuderen hoe iets moet
- c. 2%: Nee, betrokkenheid bij het fractiewerk is voor de jongeren te hoog gegrepen
- d. 4%: Nee, ik maak me zorgen over de koers die de SGP-jongeren op dit moment varen
- e. 8%: Anders

Communicatie

23. *Naar welke groepen communiceert u als SGP-fractie? Wilt u dit aangeven door middel van de cijfers 1 tot en met 6 (1 = belangrijkste, benaderen we meestal, 6 = onbelangrijkste, benaderen we het minst)?* (128 antwoorden)

Uit de vele uiteenlopende antwoorden blijkt dat naar alle onderstaande groepen gecommuniceerd wordt. Daarbij is niets te signaleren dat opvalt.

- Achterban
- Media
- Andere raadsleden
- Lokale bevolking
- Provincie
- Landelijk

24. *Welke middelen gebruikt u voor de communicatie naar buiten? Wilt u dit weer aangeven d.m.v. de cijfer 1 tot en met 6 (1 = belangrijkste, meest gebruikt, 6 = onbelangrijkste, minst gebruikt)?* (128 antwoorden)

Ook bij de antwoorden op deze vraag zijn geen opmerkelijkheden te signaleren. Elke fractie heeft zo haar eigen voorkeur.

- Persbericht
- Website
- Nieuwsbrief
- Lokaal SGP-orgaan
- Anders

Geeft u uw eigen achterban inspraak bij het politieke werk van de fractie? (129 antwoorden)

- a. 19%: Ja, door middel van een spreekuur stellen we ons open op voor inspraak
- b. 39%: Ja, maar alleen door zelf mensen op te zoeken en ernaar te vragen
- c. 16%: Nee, het programma staat vast en daar besturen we naar
- d. 26%: Anders,

25. Krijgt u genoeg steun voor het fractiewerk vanuit de achterban? (129 antwoorden)

- a. 22%: Ja, onze achterban laat haar betrokkenheid duidelijk blijken, waardoor we ons gesteund voelen
- b. 47%: We weten dat de achterban achter ons staat o.a. in gebed, maar zij is praktisch niet betrokken
- c. 22%: Nee, ondanks het aantal stemmen dat we als fractie krijgen, lijkt het wel of het onze achterban niets uitmaakt
- d. 9%: Anders

Politieke werkzaamheden

26. Is er in de uw gemeenteraad nog ruimte voor het geluid van principiële politiek? (123 antwoorden)

- a. 33%: Ja, te allen tijde wordt ons geluid volkomen gerespecteerd en positief benaderd
- b. 57%: Ja, al komt er steeds meer kritiek op het innemen van principiële standpunten
- c. 9%: Nee, de ruimte voor een principiële standpuntinname wordt steeds minder
- d. 1%: Nee, eigenlijk is die ruimte al lang weg

27. Doet u als SGP-fractie er alles aan om andere partijen te overtuigen van uw standpunt? (126 antwoorden)

- a. 93%: Ja, naast de principiële onderbouwing proberen we ook andere niet-christelijke bewijzen op te zoeken voor onze standpuntinname en zullen we het debat niet snel staken. Onze boodschap is namelijk goed voor de hele gemeente
- b. 6%: Ja, maar een niet-christelijke onderbouwing is niet nodig. We gaan het debat niet uit de weg

- c. 1%: Nee, als al snel blijkt dat overige partijen niet willen luisteren dan gaan we niet verder in debat
- d. 0%: Nee, we zullen snel stoppen met het debat en tegenstemmen, eventueel met stemverklaring

28. Hoe gaat uw fractie om met het verschijnsel 'compromis'? (128 antwoorden)

- a. 1%: Compromis is nooit goed, daarom gaan we deze nooit aan
- b. 23%: Als het niet anders kan, overwegen we een compromis, alleen geven we niet veel toe
- c. 45%: Het liefst vermijden we compromis, maar als we met het compromis nog iets van ons oorspronkelijke standpunt kunnen bereiken, dan gaan we deze aan
- d. 15%: Politiek is compromis, daarom komen we vaak op compromissen uit
- e. 16%: Anders

29. Hebben bepaalde politieke discussies wel eens een verdeeldheid in uw fractie als resultaat gehad? (127 antwoorden)

- a. 9%: Ja, we zijn als fractie toen verdeeld naar buiten getreden
- b. 8%: Ja, echter de minderheid heeft zich toen bij de meerderheid neergelegd
- c. 76%: Nee, (vrijwel) altijd zijn we door middel van discussie op onderlinge consensus uitgekomen
- d. 6%: Anders

Coalitiedeelname

30. Staat uw fractie open voor een coalitiedeelname? (128 antwoorden)

- a. 23%: Ja, te allen tijde
- b. 3%: Ja, tenzij die coalitie gevormd moet gaan worden met (noem een of meerdere politieke partij(en))
- c. 70%: Ja, zolang er ruimte gegeven wordt om op principiële punten eventueel een minderheidsstandpunt in te nemen
- d. 2%: Nee, want dat betekent waarschijnlijk een compromis op principiële standpunten

e. 0%: Nee, coalitiedeelname is alleen mogelijk als deze geheel steunt op Gods

Woord. In de praktijk is dit onhaalbaar

f. 2%: Anders

31. *Hoe is de relatie van de SGP-fractie met de eigen SGP-wethouder?* (128 antwoorden)

a. 48%: Niet van toepassing

b. 42%: Goed, het levert geen problemen op

c. 1%: Matig, de wethouder zegt wel eens dingen waar we als fractie niet achter kunnen staan

d. 0%: Slecht, het is niet te zien dat de wethouder een SGP'er is

e. 9%: Anders

Toekomst

32. *Wat acht u de grootste bedreiging voor het voortbestaan van de SGP-fractie in de gemeenteraad (maximaal twee keuzes)?* (191 antwoorden [i.v.m. dubbele mogelijkheid tot antwoorden])

a. 18%: Reductie aantal raadszetels met ca. 10%

b. 14%: Gemeentelijke herindelingen

c. 14%: Afnemende tolerantie t.a.v. inbreng vanuit godsdienstige overwegingen/argumenten

d. 40%: Afnemend aantal kiezers dat op de SGP stemt

e. 14%: Geen toevoer van nieuwe fractieleden

33. *Waar liggen de beste kansen voor de SGP (maximaal twee keuzes)?* (204 antwoorden [idem als voorgaande vraag])

a. 25%: Terugwinnen kiezers die naar de CU en/of het CDA zijn overgestapt

b. 35%: Verbreden kiezersgroep door accent te leggen op praktische thema's die volgens iedereen voor de lokale gemeenschap van belang zijn

c. 27%: Investeren in actieve SGP-jongeren op plaatselijk niveau

d. 13%: Anders

34. *Heeft de inhoudelijke kant van politieke partijen bij de verkiezingen nog toekomst of is vooral het gezicht van de partij belangrijk?* (126 antwoorden)

a. 29%: Het gezicht van de partij wordt steeds belangrijker, echter, daar moeten we als SGP niet aan toegeven. De SGP is een beginselpartij en zal vanuit de inhoudelijke kant de verkiezingen in moeten gaan.

b. 65%: De SGP moet onvoorwaardelijk vanuit haar beginsel de inhoudelijke kant behouden, maar de SGP heeft ook behoefte aan een lijsttrekker die de SGP een vlot gezicht kan geven

c. 6%: Allereerst moet de SGP ook zorgen voor een vlotte vertegenwoordiging van de partij, anders wordt het een oneerlijke strijd in de verkiezingen

d. 0%: De mensen die op de SGP stemmen zijn toch altijd dezelfde. Daarom is de presentatie niet zo belangrijk.

35. *Zal de SGP profijt hebben van de stijgende aandacht die er in de samenleving is voor religie?* (126 antwoorden)

a. 21%: Ja, de SGP moet een manier zoeken om hier politiek op in te spelen om zo meer stemmen te trekken en zichzelf ook beter te kunnen verwoorden in de gemeenteraad

b. 26%: Geen idee, de SGP moet gewoon doorgaan zoals ze nu doet

c. 50%: Nee, de samenleving heeft alleen aandacht voor de oppervlakkigheid van religie. Een vast beginsel zoals dat van de SGP wil men niet hebben

d. 3%: Anders

36. *Zullen er ook in de toekomst bekwame vertegenwoordigers van de SGP-fractie in uw gemeente te vinden zijn?* (126 antwoorden)

a. 29%: Ja, achter ons staat een jonge(re) achterban te trappelen om onze plaats in te nemen

b. 55%: Ja, al lijkt het er nu nog niet op. Ook in de toekomst zal Gods Woord in de politiek doorgaan

c. 15%: Nee, we geven veel te weinig aandacht aan de opvolging van de huidige SGP-fractie

d. 1%: Nee, er zijn straks geen jongeren meer te vinden die principiële politiek willen uitdragen.

37. *Kan in de toekomst een SGP'er nog deelnemen aan het openbaar bestuur gezien de steeds verdergaande ontwikkelingen?* (126 antwoorden)

- a. 96%: Ja, ondanks alle ontwikkelingen die op Bijbelse gronden afgewezen moeten worden, moet de SGP altijd blijven proberen de beginselen die naar Gods Woord zijn te bevorderen
- b. 0%: Ja, in de toekomst zal er weer meer ruimte komen om de staatkundig-gereformeerde beginselen te bevorderen
- c. 2%: Nee, op dit moment wordt het steeds onmogelijker. In de toekomst wordt het daarom nog minder
- d. 2%: Nee, nu lukt het nog wel, maar in de toekomst is daar in Nederland geen ruimte meer voor